

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Första kammaren.

Nr 28.

Fredagen den 5 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.

Upplästes följande inkomna läkarintyg:

Att Fil. Doktor *Ivar Öman* till följd av influensa är oförmögen deltaga i riksdagens arbete t. o. m. den 6 maj 1939, intygar

Stockholm den 3 maj 1939.

Reinhold Naucér.

leg. läk.

Föredrogs ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 400, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 7, i anledning av väckta motioner angående utredning rörande byggnadskostnaderna på landsbygden.

Herr **förste vice talmannen**: Herr talman! Jag hemställer, att första kammaren, som den 3 innevarande månad bifallit sitt andra tillfälliga utskotts i dess utlåtande nr 11 gjorda hemställan, vilken hade samma syfte som andra kammarens enligt det nyss upplästa protokollsutdraget fattade beslut, måtte finna delgivningen av andra kammarens beslut ej föranleda vidare yttrande.

Denna hemställan bifölls.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 222, i anledning av framställningar angående pensioner och understöd åt vissa i statens tjänst anställda eller förut anställda personer m. m.; och

nr 223, i anledning av vissa framställningar rörande understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer m. fl.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 224, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av trolovning eller äktenskap m. m., dels ock en i ämnet väckt motion.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 148—154 och första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 6 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare,
Stockholm.

Med stöd av föreliggande läkarebetyg anhålles värdsamt om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. 5 maj d. å. tills vidare.

Hedemora den 5 maj 1939.

Em. Bjurström.

Riksdagsmannen, grosshandlare *Em. Bjurström* är på grund av sjukdom tillsvidare oförmögen att fullgöra sitt uppdrag som medlem av riksdagens första kammare, intygar

Hedemora den 5 maj 1939.

Sigurd Berg,
leg. läk.

På gjord proposition bifölls ansökningen för den tid, det i återopade läkarintyget omförmälda hindret varade.

Företogs val av dels sex revisorer för granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning, dels ock sex suppleanter för dessa revisorer; och befunnos efter valförrättningens slut följande ledamöter av riksdagens första kammare hava blivit utsedda till

revisorer:

herr Bengtsson, C.,	med 92 röster,
» Bodin, Gunnar,	» 92 » ,
» Granath, P.,	» 92 » ,
» Karlsson, Oscar Gottfrid,	» 92 » ,
» Tamm, G.,	» 92 » ,
» Walles, J. G.,	» 92 » ;

suppleant för herr Bengtsson:

herr Johanson, Karl Emil,	med 92 röster,
---------------------------	----------------

suppleant för herr Bodin:

herr Andersson, Per,	» 92 » ,
----------------------	----------

suppleant för herr Granath:

herr Sandegård, K. J.,	» 92 » ,
------------------------	----------

suppleant för herr Karlsson:

herr Wahlmark, C. P.,	» 92 » ,
-----------------------	----------

	<i>suppleant för herr Tamm:</i>	
herr Holmström, N.,		med 92 röster,
	<i>suppleant för herr Walles:</i>	
herr Eriksson, Carl,		» 92 » .

Anställdes val av tjugufyra valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till valmän utsedda:

herr Andersson, Elof,	med 61 röster,
» Bengtsson	» 61 » ,
» Bodin, Gunnar,	» 61 » ,
» Branting	» 61 » ,
» Bårg, Johan,	» 61 » ,
» Domö	» 61 » ,
» Ehrnberg	» 61 » ,
» Ekman	» 61 » ,
» Eriksson, Carl,	» 61 » ,
» Friggeråker	» 61 » ,
» Frändén	» 61 » ,
» Granath	» 61 » ,
» Johansson, Johan Bernhard,	» 61 » ,
friherre Lagerfelt	» 61 » ,
herr Larsson, Sam,	» 61 » ,
» Lindström	» 61 » ,
» Olsson, Oscar,	» 61 » ,
» Pettersson, Anton,	» 61 » ,
» Sandén	» 61 » ,
» Tamm	» 61 » ,
» Wahlmark	» 61 » ,
» Walles	» 61 » ,
» Velander	» 61 » ,
» Åkerberg	» 61 » .

Företogs val av tio suppleanter för kammarens valmän för anställande av föreskrivna val av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank och kontor; och befunnos efter valförrättningens slut hava blivit till suppleanter för kammarens ifrågavarande valmän utsedda:

herr Mannerskantz	med 44 röster,
» Ericsson, Herman,	» 44 » ,
» Nilsson, Bernhard,	» 44 » ,
» Magnusson, Theodor,	» 44 » ,
» Söderkvist	» 44 » ,
» Sjödahl	» 44 » ,
» Svensson, Nils,	» 44 » ,
» Löfvander	» 44 » ,
» Wistrand	» 44 » ,
» Ohlin	» 44 » .

sedan ordningen dem emellan blivit genom lottning bestämd.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets memorial nr 12, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Punkten A.

Utskottets anmälan att anledning icke förekommit att mot någon ledamot av statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen.

Lades till handlingarna.

Punkten B.

Utskottets anmälan att granskningen av statsrådsprotokollen ej givit utskottet anledning besluta någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet.

Lades till handlingarna.

Punkten C.

I denna punkt hade utskottet anfört:

»Vid granskningen av statsrådsprotokollen har utskottet uppmärksammat nedan omförmälda förhållanden, som utskottet ansett sig böra bringa till riksdagens kännedom.

1. I sitt dechargebetänkande nr 22 till 1922 års riksdag framhöll konstitutionsutskottet inledningsvis bl. a., att avfattningen av rubrikerna till de i statsrådsprotokollen upptagna ärendena icke alltid skett med tillräckligt angivande av det väsentliga i de behandlade ärendena. Att sådant angivande bör ske synes icke städse hava beaktats av de tjänstemän inom statsdepartementen, som närmast svara för protokollens uppsättande. Det är emellertid av en viss vikt för konstitutionsutskottet vid fullgörandet av dess granskningsuppgift, att större omsorg ägnas åt dessa rubrikers avfattning. Utskottet finner sig för den skull böra framhålla önskvärheten av att ärendenas huvudsakliga innehåll i görligaste mån anges i rubrikerna.

2. Under punkten 2 i femtioårsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för den 4 januari 1939 beslöt Kungl. Maj:t 'att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordning göra riksdagen meddelande i viss fråga av sådan beskaffenhet, som i sagda paragraf avses'. Av statsrådsprotokollet framgår sålunda icke, vilken eller vilka frågor meddelandet skulle avse. Utformningen av den förevarande punkten i statsrådsprotokollet står i överensstämmelse med den praxis, som varit rådande allt sedan den berörda grundlagsbestämmelsens tillkomst. Utskottet skulle likvisst med tanke bl. a. på den framtida forskningen finna en ändring i denna praxis önskvärd, så att i statsrådsprotokollet den eller de frågor angivas, som ett meddelande jämlikt § 56 riksdagsordningen avser att belysa.

3. Konstitutionsutskottet riktade i sina dechargebetänkanden till 1930 och 1931 års riksdagar (nr 26 resp. nr 9) erinringar mot att föreskriften i § 8 regeringsformen om att statsrådets samtliga ledamöter, där de icke äga laga förfall, skola övervara alla mål av synnerlig vikt och omfattning, som förekomma i statsrådet och röra rikets allmänna styrelse, icke alltid iakttagits. Av samma anledning gjorde utskottet år 1937 (memorial nr 11) en omförmälan till riksdagen. Under nu förevarande granskningsår hava den 17 och den 30 juni 1938 ärenden av nyssnämnda beskaffenhet avgjorts i statsrådet å Stockholms slott i närvaro av förutom vederbörande föredragande departementschef sex resp. fem statsråd. Sålunda hava vid dessa båda tillfällen beslut fattats om utfärdande av ett flertal allmänna författningar samt vid sistnämnda tillfälle angående undertecknande av flottavtal mellan Sverige, Danmark,

Finland, Norge och Storbritannien och angående den huvudsakliga fördelningen av reservationsanslaget å 70 miljoner kronor till försvarsberedskapens omedelbara stärkande.

Vad sålunda anförts har utskottet funnit sig böra för riksdagen omförmäla.»

På framställning av herr talmannen beslöts att punkten skulle företagas till avgörande momentvis.

Mom. 1.

Herr **Björkman, Gustaf Adolf**: Herr talman! Då jag nu begärt ordet, är mitt yrkande endast att omförmälandet i punkt C mom. 1 måtte läggas till handlingarna. Men jag anhåller då jag har ordet, herr talman, att få tillägga några ord angående det nu föredragna memorialet, det s. k. dechargebetänkandet. Detta memorial är ju slutredovisningen för konstitutionsutskottets granskningsuppgift i avseende å de i statsrådet förda protokoll över regeringsärenden.

Dechargeinstitutet var före det parlamentariska styrelsesättets framgående ett starkt vapen i ständernas och riksdagens hand. Men så småningom har riksdagens statsråds kontroll slagit rot även i remissdebatten och interpellationsinstitutet. Och menige mans uppmärksamhet på förvaltningen stor betydelse, det å andra sidan varit en högt uppdriven ömtålighet, med vilken majoriteten reagerat mot varje kritik. Så har enligt utskottsreservanternas mening särskilt i år varit fallet. Men den, som i år tager del av förteckningarna å både av konstitutionsutskottet på hemställan, oftast av oppositionsmedlemmar, intagna handlingar, och av den vid föredragning av gjorda hemställanden om anmärkningar förda diskussionen — konstitutionsutskottet har ju ej utan skäl kallats en juridisk diskussionsklubb — den skall finna, att på grundligheten i arbetet är intet att erinra.

Därför har ock konstitutionsutskottets granskningsvärv under utvecklingens gång icke kommit att tillmätas samma allmänna vikt som tidigare. Men att konstitutionsutskottets dechargegranskning är seglivad, därom bära dock årens dechargememorial vittnesbörd. Att de direkta anmärkningarna ej ofta förekommit under senare tidens olika regeringsregimer, beror väl på att då å ena sidan oppositionen tillmätt sina synpunkter på förvaltningen stor betydelse, det å andra sidan varit en högt uppdriven ömtålighet, med vilken majoriteten reagerat mot varje kritik. Så har enligt utskottsreservanternas mening särskilt i år varit fallet. Men den, som i år tager del av förteckningarna å både av konstitutionsutskottet på hemställan, oftast av oppositionsmedlemmar, intagna handlingar, och av den vid föredragning av gjorda hemställanden om anmärkningar förda diskussionen — konstitutionsutskottet har ju ej utan skäl kallats en juridisk diskussionsklubb — den skall finna, att på grundligheten i arbetet är intet att erinra.

Nu, herr talman, ligger det synliga resultatet på bordet, utvisande att Kungl. Maj:ts parlamentariska regering fått utskottsmajoritetens obegränsade förtroende, och det är bara några vördsamma erinringar och förhoppningar i avseende på det fortsatta hundraprocentiga förtroendet, som här i denna punkt C ha fått komma fram i tre rätt adiaforala hänseenden. Men Kungl. Maj:ts nådiga opposition har dock funnit anledning att många in några små törnen i rosenkransen och har under granskningsarbetets gång i skilda hänseenden kommit med yrkanden, som den ansett vara av den vikt för rikets sannskyldiga nytta, att från konstitutionsutskottets sida bort göras anmärkning till hävdande av billighetens krav och hämmande av vissa tendenser till godtycke. För sådana yrkanden finnes redogörelse i memorialet. Den omständigheten, att utskottsmajoritetens ledamöter funnit sig tillfredsställda med regeringsåtgärderna i allmänhet, ha reservanternas i åtskilliga fall icke ansett befria dem från skyldigheten att reservationsvis inför riksdagen tillkännagiva sin uppfattning, att befogat klander i avseende å handläggningen av vissa regeringsangelägenheter förelegat. I vissa andra fall finnas deras minoritetsröster angivna i konstitutionsutskottets protokoll, men de ha ansett att, vid övervägande av att riksintresset ej betjänades av ett of-

*Ang. konselj-
ärendenas
rubricering
m. m.*

Ang. konseljärenas rubricering m. m. (Forts.)
fentliggörande, ärendets vikt ej påfordrade anteckning i dechargebetänkandet.

Jag vill då i avseende å reservationerna — utan att mot praxis i denna kammare närmare ingå på ärendena i avseende å reservationsyrkandena — dels erinra till protokollet, att det dock finnes en, en ensam man, av regeringspartiernas ledamöter, som är med på en av reservationerna, dels vidare, för att visa tendensen i avseende på det sätt, varpå man i utskottet velat se på regeringsärendenas handläggning, särskilt understyrka ett fall, som är antecknat bland reservationerna; det gäller de bekanta Uddevallaträhus-subsidierna, beträffande vilka riksdagen uttalat sin betänksamhet så till vida, att riksdagen ansett, att medel borde ställas till disposition, därest det visade sig lämpligt, men regeringen, efter det att synnerligen avstyrkande yttranden ingivits, dock bundit statsverket vid stora anslag.

Vidare och slutligen, herr talman, vill jag särskilt understyrka, att reservanterna icke kunnat underlåta att framföra anmärkning mot handläggningen och beredningen av ett visst regeringsärende. Liknande anmärkning om betydelsen av omsorg i beredningen underströks redan för 30 år sedan av Karl Staaff, och den har sin vikt såsom ett påpekande jämväl åt regeringsdepartementens ämbetsmän, hos vilka det faktiska ansvaret för anmärkta regeringsåtgärder icke sällan torde vara att söka.

Reservanterna ha nu funnit, att de blottat vissa grundsatser i avseende på regeringsärendenas handläggning, vilka de icke ansett gagneliga och vilka det är av vikt att för framtiden förekomma. Deras anmärkningar äro av fullkomligt neutralt innehåll och äro, anse de, ett vittnesbörd om att de sökt att vid statsrådsprotokollens granskning vara den administrativa rättssäkerhetens väktare och ej blott hava till uppgift att negera de anmärkningsanledningar, som från andra framkomma. Reservanterna hava, utan att i ogjort väder söka sak, ej velat inskränka konstitutionsutskottets decharge-uppgift till att, från att, där så erfordras, vara ett anmärkningsinstitut, blott bliva högst ett erinringsinstitut.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få upprepa mitt yrkande, att den föredragna punkten i memorialet måtte läggas till handlingarna.

Herr Strömberg: Herr talman! Ifall omdömena alltid vore så milda, som de varit här från den föregående talarens sida, vore det icke mycket att tillägga från utskottsmajoritetens sida. Men nu veta vi alla, att när utskottets memorial framlagts, har man ondgjort sig över att majoriteten inom utskottet varit så partibunden, att den inte kunnat gå med på dessa, som man menat, sakligt starkt motiverade reservationer.

Det är ju riktigt, som herr Björkman nyss påpekade, att det alltid har en viss inverkan på utskottens beslut, hur pass starkt regeringspartiet eller regeringspartierna äro representerade där, och han skulle liksom jag kunna dra fram oändligt många bevis ur det förflutna på att så varit fallet i alla tider. Men om det är så, att det enbart är partibundenheten, som bestämmer utskottsmajoriteten, borde man väl finna utskottet strikt uppdelat i å ena sidan regeringsanhängare och å andra sidan oppositionens representanter. I detta fall är så emellertid icke förhållandet. Det föreligger ingen sådan skarp uppdelning av utskottet; som herr Björkman här utvecklat, ha även reservanterna sökt att sakligt och riktigt bedöma jämväl de frågor, i vilka de haft en annan mening än majoriteten. Om man ser på reservationerna, finner man, att en av dem samlat endast två ledamöter, två reservationer ha samlat endast tre ledamöter, två andra ha samlat fyra ledamöter, tre ha samlat fem ledamöter — i stort sett samtliga högerrepresentanter i utskottet — och det är endast i två fall man fått respektive sju och åtta reservanter. Det gäller i

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

sistnämnda fall en fråga, som åtminstone jag anser vara av underordnad betydelse, även om jag vill tillskriva den en viss vikt och anser, att det naturligtvis är riktigt, att konstitutionsutskottet granskar även sådana saker, men man får dock komma ihåg, att i de hundratals utnämningssärenden, som regeringen haft att handlägga, har icke ett enda föranlett anmärkning från reservanternas sida. Det är blott när det gäller uppsättandet av ett förord, där regeringen frångått skolöverstyrelsens förslag, som reservanterna mest mangrant ha stannat inför yrkande på anmärkning.

Jag erkänner, att man kan ha olika uppfattningar i denna fråga, liksom man naturligtvis kan ha olika uppfattningar om lämpligheten av ett anslag, som lämnas endast för att motverka arbetslösheten i en kommun. Det medges villigt, att man därvid kan rent sakligt i oändlighet diskutera, vad som hade bort göras, men vi ha från majoritetens sida inte ansett, att det förelegat så starka skäl, att en anmärkning i dessa fall bort förekomma. Det är således dessa två fall, som skulle konstituera klandret mot regeringen från den samlade oppositionens sida, men man måste väl nästan säga, att det om något vittnar om ett ganska gott resultat, när så lärda, kunniga och förfarna män som borgmästare Björkman, professorerna Herlitz och Lindskog, för att inte tala om en del av de praktiska kommunalmän, som vi ha på högersidan i utskottet — min granne här till vänster, herr Bodin, herr Lundqvist i Rotebro m. fl. — när dessa herrar, säger jag, under fyra månader bedrivit ett ganska energiskt arbete för att finna anmärkningar och inte kunnat komma med flera, tycker jag, att det måste betraktas som ett mycket gott resultat för den sittande regeringen, och jag har svårt att förstå hur man kan finna någon anledning att känna sig missnöjd över detta förhållande. Tvärtom tycker jag, att lördagen skulle vara ganska tillfredsställd med att vi ha en regering, som inte åsidosätter vare sig grundlagens bud eller rikets sannskyldiga nytta. Men det verkar faktiskt, som om detta på vissa håll varit en källa till förargelse.

Jag kan i det sammanhanget inte uraktlåta att erinra om hur en av landets största tidningar, Sydsvenska Dagbladet, vilken tidning, som vi nog alla veta, har mycket goda förbindelser med konstitutionsutskottet, riktigt tagit till storsläggan mot utskottet. Tidningen konstaterar, att utskottet i tre månader har granskat statsrådsprotokollen, och likväl finner regeringens transportkompani, att allt är väl beställt! Tidningen går till och med så långt, att den frammanar gamle S. A. Hedins ande och frågar, om inte tiden vore inne för konstitutionsutskottet att vakna ur sin långa slummer. — Det är sådana överdrifter, som äro ägnade att politisera arbetet i utskottet, och det i mycket högre grad än som göres av de s. k. regeringsanhängarna. Det är beklagligt, att samme man, som säkerligen står för dessa utgjutelser i Sydsvenska Dagbladet, ofta med djupa brösttoner talar om det sorgliga i att arbetet i konstitutionsutskottet på det sättet politiseras.

Jag vill för min del på de bestämdaste protestera mot dylika anklagelser. Jag tror, som herr Björkman sade, att vi så sakligt och riktigt som möjligt försöka att bedöma de olika ting, som vi ha att granska, och jag tillåter mig protestera mot insinuationen, att vi i det fallet skulle gå på kommando. Vi kommenderas inte vare sig från regeringsbanken eller av Sydsvenska Dagbladet, utan vi söka, som jag nyss sade, efter bästa förstånd och samvete pröva oss fram i dessa olika spörsmål.

Med dessa ord, herr talman, har jag velat ge en allmän förklaring till vår ståndpunkt vid granskningen av fjolårets regeringshandlingar.

I herr Strömbergs anförande instämde herrar *Källman, Oscar Gottfrid Karlsson, Härdin, Anders Andersson, Karl August Johanson, Nils Andersson och Söderkvist.*

Ang. konseljärenas rubricering m. m. (Forts.)

Herr **Bergman**: Herr talman, mina herrar! I den punkt som nu föredrages, understryker konstitutionsutskottet »önskvärdheten av att ärendenas huvudsakliga innehåll i görligaste mån angives i rubrikerna». Man måste givetvis livligt instämma i detta önskemål, men jag skall be att därutöver få fästa uppmärksamheten på en i nära samband därmed stående omständighet, som enligt den erfarenhet jag gjort under åtskilliga år, då jag tillhörde konstitutionsutskottet, i hög grad försvårar ett effektivt bedrivande av utskottets granskningsarbete.

Läsningen av statsrådsprotokollen består ju huvudsakligen däri, att man läser rubrikerna, men man läser ju vanligen även — bör i varje fall läsa det — vad som står på några rader om hur beslutet i vart och ett av ärendena utföll. Man kan i dessa rader även inhämta, vilken sakkunnig korporation eller myndighet, som förberett ärendet, men det står däremot icke angivet *vad* den har sagt. När man läser statsrådsprotokollen, får man således ingen föreställning om vad den sakkunniga, förberedande myndigheten haft för uppfattning i saken, och det försvårar naturligtvis granskningen.

Nu vill jag visst inte ifrågasätta, att man skulle i statsrådsprotokollen införa några utförliga referat. Det skulle medföra ett mycket avsevärt arbete både för kansliet och även för dem, som läsa protokollen. Men i ofantligt många fall vore det möjligt att — helt kort, ofta skulle det ej behövas mer än en enda rad — meddela det väsentliga av vad den sakkunniga myndigheten sagt, i fråga om till exempel en utnämning, *vem* som har föreslagits, eller i fråga om en ansökan, om den har tillstyrkts eller avstyrkts, o. s. v.

Nu kanske det genmäles, att utskottet äger möjlighet att rekvirera handlingarna. Men om det skall bli effekt av granskningen annat än slumpvis, skulle man nödgas rekvirera i alla dessa handlingar, som nästan för varje konselj räknas i hundratal. Det skulle vara fullkomligt ogörligt att genomgå dessa på den tid, som står utskottet till buds. Bara en enda ansökningslunta kan ju innehålla en ofantlig mängd material. Det vore högst önskvärt att i de fall, där det är möjligt — och det torde vara de flesta fall — statsrådsprotokollen gäve någon föreställning om vad som kan stå utskottet till buds i handlingarna genom att ange, i vilken riktning den sakkunniga myndigheten eller korporationens yttrande gått.

Nu förstår jag mycket väl, att man kan göra en ytterligare invändning. Man kanske säger att om Kungl. Maj:t har följt den sakkunniga korporationen eller myndigheten, är det ändå inte så alldeles säkert, att resultatet blivit det riktiga. Både den hörda myndigheten och Kungl. Maj:t kunna ha misstagit sig. Detta är naturligtvis tänkbart, men det är åtminstone mycket litet sannolikt, att man ofta skulle finna anledning att göra anmärkning enligt § 106 eller 107 mot ett statsråd, som följt den sakkunniga myndigheten.

Det är däremot av mycket stort intresse att kunna närmare granska just de fall, där regeringens åtgärd står i strid med den sakkunniga myndighetens förslag. Det är möjligt, att regeringen handlat rätt när den korriberat den sakkunniga myndigheten, men de skäl, som föranlett sådan korrigering, måste givetvis intressera utskottet vid dess granskningsarbete. Jag menar, att då man inte annat än efter ett ofantligt besvär och infordrandet av det nästan oöverskådliga material av handlingar, som finns att tillgå, kan få reda på dessa fall, så måste granskningsarbetet antingen kräva en orimligt lång tid, som enligt grundlagen ej står till buds, eller också bli till stor del ineffektivt. Det, som för närvarande kommer under granskning, är sådant, som ådragit sig särskild uppmärksamhet i pressen, så att folk känner till det, eller sådant, som någon enskild möjligtvis varit berörd av och fäst uppmärk-

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

samheten på. Men det kan därutöver finnas många ting av ofantligt mycket större betydelse, som med nuvarande förfaringssätt alldeles undgå utskottets granskning.

Jag ber att få understryka, att detta är ett mycket angeläget och allvarligt önskemål, som inte alls får tolkas som något försök till trakasseri från den eller den enskilde riksdagsmannen. Jag vill erinra om att i den redogörelse för riksdagens kontrollmakt, författad av professor Brusewitz, som ingår i det nyligen fullbordade verket med anledning av riksdagens 500-årsjubileum, konstateras, att det blir mer eller mindre slumpvis gjorda anmärkningar, som dechargebetänkandet innehåller. Författaren erinrar just att det rör sig om sådant, som har kunnat påtalas i pressen, och sådant, som enskilda personer kunnat vara intresserade av. Författaren tillägger, att man vid läsningen i statsrådsprotokollen väl kan göra ett och annat gott fynd — men det väsentligaste materialet tillhör nog de två nämnda kategorierna av ärenden. Det händer icke så sällan, säger han, att saker, som vore mycket väl förtjänta av att tas upp till anmärkning, alldeles undgått granskningen. Han har säkert rätt, och en av de väsentliga orsakerna är nog den brist i protokollens avfattning, som jag nu påpekat.

Jag har velat fästa uppmärksamheten på denna sak, som står i ganska nära samband med vad som i utlåtandet påyrkas i avseende på rubriceringen. Om en ändring i det avseendet, som vore mycket lätt gjord, skulle genomföras, så tror jag, att den skulle visa sig vara till bättnad såväl för regeringsmakten själv som för effektiviteten av konstitutionsutskottets granskningsarbete och för riksdagens information om regeringens sätt att styra riket.

Överläggningen blev nu för en stund avbruten för att begärt tillfälle skulle beredas herr statsrådet Wigforss att avlämna kungl. propositioner.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 279, med förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlösningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8) m. m.;

nr 280, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa; och

nr 281, angående pensionering av vissa befattningshavare vid skyddshemmet åkerbrukskolonien Hall m. m.

Fortsattes överläggningen angående konstitutionsutskottets memorial nr 12 punkten C mom. 1. *Ang. konselj-
ärendenas
rubricering
m. m.
(Forts.)*

Herr **Herlitz**: Herr talman! Som kammarens ledamöter behagade finna, hör jag inte till de medlemmar av konstitutionsutskottet, som ha deltagit i behandlingen av den punkt, som nu närmast är före; jag har inte heller någonting att säga angående den. Men jag skall begagna det tillfälle, som tycks bjudas vid föredragningen av denna punkt, att göra några uttalanden rörande dechargebetänkandet i allmänhet och den konstitutionella ansvarighet, som det är ett uttryck för.

Det är ju något slående, hur tunt dechargebetänkandet i år har blivit, och det är måhända naturligt, att det går därhän. Betänkandet innehöll en hel del på den tiden då vi hade byråkratiska regeringar, som stodo utsatta för en riksdags opposition; och det innehöll en del av intresse även under minoritetsregeringarnas tid. Men här som på så många andra områden kunna vi konstatera den genomgripande betydelsen av den stora omvälvning, som skedde här i landet 1936, då vi för första gången fingo en regering, stödd på en majoritet i riksdagen.

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

Det är naturligt nog, att detta har sina återverkningar även på konstitutionsutskottets arbete — ehuru det ju inte *behövde* bli avgörande. Man kunde tänka sig, att dechargebetänkandet innehölle någon kritik även från regeringspartiernas sida. Det har nu faktiskt inte skett. I den mån en utskottsmajoritet har kunnat samlas till någon kritik, har det varit fråga om ytterst likgiltiga och ytterst obetydliga ting, där anmärkningarna dessutom i realiteten delvis knappast drabba statsrådets ledamöter utan träffa andra personer.

Under sådana omständigheter äro ju olika uttolkningar möjliga. Man ser till exempel det omdömet i pressen, att här ha vi ett bevis för hur förträfflig regeringen är. Från en ledamot av konstitutionsutskottet stannar den reflexionen, att man ser, hur statsråden bli duktigare och duktigare för varje år, så att det nu inte kan vara något mera att anmärka mot deras ämbetsutövning. Jag ber ändå herrarna besinna, hurvida en sådan uppfattning verkligen har möjligheter att göra sig gällande ute bland allmänheten. Folk med någon erfarenhet från det offentliga livet måste dock göra den reflexionen, att enligt vad erfarenheten visar, råder det ju olika meningar bland omdömesgilla människor på alla livets områden, och att missgrepp göras på alla det offentliga livets områden. Kritik, diskussion och olika meningar höra nu en gång livet till. Folk, som resonerar på detta sunda och naturliga sätt, måste ta sig för huvudet inför någonting sådant som att regeringens anhängare inte funnit anledning att göra en avvikande mening gällande beträffande någon enda punkt i den stora mängd av ärenden, som en regering har att handlägga under ett år. De måste stå frågande inför detta, och de måste tycka, att det är litet besynnerligt.

Jag vill inte ge mig in på att rannsaka de motiv, som ha legat bakom utskottsmajoritetens ståndpunktstagande, eller det sätt, varpå dess ledamöter ha resonerat. Jag vill inte alls göra gällande, att de ha tillämpat osakliga synpunkter — det är jag inte kallad till att rannsaka om. Men jag vill stryka under att denna företeelse nog är någonting, som knappast kommer att gagna majoritetspartierna i det långa loppet. Den kommer i varje fall att ge näring åt det så ofta hörda talet, att det råder ett alltför förtroligt förhållande mellan regering och riksdagsmajoritet.

Det har sagts, att så här har det varit i alla tider. Men om så är, skulle jag vilja framställa till övervägande: skulle man inte kunna tänka på att göra litet annorlunda nu, då vi ha en regering, som är så utomordentligt stark och har en så utomordentligt förnämlig position i riksdagen? Skulle inte detta vara rätta ögonblicket för att utan räddhåga öva berättigad kritik?

Men som läget nu är, kommer i varje fall tyngdpunkten i kritiken att ligga på reservationerna. Den granskningsuppgift, som grundlagen egentligen velat ge åt utskottsmajoriteten, har i och med de parlamentariska principernas fullständiga genomförande här i vårt land kommit att automatiskt övergå till reservanterna.

Nu kan man ju fråga sig, om denna ordning med granskning av statsrådsprotokollen och därmed följande dechargebetänkande är någonting, som överhuvud taget är värt att hållas vid liv. Man kan givetvis ha olika meningar om betydelsen av detta institut. För min del vill jag tillåta mig att understryka det värdefulla arv, som dock ligger däri, att den politiska ansvarigheten hos oss åtminstone delvis kan göras gällande genom en detaljgranskning av regeringens verksamhet, grundad på ett sakligt material av upplysningar rörande regeringens olika beslut och de motiv, som ha legat till grund för dem. Detta är en anordning, som man saknar motsvarighet till i främmande länder, och måne den inte stämmer så pass väl överens med svenskt kynne, att den inte förtjänar att utan vidare utdömas som otidsenlig och meningslös.

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

Om man frågar sig, vad utskottet — eller numera reservanterna — egentligen ha för uppgift vid statsrådsprotokollens granskning, vill jag säga, att jag för min del ser saken på det sättet, att vi ha att komma med material, med upplysningar, som kunna tjäna till ledning för ett allmänt bedömande av vad jag med nutida språk skulle kunna kalla förtroendefrågan, alltså ett allmänt bedömande av huruvida regeringen är värd förtroende. Därvidlag är det ju inte, såsom man så ofta vill föreställa sig saken, på det viset, att konstitutionsutskottet uteslutande skall granska, att allting går rätt till i formellt hänseende. Man får ständigt höra talet om utskottets »grundlagsvårdande» verksamhet. Denna är ju i själva verket en ytterst ringa del av dess funktion. Det väsentliga ligger för mig, i enlighet med RF § 107, däri, att vi ha att bedöma, huruvida rikets sannskyldiga nytta har iakttagits, d. v. s. huruvida statsråden efter vår uppfattning ha handlat klokt och riktigt, huruvida vi kunna gilla den politik de ha fört. Jag vill betona, att vid detta bedömande av det kloka och riktiga i regeringens politik finns ingen anledning för reservanterna att rygga tillbaka för ett sådant bedömande, som man kunde kalla för politiskt. Ofta får man höra det talet, att konstitutionsutskottet skulle vara på något alldeles särskilt sätt objektivt, att det skulle bortse från alla politiska synpunkter. Detta tal, som synes utgå från föreställningen om det politiska såsom något orent, från vars besmittelse konstitutionsutskottet skulle hålla sig fritt, är för mig litet främmande. Den omständigheten, att jag vid bedömandet av ett statsråds handlande befinner mig i linje med någon tankegång eller någon princip, som jag hävdar på den politiska rännarbanan, kan inte på något sätt hejda min kritik i konstitutionsutskottet. Det är naturligt och riktigt, menar jag, att det även i konstitutionsutskottet kommer fram en sådan kritik, som fullt sammanhänger med dagens politiska motsättningar.

Men det är, såsom också har anmärkts av herr Björkman, naturligtvis så, att konstitutionsutskottets granskning har fått en mycket begränsad betydelse i våra dagar, helt enkelt därför att det material, som, enligt vad grundlagsstiftarna tänkte sig, förnämligast skulle komma riksdagen till handa via konstitutionsutskottet, upplysningar om regeringens verksamhet o. s. v., numera komma riksdagen och allmänheten till handa på många andra vägar. Konstitutionsutskottets situation i våra dagar är ju helt enkelt den, att det bara får hjälpa till med att draga sitt lilla strå till stacken, i sin mån hjälpa till att skapa underlaget för det politiska bedömandet av regeringen och dess ställning.

Även om man nu ser saken på det sättet, tycker kanske mången — somliga med besvikelse, andra med skadeglädje — att det betänkande, som nu framlagts, är ganska magert. Herr Strömberg underströk detta förhållande, och jag skall gärna medge det. Jag har i mitt hjärta mycket att anmärka mot den sittande regeringen, och jag frågar mig själv: varför har inte från min sida denna övertygelse kunnat komma till ett fullödigare uttryck än i de reservationsanmärkningarna, som jag för min del har varit med om?

Den främsta orsaken finner jag — jag talar blott för egen räkning och representerar ingen annan — naturligtvis i min egen bristfällighet, som jag mycket livligt känner. Krafterna ha inte räckt till för det väldiga material, som förlegat. Det kan hända, att denna min — och kanske också andra utskottsledamöters — bristfällighet har spelat lika stor roll som regeringens förträfflighet. Särskilt skulle jag vilja stryka under en sak. Konstitutionsutskottet borde bedöma inte enstaka fall utan regeringens handlingssätt i dess helhet på ett visst område. Men detta är ett företag av den vittutseende karak-

Ang. konseljärenas rubricering m. m. (Forts.)

tär, att det är svårt att rå med det under den tid, som utskottet har till sitt förfogande.

Ännu en sak vill jag stryka under. Jag ber herrarna vara övertygade om att det finns en hel del saker, som ha diskuterats i konstitutionsutskottet men som icke ha kommit fram på kammarens bord, icke ens i form av reservationsanmärkingar. Jag ber också herrarna vara övertygade om att detta till mycket väsentlig del sammanhängt därmed, att det gällt kritik av vissa saker, som man i nuvarande allvarliga tider, hur berättigad den kritiken än i och för sig kan vara, anser sig böra hålla inne med. Denna anmärkning har avseende å ett flertal ämnen, som kanske eljest skulle ha kommit att debatteras i dag.

Det bör vidare framhållas, att konstitutionsutskottet rör sig med ett mycket bristfälligt material, då det utför sitt arbete. Vi ha ju egentligen bara material för bedömande av den statsrådets verksamhet, som yttrar sig i deras rådslag inför Kungl. Maj:t. Men faktiskt verka statsråden i mångahanda måtto utanför och vid sidan av rådslagen, exempelvis genom ledning av den underordnade förvaltningen i fria och för grundlagen okända former. Det är klart, att allt som sker på den linjen och i den formen, helt enkelt är oåtkomligt för utskottet, fastän där kanske mången gång de allra viktigaste politiska avgörandena träffas. Utskottet har intet material, som kan ge upplysning därom. Om en mycket stor del av statsrådets verksamhet — den som inte kommer till uttryck i protokollförda beslut — få kamrarna sålunda avstå från att förvänta något besked från konstitutionsutskottet. Men även med avseende på rådslagen har ju omdömet om materialets bristfällighet sitt berättigande. Jag ber herrarna besinna, att vad vi ha att hålla oss till är handlingarna. Vi ha ingen möjlighet att t. ex. muntligen införskaffa upplysningar i sakerna. Man brukar stundom säga, att konstitutionsutskottet är en sorts domstol, att dess arbete är på något sätt domstolsmässigt. Detta är ett betraktelsesätt, som jag på intet vis kan tillägna mig. Jag skulle sannerligen inte vilja sitta i en domstol, som har till grundläggande princip, att svarenden skall dömas ohörd. Vi ha alltså att hålla oss till handlingarna, och vad som finns vid sidan av dem komma vi inte åt. Följden blir naturligtvis den, att så snart man beträffande ett ärende säger sig, att det är möjligt, att det utanför handlingarna fanns goda skäl för Kungl. Maj:ts åtgärd, så snart man känner på sig, att handlingarna inte ge fullständiga upplysningar utan att man kunde få mera besked, ja, då drar man sig för att göra någon anmärkning, detta även i sådana fall, då man känner på sig, att det är något som är galet. Annorlunda uttryckt: jag har åtminstone för min del känt det så, att man inte kan gå till en anmärkning, förrän man känner på sig, att man på grund av handlingarna kan fullt behärska saken och komma till ett slutligt omdöme därom. Man känner det, som om man hade bevisbördan vilande på sig. Det är en anledning till att anmärkingar, som i och för sig kunna vara motiverade, icke komma fram.

Ytterligare en omständighet vill jag påpeka. För mig är det väsentliga i dechargen ogillandet av handlingar, som innebära, att rikets sannskyldiga nytta icke har blivit iakttagen, handlingar alltså, som just därför ha sitt värde såsom ett led i bedömandet av förtroendefrågan, den allmänna frågan om statsrådets ställning. Sådan karaktär skall efter min mening en anmärkning från konstitutionsutskottet ha. Jag är inte säker på att jag därutinnan befinner mig i riktigt god överensstämmelse med alla utskottets ledamöter, men detta är i varje fall min syn på saken. Anmärkningen skall sålunda vara av betydelse — ensam eller tillsammans med andra omständigheter — för ett allmänt omdöme om vederbörande statsråd och hans politik. Men det begås många missgrepp, som inte kunna ses i sådana perspektiv, som inte rim-

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

ligtvis kunna sättas i sammanhang med ett allmänt bedömande av statsrådets ställning.

På senare tid har i konstitutionsutskottet inrotat sig en föreställning om att konstitutionsutskottet hade till huvuduppgift att, som det heter, rätta till felaktig praxis, som insmugit sig i departementen. Man har till och med velat göra gällande, att detta vore den egentliga innebörden av § 107. Den skulle möjliggöra en granskning och rättelse av administrativ praxis, men den skulle inte ha någon egentlig politisk innebörd. Såvitt jag förstår, är det en uppenbar förvanskning av den mening, som ligger bakom § 107. Det må vara sant, att praxis kan indirekt påverkas av en anmärkning, men, såvitt jag kan se, är det inte vår uppgift att komma till rätta med allting, som vi skulle kunna tycka vara vrängt i administrationen. I varje fall vill jag för min del icke vara med på den linjen. Jag vet med mig, att konstitutionsutskottet inte har förutsättningar för att på det sättet ge sig till att rätta på alla områden av administrationen. Skall riksdagen överhuvud taget på det viset ingripa med pekpinne för Kungl. Maj:t, skall det ske i annan ordning, efter annan utskottsberedning än den, som vi prestera.

Ännu mindre vill jag godtaga den föreställningen, som tycks smyga sig in här och var, att det skulle vara konstitutionsutskottets uppgift att fungera som någon sorts extra och översta besvärinstans gentemot Kungl. Maj:t, så att om man anser sig inte ha fått sin rätt hos Kungl. Maj:t, skulle man alltid kunna gå till konstitutionsutskottet och få en reprimand till stånd från dess sida. Detta är enligt min mening en fullständig förvrängning av konstitutionsutskottets uppgift. Skulle jag, såsom kanske åtskilliga före mig ha gjort, ha räknat dechargebetänkandet såsom den rätta platsen att uttrycka min oförgrifliga mening om varjehanda saker i förvaltningen, om hur allehanda författningar skola tillämpas, de och de principerna upprätthållas o. s. v. ja, då skulle det säkert från min sida kunnat komma en rad reservationer, ty det är självfallet, att man kan ha många olika meningar om sådana ting. Men det har jag uppfattat som liggande utanför dechargens mening.

Till sist ännu en anmärkning i sammanhang med det sagda! Det står och har hela tiden under vårens arbete stått klart för mig, att det är *statsrådets* verksamhet vi ha att granska. Står jag sålunda inför en åtgärd, där jag måste säga mig, att här föreligger en sak, som statsrådet icke personligen har tagit ståndpunkt till och som man inte heller skäligen kan fordra, att han skulle ha tagit ståndpunkt till, är det fråga om ett avgörande, som i realiteten har vilat på departementets personal — ja, då vill jag för min del inte vara med om en anmärkning. Jag håller ständigt för ögonen, att det är fråga om en kontroll av statsråden, inte någon sorts mästrande av departementets personal. Skulle till äventyrs någon anmärkning, som jag har biträtt, kunna uppfattas på det viset, att jag velat rikta kritik mot departementspersonalen, så är jag angelägen att understryka, att det icke har varit min mening.

Trots allt vad som sålunda minskar möjligheterna att göra någonting av dechargen står ju ändå en rad av anmärkningar kvar. Jag vill inte överdriva deras betydelse, och jag skall inte försöka att ytterligare accentuera dem, men jag vill åtminstone ha sagt, att man väl ändå inte får helt bagatellisera dem. Om jag tillåter mig att hålla mig till de anmärkningar, som jag varit med om, så äro de, fastän de inte äro av någon avgörande och stor betydelse — det kunna de inte ha, såsom jag framhöll, med hänsyn till dechargens nutida betydelse — i varje fall ägnade att ge någon belysning av väsentliga sidor av regeringens allmänna karaktär, dess politiska läggning och hållning. Jag erinrar om den av herr Björkman omnämnda anmärkning, som rör bristande beredning av ett ärende, och om ett utnämningsärende, som herr Strömberg var

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

inne på och där det föredragande statsrådet visat en tilltro till sitt eget personliga omdöme, som efter mitt sätt att se innebär ett störande av den naturliga jämvikten inom vår administration.

TVå fall röra beredskapsarbeten. De ha för mig framstått såsom viktiga därutinnan, att det förefaller mig, att regeringen där har tagit sig en, såvitt jag förstår, oöverkomlig uppgift före. Det har gällt åtgärder i de s. k. arbetslöshetsöarna. Det händer att en bygd blomstrar en tid och sedan på grund av ekonomiska förhållanden går tillbaka. Då är livets hårda och ofrånkomliga lag, att där måste ske en omflyttning inom befolkningen. Regeringen har genom sina åtgärder sökt konservera dessa bygder med konstlade medel. Det är enligt mitt sätt att se ett uttryck för en övertro på statens och politikens möjligheter att hejda livets hårda, ofrånkomliga lag.

I ett annat fall föreligger så långt ifrån någon övertro på statens förmåga, att det tvärtom är fråga om resignation i fråga om statens möjligheter att handla. Jag syftar på det fall, där utsändandet av en hel rad författningar, delvis ganska viktiga sådana, fördröjts på grund av tryckerikonflikten. Jag ser här ett fall, där en s. k. samhällsfarlig arbetsinställelse har äventyrat, inte vissa ekonomiska eller andra materiella intressen, utan direkt själva de enkla grundvalarna för vår rättsordning, ty till dem hör otvivelaktigt, att staten skall ha möjlighet att kläda sina bud till medborgarna i den tryckta skriftens form och sedan befordra dem till medborgarnas kännedom. Det är denna grundval för rättsordningen, som här har hotats. Man har sagt, att det var omöjligt att göra någonting. Var det verkligen omöjligt? Skola vi tro, att det överstiger statens förmåga att åstadkomma extraordinära anordningar för utsändande av författningar? Skola vi tro, att staten, som inte ryggat tillbaka, då det gäller sådana stora företag på näringslivets område, som jag nyss berörde, verkligen står maktlös då det gäller rättsordningens upprätthållande, statens primära uppgift?

Med herr talmannens tillstånd har jag flyktigt erinrat om en del av de frågor, som ha berörts i reservationerna, men inte upptagit någon debatt om dem. Jag har inte under min första riksdag velat drista mig till att göra den meningen gällande, att i strid med vad som hittills varit brukligt reservationerna skulle tagas upp till diskussion. Det är kanske inte heller så mycket mening i att göra det, så länge man från regeringsbanken vidhåller den ståndpunkten, att man inte inlåter sig i någon diskussion angående dessa reservationer.

Må det emellertid till sist tillåtas mig att vädja till regeringen att överväga, huruvida det inte kunde vara på tiden att tänka på att överge denna gamla grundsats från regeringssidan. Om man, såsom jag velat hävda, överhuvud taget vill erkänna, att det ligger något berättigat i denna svenska tradition, att man bedömer regeringens verksamhet på grund av ett sakligt upplysningsmaterial, sådant vi ha det i våra statsrådsprotokoll med tillhörande handlingar, då måste man väl erkänna, att i den fulländade parlamentarismens tidevarv leder det ovillkorligen till den konsekvensen, att tyngdpunkten i anmärkningarna kommer att ligga i vad, som framföres från reservanternas sida. Och jag vill ifrågasätta, huruvida det svenska folket i längden kommer att sentera den konstitutionella finessen i den ståndpunkten, att regeringen icke intresserar sig för att med oppositionen dryfta sådana frågor.

Herr Petterson, Anton: Herr talman! När konstitutionsutskottet lagt fram sitt dechargebetänkande, har det nog varit vanligt, att de tidningar, som tillhört samma parti som den regering det gällt, påpekade: »Ja, man ser här, att man har ingenting haft att anmärka mot regeringen.» Och har det gjorts några anmärkningar, ha dessa tidningar sagt, att det inte var mycket att

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

komma med. Men de tidningar, som ha en annan politisk färg är den regering, som sitter, tycka, om några anmärkningar komma fram, att de äro sakliga och starka. Och från ett parti som är i minoritet, brukar man framhålla — precis som man kunnat höra här i dag — att det är ganska märkligt, att det inte kommit fram några anmärkningar från anhängare av regeringspartiet.

Herr Herlitz sade, att så har det alltid varit. Ja, jag tror, att vi måste säga, att det har varit så. Jag erinrar mig, att långt innan jag kom in i riksdagen, fäste jag mig vid, att de partier, som den sittande regeringen representerade, i regel inte hade så mycket dechargeanmärkningar, men däremot försökte de andra att komma med så mycket flera. Men är detta egentligen så märkligt? Herr Herlitz sade, att man kanske inte skulle sätta in på enskilda punkter; man skulle se mera i stort på rikets sannskyldiga nytta. Är det inte så, herr Herlitz, att herr Herlitz och hans partikamrater ha en annan uppfattning om vad som är rikets sannskyldiga nytta än de, som tillhöra samma parti som den nu sittande regeringen? Jag menar, att här är det fråga om politik, och det är alldeles givet, att när det finns olika partier, så måste de se olika på sådana saker.

Jag vill understryka detta. Det var intressant att höra herr Herlitz' akademiska utläggningar om denna fråga, men jag vill säga, att om man ser praktiskt på saken, får man konstatera, att så har det alltid varit. Herr Herlitz medgav också att det har varit så, men nu skulle tiden vara inne att försöka få en annan ordning. Då frågar jag: varför skulle tiden vara inne nu? Jag kan inte tro annat än att en regering, som har en viss erfarenhet, som suttit några år och har tjänstemän, som äro vana vid statsråden, skall ha litet större möjligheter att bedöma, om konstitutionsutskottet kan komma med en anmärkning, ifall regeringen handlar så och så. Om det däremot blir en ny regering med nya tjänstemän i departementen, kan man väl tänka sig, att den lättare skulle kunna begå en blunder, enär den inte är så van.

Det är också ganska betecknande, att — som herr Strömberg påpekade — det bara bakom en av de reservationsvis framförda anmärkningarna finns sju reservanter och i ett annat fall åtta. Hela oppositionen har alltså inte ens stått enig i detta fall.

Nog måste herr Herlitz också erkänna, att utskottet mycket grundligt har pejlut dessa frågor. Vi började granskningen under senare delen av januari, och vi ha hållit på fram till mitten av april. Vi ha grundligt gått igenom varje fråga, där anmärkning kommit fram, och jag tror inte, att herr Herlitz kan säga annat än att var och en har försökt att efter bästa förstånd bedöma de olika frågorna.

Jag skall inte här, herr talman, gå in på några särskilda punkter — den föregående talaren, herr Herlitz, har ju också bara snuddat vid ett par — utan har endast velat yttra detta till riksdagens protokoll.

Herr Åkerberg: Herr talman! Den här diskussionen förekommer ju varje år vid denna tid, churu det inte är alla år vi få en så stor uppläggning av frågan, som vi fått av herr Herlitz i dag. Alltid förekommer det små reflexioner om huruvida dechargebehandlingen i konstitutionsutskottet inte är föräldrad och borde kunna skickas till livrustkammaren. Vi få också höra påståenden om att dechargebetänkandet är ett politiskt dokument, att ledamöterna av regeringsmajoriteten alltid vägra att gå med på anmärkningar och att de ledamöter av utskottet, som tillhöra oppositionen, arbeta för att få fram anmärkningar, även om sådana rent sakligt inte äro befogade.

Herr Herlitz har påpekat, att inte på en enda punkt ha regeringspartiernas ledamöter, trots att ett helt års förvaltning legat under utskottets gransk-

Ang. konseljärenas rubricering m. m. (Forts.)

ning, kunnat finna den minsta lilla anmärkning. Ja, man kan ju fråga sig: varför sitta vi här i riksdagen som representanter för partier, varför finns det en majoritet och varför en minoritet? Är det inte därför, att samhället är inrättat på det sättet, att motsättningarna äro sådana? Vi kunna till och med peka på att valsystemet i landet är direkt så konstruerat, att det leder till att riksdagen kommer att bestå av riktningar, som stå emot varandra såsom det ena partiet emot det andra.

Nu har herr Strömberg här satt sitt ord i pant på att majoritetens representanter i utskottet ha varit besjälade av en ärlig vilja att göra en objektiv granskning, och herr Gustaf Adolf Björkman har slagit sig för sitt bröst och sagt, att reservanternas anmärkningar varit fullt neutrala in i minsta detalj. Ja, jag tror, att man kan säga, att dessa försäkringar äro uttryck för vad de båda ärade ledamöterna av utskottet själva trott beträffande sina avsikter, men å andra sidan få vi väl ändå, liksom herr Herlitz tycktes göra, anse, att båda två ha en liten räva bakom örat. Ty man kan inte med den sammansättning riksdagen har och med det arbete vi här utföra komma ifrån, att denna granskning blir mer eller mindre politisk.

Det är riktigt, att dechargegranskningen förr i världen var en mera allvarlig procedur. Förhållandet mellan riksdag och regering var annorlunda då än nu. De stodo, skulle man nästan kunna säga, som två fiendliga makter mot varandra. Riksdagen representerade folket, regeringen kungamakten och byråkratien. Det var en dragkamp mellan de båda, och dechargebehandlingen var just riksdagens medel att påverka regeringens arbete i den riktning som riksdagens majoritet önskade. Nu är det inte längre så. Regeringen framgår direkt ur riksdagsmajoriteten — åtminstone anse vi, att den bör göra det, och den har i det fall det nu är fråga om också framgått direkt ur en *betydande* majoritet i riksdagen. Regering och riksdag stå inte som fiendliga makter mot varandra, och kontrollen över regeringen från riksdagens sida utövas på andra vägar än genom konstitutionsutskottets dechargegranskning.

Det är klart, att det kommer med politik i dessa ställningstaganden. Majoriteten även i konstitutionsutskottet slår vakt om regeringen — jag anser det inte vara någon skam att detta erkännes, och jag tycker inte heller, att det är någon svårare förebråelse, om jag säger, att reservanternas anmärkning har varit ett sätt för dem och deras partier att visserligen under neutral mask rikta politiska nålsting mot regeringen. Då det är på det sättet, kan man inte komma ifrån, att ställningstagandet blir politiskt.

Herr Herlitz menade, att man skulle kunna reformera dechargebehandlingen. Med den allmänna utgångspunkt jag har tror jag inte, att det finns så stora möjligheter därtill. Då skulle man lägga om den helt och hållet. Som det nu är, riktas ju granskningen mot varje statsråds förhållande till de ärenden, statsrådet har handlagt. Men statsråden i regeringen äro inte längre individer, de ingå i ett kollektiv, som heter regeringen, regeringsledamöterna äro solidariskt ansvariga. Om ett enskilt statsråd gör en »gubbe» i en detaljsak, stå i alla fall statsministern och de övriga statsråden solidariska vid hans sida och dela ansvaret med honom. Detta följer med den parlamentariska principen. Det är inte konungen, som utser statsråden. Han kallar till sig en person, som skall vara statsminister och som har riksdagens förtroende, men statsministern väljer sina medarbetare, och man får väl utgå från att han väljer de medarbetare, som han anser sig ha mest behov av, alltså dem, som också äro de förnuftigaste med hänsyn till de uppgifter de skulle kunna få i regeringen.

En dechargebehandling blir alltså med hänsyn till våra parlamentariska förhållanden i mycket att sila mygg och svälja kameler. Det avgörande för

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

bedömandet av regeringens verksamhet är inte, om det eller det statsrådet i en detaljfråga har gjort vad jag kallar för en gubbe, utan hur regeringens allmänna verksamhet, dess politik och dess hållning i de olika frågorna bedömes i riksdagen och i landet. Regeringen står ju å andra sidan under så stark kontroll i andra avseenden — på grundvalen av de förslag den framlägger för riksdagen och de aktioner, som den bär ansvaret för även utanför riksdagen.

Man skulle kunna tycka, att jag från den utgångspunkten borde anse, att dechargebehandlingen i konstitutionsutskottet skulle upphöra. Som vi veta och som redan påpekats av herr Herlitz, förekommer en sådan detaljgranskning inte i alla länder, ja, inte ens i allmänhet, så att någon större katastrof skulle det väl inte bli fråga om, ifall man avvecklade denna procedur. Jag skulle dock inte vilja vara med om att förorda en sådan avveckling. Jag tycker, att här ha vi en vacker tradition, och någon nytta bör ju denna behandling kunna göra. Vilket parti man än tillhör, och vare sig man tillhör en regeringsmajoritet eller inte, kan man ju erkänna, att människor, som ha makten, lätt falla in i en sådan där byråkratisk lunk; de bli självtillräckliga, man skulle nästan kunna säga, att de i viss mån bli åderförkalkade. En sådan varje år återkommande uppruskning av våra statsråd kan utan tvivel bidra till att den där åderförkalkningen hålles borta i det längsta. Dechargen kan vara en säkerhetsventil, som kan bli av nytta både för majoriteten och för oppositionen.

Herr Björkman, Gustaf Adolf: Herr talman! Den siste ärade talaren sade visserligen några erkänn samma ord om reservanterna och deras talesmän i dag, men han sade ändå, både om majoritets- och minoritetsmän, att han trodde, att de hade en liten räv bakom örat. Jag vill då, för att söka fritaga mig, upprepa kontentan i mitt första anförande, att vi reservanter inga biavsikter hade, men icke heller några konsiderationer. Jag tror också för min del, att en regering är mera gagnad av att det finns sådana oppositionsmän, som säga ifrån sanningen, än sådana vänner, som endast strö blommor. För oss har huvudsaken icke varit, vilka som sitta i regeringen, utan hur den regering, som sitter, har skött de ärenden, som nu föreligga till behandling.

Herr Herlitz: Herr talman! Av två talare, herrar Pettersson och Åkerberg, har det betonats, att det är naturligt, att ett politiskt bedömande kommer fram i konstitutionsutskottet, d. v. s. att majoriteten ser frågorna med utgångspunkt från sitt politiska program och sina politiska strävanden, och att vi göra likadant. En av dessa talare värdade till oss att erkänna, att vi nog hade en liten räv bakom örat, även vi. Ja, för min del tycker jag, att jag i mitt anförande rätt starkt markerade, att det för mig stod klart, att bedömandet i konstitutionsutskottet naturligtvis i många fall blir politiskt. Jag tycker inte, att man skall gå och hyckla och förneka, att i sådana frågor, som hänga ihop med våra allmänna politiska strävanden, kunna vi inte undgå att göra våra politiska åskådningar gällande — på den rännarbanan såväl som på alla andra, där vi framträda. Detta har jag inte försökt att på något sätt dölja, utan det har jag tvärtom poängterat i mitt anförande.

Herr Åkerberg talade om att dechargen i gamla tider hade stor betydelse i den politiska striden mellan regering och folk. Ja, det är utmärkt, att han erinrade därom, ty vi befinna oss just nu i en precis likadan situation. Nu ha vi den makthavande majoriteten, som sitter där lika stadig och fast som konungamakten i gamla dagar, och så ha vi oppositionen, som nu tar i anspråk de befogenheter, som riksdagsmajoriteten förut hade.

Ang. konseljärendenas rubricering m. m. (Forts.)

Jag har den känslan, som jag också gav uttryck åt i mitt förra anförande, att för framtiden tyngdpunkten i dechargebehandlingen, om det nuvarande politiska läget består, kommer att ligga på vad reservanterna kunna komma att föra fram, men jag har ändå tillåtit mig att rikta en vädjan till herrarna i majoriteten att — med kanske ännu större energi än som utvecklats under det år jag nu varit med om — eftersöka, huruvida det kan finnas någonting att anmärka. Detta gör jag därför, att jag har ett bestämt intryck av att vårt svenska folk har en så stark känsla för saklighet och en sådan bestämd mening där om, att vid en sådan här granskning måste det kunna komma fram sakliga anmärkningar. I det långa loppet kommer folk inte att förstå, varför dylika inte komma fram.

Tillåt mig göra ett påpekande till i detta sammanhang! Vi tala så mycket om »anmärkningar», och konstitutionsutskottets verksamhet har ofta fått den prägnen över sig, att utskottet antingen sitter som ett slags domstol, som i sin förnäma upphöjdhet avkunnar domar, som man skall böja sig för, eller också som en sorts skolmagister, som delar ut anmärkningar i detta ords vanliga mening. Det blir alltså någon sorts prickning av ett statsråd, det blir ett omdöme om att han inte har varit så skicklig och så duktig och inte haft de goda egenskaper, man kan vänta av honom. Jäväl, naturligtvis kan det finnas anledning att göra sådana anmärkningar också, anmärkningar för att han, som grundlagen säger, har brustit i oväld, nit, skicklighet och drift. Men huvudsaken är för mig den, att man här möter statsråden med kritik utifrån en ärlig uppfattning, som skiljer sig från deras, utan att man därför förhåver sig till att vilja mästra dem och sätta sig som deras magister eller deras domare. Om den uppfattningen av konstitutionsutskottets uppgift trängde sig mera in, skulle det kanske vara lättare för majoriteten att samla sina krafter till att på en och annan punkt ändå vara med på kritiken.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, lades det nu föredragna momentet till handlingar.

Mom. 2.

Lades till handlingarna.

Mom. 3.

Vid förevarande moment hade reservation anmälts av herrar *Källman, Karl August Johanson, Hårdin* och *Fast*, som ansett skäl saknas för den av utskottet gjorda omförmälan.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är kanske i sin ordning, att kammaren erhåller upplysningar om varför vid de två här omförmälda tillfällena statsrådet inte har varit fulltaligt.

Beträffande den förstnämnda konseljen, den 17 juni, förhöll det sig så, att utrikesministern hade beviljats tjänstledighet, socialministern befann sig på regeringens uppdrag i Genève, två övriga statsråd voro på regeringens uppdrag på resa till Delawarejubileet, och den femte frånvarande var sjuk. Detta förmodar jag är en tillräcklig förklaring till att inte mer än sju av statsrådets ledamöter voro närvarande.

Beträffande den andra konseljen ligger det litet annorlunda till. Där voro fortfarande de två Delawaredelegaterna borta, och fortfarande var ett statsråd sjuk. Därjämte hade semestrarna börjat, och tre av statsråden, bland annat jag, befunno sig på semester. Man kan naturligtvis, om man vill, göra gällande, att vi skulle ha rest in för att deltaga i konseljen. Jag tror emel-

*Ang. viktiga
ärendens av-
görande i
fulltaligt
konselj.*

Ang. viktiga ärendens avgörande i fulltalig konselj. (Forts.)

lertid, att man här inte på något sätt har trätt den bestämmelse för när, som siktar till en fulltalig konselj. De ärenden, som förevoro, äro såvitt jag kan bedöma det mera av expeditivnatur. Det gällde visserligen utfärdande av författningar, men det var just fråga om den mängd av författningar, som komma omedelbart efter riksdagarna och som egentligen inte innebära någonting annat än ett expedierande av riksdagens beslut. Den andra omförmälda frågan, som då behandlades, befann sig ju då endast i ett förberedande stadium. Den har senare förelagts riksdagen.

Jag antar, att konstitutionsutskottet med sitt påpekande inte har avsett att begära, att regeringen skulle införa en ordning, varigenom det faktiskt bleve omöjligt för regeringens ledamöter att erhålla någon sammanhängande vila under året. Man kan ju ha vilken uppfattning man vill om huruvida regeringens arbete är så hårt, att där behövs någon semester, men i varje fall anses det rimligt, att alla ha semester. Jag vill därför bara fästa uppmärksamheten på att det kan komma att framdeles föreligga precis likadana förhållanden, som man här gjort omförmålan om — om man inte överhuvud taget begär, att regeringsledamöterna skola avstå från semester. Att så många på en gång äro lediga, beror ju helt enkelt på att regeringen vill avverka semestrarna för att vara samlad igen i så god tid som möjligt till budgetarbetet och arbetet för nästa riksdag. Det kan synas märkvärdigt, men det är faktiskt så, att om regeringen skall hinna taga ut semestrarna före budgetarbetet, måste nästan halva regeringen vara på semester, medan den andra hälften, fem, sex man, sköter om regeringsbestyren. Skulle man fördela semestrarna på en längre tid, skulle regeringens arbete bli stört på ett helt annat sätt, och därmed skulle också mera betänkliga ting åstadkommas, än det kan anses innebära, att, såsom i dessa fall, vid en konselj endast varit sju och vid en annan endast sex statsråd närvarande.

Jag har velat lämna dessa faktiska upplysningar, för att kammaren skulle kunna bedöma omförmålans värde.

Herr Pettersson, Anton: Herr talman! Utskottet har ju tidigare omförmålt tillfällen, då regeringen inte varit fulltalig vid stora frågors avgörande. När vi fingo se konseljbesluten av den 17 och 30 juni, tyckte vi, att de frågor, som då varit före, ändå voro av den storleksordningen, att det hade varit önskvärdt, om regeringen varit mera talrikt samlad. Genom de upplysningar, som här ha lämnats av herr statsministern, har ju givits en förklaring över var de resterande statsråden befunno sig. En regeringsmedlem var sjuk, en del voro bortresta, och man kan inte begära, att de skulle ha infunnit sig, men man hade möjligen kunnat tänka sig, att någon av konseljerna kunnat bli uppskjuten eller framflyttad till tiden, innan dessa regeringsledamöter rest bort. Vi ha emellertid nu fått förklaring om hur saken ligger till.

Herr Källman: Herr talman! Jag vill endast tillägga, att de upplysningar, som statsministern nu lämnat, också blevo lämnade i utskottet. Det var för den skull jag och tre kamrater funno denna omförmålan helt obefogad och anförde reservation mot densamma.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, lades det nu ifrågasvarande momentet till handlingarna.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 25, i anledning av väckta motioner om åstadkommande av dels vissa ändringar i organisationen för behandling av utlänningsärenden, dels ock en ny invandringslag; samt

nr 26, i anledning av väckta motioner om tillrättaläggande av missförhållanden mellan psykiatri och rättsskipning m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Ang. vissa
ändringar i
bagerilagen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 29, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 10 mars 1939 dagtecknad proposition, nr 146, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t dels föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, dels ock inhämtat riksdagens yttrande beträffande ett å den internationella arbetsorganisationens konferens år 1925 antaget förslag till konvention angående nattarbete i bagerier.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft fem i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 266 av herr *Öman* och nr 275 av herr *Ekströmer* samt i andra kammaren nr 407 av herr *Arneberg* m. fl., nr 408 av herr *Henriksson* m. fl. och nr 409 av herrar *Fredberg* och *De Geer* i Lesjöfors.

I motionerna I: 266 och II: 408, vilka voro likalydande, hade hemställts, att propositionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

I motionen II: 409 hade yrkats, att propositionen måtte avslås.

I motionerna I: 275 och II: 407, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen i samband med behandlingen av propositionen ville besluta sådan ändring av förevarande lag, att den medgivna arbetstiden vid konditorier å sönd- och helgdagar utsträcktes från tre till sex timmar, samtidigt som vederbörande arbetare i lag tillförsäkrades sammanhängande ledighet varannan sönd- och helgdag.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt,

1. att riksdagen måtte

a) antaga det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget;
b) förklara, att riksdagen icke hade något att erinra mot ratificering av det vid propositionen fogade konventionsförslaget;

2. a) att motionerna I: 266. II: 408 och II: 409 måtte anses besvarade genom utskottets hemställan under 1. a); samt

b) att motionerna I: 275 och II: 407 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Tamm*, *Knut Petersson* och *Ekströmer*, fröken *Hesselgren*, herr *Sandström* samt fröken *Andersson*, vilka på åberopade grunder ansett, att utskottet bort hemställa,

1. att riksdagen måtte

a) i anledning av motionerna I: 266. II: 408 och II: 409 avslå det genom förevarande proposition framlagda lagförslaget;

b) förklara, att riksdagen icke för närvarande ansåge sig kunna tillstyrka ratificering av det vid propositionen fogade konventionsförslaget; samt

2. att motionerna I: 275 och II: 407 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Detta kan ju tyckas ej vara någon stor fråga, men det är dock en social fråga, där meningarna gå starkt isär och där intresse står mot intresse. En viss tveksamhet råder också på olika håll om vilket intresse, som bör väga tyngst. I motsats till vad vanligen brukar vara fallet beträffande sociala frågor gäller det här icke så mycket motsättningen mellan företagare och arbetstagare, alltså mellan arbetsgivare och arbetare, utan här är det fråga om en motsättning praktiskt taget mellan arbetarna och allmänheten.

När regeringen nu framlagt sin proposition om ytterligare begränsning av bageriarbetarnas arbetstid, så motiveras detta egentligen med att den nu tillämpade tiden, som det heter, »i åtskilliga hänseenden innebär verkligt betydande olägenheter för arbetarna». Detta kan ju inte bestridas. Det är naturligtvis en olägenhet att börja sitt arbete klockan 5 på morgnarna. Men vårt moderna samhällsliv är ju så mångskiftande, att det inte är möjligt att rikta alla. Det måste för samhällstrevnaden och för viktiga och nödvändiga funktioner alltid finnas människor, som få finna sig i att ha sitt arbete förlagt till annan tid än huvudparten av befolkningen. Jag behöver blott peka på våra järnvägsmän, yrkeschaufförer, restaurangfolk, en del industriarbetargrupper, tidningsmän och en del jordbruksfolk t. ex. kreatursskötare.

Som andra argument för den föreslagna lagändringen anför herr statsrådet, att den tidiga arbetstimmen »jämväl synes kunna innefatta avsevärda risker i hygieniskt avseende», men detta sista skäl ledes inte på något sätt i bevis. Jag har inte i propositionen kunnat finna något belägg för bristande hygien och inte någon statistik över hälso tillståndet eller sjukdomar hos bageriarbetarna. Tvärtom har man ju fått höra, att i de moderna bagerierna äro sådana anordningar vidtagna, att man kan vara tämligen säker på att allt som göras kan är gjort för att hygieniska förhållanden skola råda. Detta sista argument anser jag därför ha föga värde, och det har väl kommit med mera av gammal vana.

Alltså återstå egentligen endast »olägenheterna» för arbetarna. Man får då fråga sig, om dessa verkligen äro så stora, att man för att avlägsna dem behöver göra ett så pass betydande ingrepp i allmänhetens lojala fordran att i rätt tid få ett färskt och gott och hälsosamt bröd. Jag kan inte finna, att dessa olägenheter kunna vara av sådan storleksordning, att man därför behöver göra en lagändring. Från bagerihåll har försäkrats, att det är omöjligt att bibehålla den goda kvaliteten med det forcerade arbete, som skulle behöva förekomma. För resten lär väl en stor del av allmänheten få nöja sig med att äta dagsgammalt bröd på morgnarna.

Utskottet tycker ju, att detta inte är så farligt. Man har till och med anfört, att det rentav skulle vara skadligt att äta färskt bröd, och man säger också — det är väl för att knipa publiken — att stora grupper av invånare i städer och samhällen börja dagens arbete så tidigt, att de ändå inte ha varit vana vid färskt morgonbröd. Man syftar då givetvis på kroppsarbetare, och det är ju alldeles riktigt. Men dessa ha ju hustrur och barn, och jag undrar, vad de skola säga, när de få äta dåligt eller gammalt bröd före arbetets början.

Vidare talar utskottet om den rena landsbygden, men vi få väl vara ense om att det var onödigt, ty där finnas ju inga storbagerier, och människorna ha ju där för övrigt en helt annan livsföring.

Det är ju alltid vanskligt att förutsäga, hur en lag av denna natur skall verka, men en sak är ändå så att säga en oskriven lag inom allt affärsliv, och det är, att när en vara blir försämrad i kvaliteten, går den icke så lätt att sälja. Nu upplyses här från sakkunnigt håll, och det kan man också själv

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

förstå, att brödet måste bli av sämre kvalitet. Efter allt att döma lär det väl gå så, att en hel del folk minskar sin brödkonsumtion hellre än att äta dåligt bröd, medan andra kanske återgå till att på lantligt maner baka sitt bröd själva. I vilket fall som helst kommer väl, som jag ser saken, efterfrågan på bageribröd att minskas, till förfång för bagerinäringen, och givetvis med resultat, att arbetstillfällena minskas för dem, som där ha sin bärgning.

Nu undrar jag, om inte bageriarbetarna själva förstå detta. Det har upplysts mig t. o. m. från socialdemokratiskt håll, att bageriarbetarna ha en mycket stark organisation, och då förvånar det mig, om de inte överallt ha genomfört en sådan ändring som nu är föreslagen. Jag vet, att de ha gjort det på somliga håll, men i stort sett ha tydligen icke enighet vunnits för ett sådant krav. Vi gjorde väl då klokast i att låta det förbli vid det gamla, vilket jag tror vore det bästa både för bageriföretagen och för deras arbetare men framför allt för den stora allmänheten.

Om jag sedan övergår till frågan om familjebagerierna, föreligger här den, som jag tycker, egendomliga situationen, att statsmakterna vilja lägga sig i konkurrensen mellan två skilda företagsgrupper, vilket jag finner oriktigt. Och ännu märkvärdigare är, att regeringen denna gång ställt sig på den starkare gruppens, storbageriernas, sida. Detta är väl ändå rätt onödigt, ty de lyckas ju sköta sig tillräckligt bra ändå i konkurrensen. Av de uppgifter, som lämnas i propositionen, framgår, att storbagerierna under senare tiden haft en betydande tillväxt, under det att småbagerierna praktiskt taget stagnerat. Vi ha ju också i vår reservation påpekat, att det är principiellt oriktigt att statsmakterna skola lägga sig i hur den enskilde företagaren disponerar sin egen och sin familjs arbetskraft, och jag förstår knappast, hur en verkligt effektiv kontroll över lagens efterlevnad skulle kunna åvägabringas utan otrevliga trakasserier.

Förresten tycker jag, att man gör ett alldeles för stort nummer av dessa småbagerier. En utredning, som vi i utskottet fått oss tillhanda, visar, att av dessa småbagerier skulle det endast vara någonting mellan 160 och 170 stycken, som börja sin arbetsdag före klockan 5. Kunna vi då inte låta dessa företag hålla på med det? De fylla ju en, som jag tycker, för allmänheten angenäm funktion, och den obetydliga skada, som de kunna göra storbagerierna, behöva vi väl ändå inte befatta oss med.

Herr talman! Jag skall även här yrka på att vi bliva vid det, som varit förut, och att alltså dessa familjebagerier, dessa små företag, som sannerligen inte göra någon skada, få stå utanför lagen. Vi ha egentligen icke något att göra med hur en familj sköter sitt arbete, och det ha vi, såvitt jag vet, icke i något annat fall förut tagit beaktning med.

Jag ber att få yrka bifall till herr Tamms m. fl. reservation.

Herr statsrådet **Forslund**: Herr talman! Jag vill säga ett par ord rörande det förslag, som här föreligger, när det av utskottsutlåtandet kanske icke framgår, hur det verkligen förhåller sig ute i landet inom denna näring.

När man här har gjort gällande, att det skulle uppstå skada, ifall man nu skulle återgå — jag får använda detta uttryck, *återgå* — till den ordning, vilken riksdagen ansåg lämplig införa år 1919, har jag litet svårt att fatta, att en skada skall kunna uppstå och av sådan art, att man ovillkorligen skall bibehålla det nuvarande systemet, vilket innebär, att arbetet kan påbörjas klockan 5 och därmed, att förberedelsearbetena börja vid 3-tiden på morgonen. Det är ju ändå så, att man i en stor del av vårt land redan har anpassat sig efter den ordning, som infördes 1919, och ej vidtagit den förändring, som 1926

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

års riksdag beslutade. Så är det med Göteborg, Västerås, Uppsala, Köping, Karlstad, Falun, Söderhamn, Lidköping, Östersund och en del andra, som använda sig av den tidsordning, att arbetet icke börjar förrän klockan 6 på morgonen. Detta har skett genom frivillig överenskommelse och fastställts uti gällande kollektivavtal. Vi veta, att det inom detta yrke är en mycket god procent av de anställda, som sorterar under dessa kollektiva avtal, och det kan därför inte vara fråga om endast ett mindre antal av dessa yrkesutövare på de orter, som jag här har räknat upp, utan det är ett mera allmänt förhållande. Man har vidare Hälsingborg och Örebro samt Malmö och Borås, visserligen med en viss modifikation. Skall det bli något så förfärligt för t. ex. Stockholm att kunna anpassa sig på samma sätt som Malmö och Göteborg ha gjort?

Jag vill dessutom tillägga, att jag är ganska förvånad över att man använder uttrycket, att det skulle skada allmänheten, att den inte skulle få köpa det färska brödet en halv timme eller en timme tidigare än förhållandet skulle bli, om man gjorde denna förskjutning av arbetets början på morgonen. Vilka stora grupper av befolkningen är det männe, som äro ute i brödbutikerna och hämta bröd omedelbart på morgonen? Är det inte i allmänhet så, att det dröjer litet längre fram på förmiddagen, innan de gå och hämta sitt bröd? Jag tror inte, att det uppstår någon som helst skada för den enskilde individen, om det skulle dröja litet grand. Inte är väl det färska brödet sådan mat, som man skall ge barnen, innan de gå till skolan, och de som gå ut i det produktiva arbetslivet få väl inte vara hemma så länge, att de kunna få färskt bröd ifrån bagerierna. Jag skulle i detta sammanhang vilja säga, att jag under hela mitt liv aldrig haft behov av att jag eller mina anhöriga skulle gå i brödbutiken och hämta bröd, innan jag gått till mitt arbete. Detta har inte visat sig skadligt för mig, och jag undrar om inte det stora flertalet skulle kunna vittna på samma sätt om att här inte gärna kan uppstå någon skada.

Den föregående ärade talaren skulle jag vilja fråga, vad han har för erfarenhet från sin egen bygd. Inte är det väl något folk i de trakterna, som gå till bagerierna och hämta bröd, innan de gå ut att fullgöra sin arbetsuppgift? Sannolikt icke. Det skulle då vara en helt liten grupp av samhällsmedborgare, som ha fått den vanan att gå till butiken och hämta bröd, innan de kunna komma ut i arbetet. Skall man för detta ringa antals skull för en hel näring bibehålla en ordning, som på grund av konkurrensförhållandena framtvingar, att de anställda måste ut så pass tidigt på morgonen som det här är fråga om? Det är inte riktigt, som någon gjorde, att göra en jämförelse med kommunikationsmedlen i dessa fall. De äro ändå till för att folket skall kunna komma till sitt arbete i rätt tid.

Sedan ha reservanterna i sitt andra avsnitt talat om att det skulle bli svårt att utöva kontroll, om man skulle taga bort undantagsbestämmelsen för hembagerierna. Det är i stället alldeles tvärtom. Socialstyrelsen har i sitt yttrande just sagt, att genom borttagandet av denna undantagsbestämmelse skulle man få möjlighet till bättre kontroll av dessa hembagerier än den nuvarande ordningen ger möjlighet till. Jag vill säga, att herrar reservanter således inte synas ha tagit del av socialstyrelsens utlåtande på denna punkt så som det skulle ha varit önskligt, innan de gjorde detta påstående, ty styrelsen rekommenderar ju för sin del borttagandet av undantagsbestämmelsen för hembagerierna, bland annat för att kontrollen därigenom skulle kunna utövas bättre än om bestämmelsen bibehålles.

Herr Nordenson: Herr talman! Det har framhållits, att denna fråga borde betraktas såsom en liten fråga, eftersom den endast berör en liten

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

grupp av arbetare. Den synes mig emellertid ha en ganska vittgående betydelse, därför att de punkter som här beröras äro av stor principiell betydelse. Det är ju, såsom här framhållits, dels fråga om att utsträcka bagerilagen till att gälla även de små bagerierna, hembagerierna, och dels om en utsträckning av den tid, under vilken arbete är förbjudet, från klockan 5 till klockan 6. I bägge dessa fall synes man ha att taga ställning i ett principiellt hänseende, som är ganska betydelsefullt. Vi ha hittills i vår sociala lagstiftning, när det gällt arbetsförhållanden, inskränkt oss till att behandla arbetsavtalen och deras konsekvenser, men här har man nu gått in för att även reglera den enskildes arbetsförhållanden, således huruvida den enskilde skall få bedriva sin näring under vissa tider på dygnet eller ej. Det är ett principiellt mycket stort avsteg ifrån vad som förut har gällt i hela vår lagstiftning, och jag anser därför att vi här genom att besluta denna ändring i själva verket skulle i hög grad prejudicera hela vår sociala skyddslagstiftning. Jag tror, att man måste räkna med att detta är en sak, som också kommer att ganska mycket stöta det svenska folkets frihetskänsla. Vi äro här i Sverige besjälade av den känslan, att den enskilde skall, i den mån han icke direkt läderar andra människor, röra sig så fritt som möjligt, och vi göra här ett mycket stort och väsentligt avsteg ifrån denna princip, vilket jag tror kommer att leda till ganska betänkliga konsekvenser.

Jag vill också erinra om att frågan om kontrollen nog är en ganska svår fråga och kan leda till ganska obehagliga situationer. Denna uppfattning är jag icke alldeles ensam om, och jag skall be att i det avseendet få återropa vad som yttrades i denna fråga år 1936 av dåvarande ordföranden i andra lagutskottet, nuvarande justitieministern, när denne å utskottets vägnar avböjde hemställan om denna utvidgning av bagerilagen. »Slutligen», säger han, »vill jag framhålla ett skäl, som har gjort, att jag för min del önskar i det längsta undvika, att lagstiftaren ingriper på detta område. Det är det ytterligt stora obehag, som skulle vållas av kontrollen. Om man skulle skicka ut yrkesinspektörer och andra, som skulle gå omkring och kontrollera, hur dags de små familjeföretagen börja sitt arbete, skulle detta naturligtvis ge anledning till en hel massa slitningar, och folk skulle tycka, att man ställde dem i mycket otrevliga situationer. Det är klart, att man vid familjebagerierna skulle draga ned rullgardinerna tidigt på morgonen och därigenom försöka hindra, att varje ljusspringa trängde fram till den yttre iakttagaren. Om det då i alla fall kom folk dit på morgonen, även om det såg mörkt ut — man kanske hörde några svaga ljud — för att inspektera och knackade på före klockan 5 och såg efter, om familjen vore vaken och överraskade en eller flera familjemedlemmar i mer eller mindre omsorgsfullt utförd toalett, skulle det naturligtvis enligt svenskt folklygne framkalla en hel del förargelse, som lätt skulle sprida sig till sympatiserande småfolkskretsar.» Jag tror verkligen, att det är en fråga att tänka på, kanske icke så mycket med hänsyn till de situationer, som lagutskottets dåvarande ordförande upprullade, som just med hänsyn till detta principiella avsteg, att man går så långt i ingripande i den enskildes förehavanden, att man skall rent av förbjuda honom att på den tid han finner lämpligt arbeta med och för det dagliga brödet.

Den andra frågan gäller utsträckningen av nattarbetsförbudet från klockan 5 till klockan 6. Det har påpekats i motiveringen för förslaget, att detta gällde ett mycket begränsat antal arbetare och att det icke hade så stor betydelse. Ur den synpunkten skulle man lika väl kunna motivera, att man *icke* vidtog denna rigorösa lagändring, men överhuvud taget innebär denna ändring ju att man från statsmakternas sida gör gällande, att arbete under tiden mellan klockan 5 och klockan 6 medför, såsom herr statsrådet uttrycker

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

sig, hygieniska risker. Jag vill då erinra om att det måste ha mycket kraftiga konsekvenser även på andra områden. Vi ha dock ett mycket stort antal personer i vårt samhälle, som arbeta nattetid, ehuru man icke kan anse deras arbete vid den tiden alldeles oundgängligt. Vi måste väl ena oss om att renhållningsarbetet kanske är oundgängligen nödvändigt, men om vi tänka på våra morgontidningars arbete, måste de regelbundet sysselsätta en avsevärd personal nattetid: sålunda ha ju tryckeriarbetarna en tjänstetid från klockan 24 till klockan 7 på morgonen, stereotypörerna tjänstgöra från klockan 22 till klockan 6 på morgonen och sätteravdelningarna ha också regelbunden tjänstgöring nattetid. Vi måste ju räkna med att vi genom denna rigorösa bestämelse ge tillkänna en prejudicerande uppfattning om att arbete mellan klockan 5 och klockan 6 på morgnarna är hygieniskt riskabelt, och jag undrar, om vi verkligen kunna genomföra en sådan tankegång. Den kommer även att sträcka sina verkningar längre, ty det är ju så, att man i många industri-företag faktiskt behöver komma i gång så tidigt, att åtminstone de förberedande arbetena regelbundet behöva börja tidigt, låt oss säga klockan 5. Det är alldeles klart, att den uppfattning, som nu kommer till uttryck i detta lagförslag, faktiskt kommer att ge arbetet under denna tid mellan klockan 5 och klockan 6 karaktären av något som bör avskaffas, och jag tror att detta kommer att medföra allvarliga bekymmer i framtiden. Jag kan icke heller se, att det verkligen är rimligt att gå in på en sådan principiell lagstiftning för att skydda en relativt fåtalig arbetargrupp och tillgodose dess önsningar.

Jag vill till sist erinra om att vi genom denna bagerilag redan ha ställt bageriarbetarna i en utomordentligt förmånlig ställning i skyddsavseende jämfört med andra arbetare, nämligen därför att de äro a priori skyddade för skiftarbete. I andra industrier har man ju, om man vill bedriva arbetet 24 timmar om dygnet, rätt att sysselsätta arbetarna med skiftarbete, låt vara att de då få ena veckan arbeta *en* tid på dygnet och en annan vecka en annan. Men för bageriyrket är detta redan nu förhindrat genom den nuvarande lagen, och detta har ju till följd, att exempelvis ett spisbrödsbageri inte kan driva sin rörelse i skift. Det synes mig då vara mycket — jag vill inte säga tveksamt men rent av betänkligt, om vi nu skulle ytterligare gynna denna grupp av arbetare genom att utsträcka skyddstiden för den till klockan 6 på morgonen. Det förefaller mig att vi då skulle gå alltför ensidigt fram.

Jag kan till sist, herr talman, icke underlåta att säga, att det är med en viss förvåning, jag följt det sätt, varpå vi driva vår skyddslagstiftning här i landet. Så snart en grupp energiskt driver fram ett önskemål, får den sina intressen tillgodosedda, men så snart man i denna församling gör gällande att man även borde skydda det allmänna som sådant, finns det utomordentligt ringa förståelse för saken. Vi behandlade häromdagen den frågan, huruvida man icke borde se till att strejker icke borde förekomma vid sjukhus och att man vidtog dispositioner för att skydda allmänheten, men allmänheten är ju, gudbevars, icke någon specialgrupp, som har någon organisation för att driva fram sina önsknings. Jag skulle faktiskt vilja göra ett litet tankeexperiment: om de sjuka eller vattenkonsumenterna här i landet kunde organisera sig såsom politiskt parti, som krävde skydd för sig även under sjukdom och vattenbrist, oberoende av konflikt, kanske vi då rent av kunde få höra representanter här, som nu äro ganska ljumma, med ett jag skulle vilja säga mycket välmotiverat vibrerande patos tala för denna organiserade grupp och se till att den skyddades.

Jag tror, herr talman, att det är farligt att gå in på att ensidigt skydda grupper endast därför att de göra energiska anspråk, när det gäller skydds-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)
lagstiftning, och att vi böra se dessa frågor i ett större sammanhang. Jag yrkar bifall till reservationen.

Häri instämde herrar *Tamm, Frändén* och *Carlström*.

Herr **Linder**: Jag har redan till stor del blivit förekommen genom herr statsrådets yttrande, då statsrådet bemötte herr Ekströmer. Men frågan om detta är en stor eller liten sak, kan man kanske lämna därhän. Säkert är i varje fall, att den har förorsakat mycken irritation. Den, som följer denna fråga, får veta, att den nästan ända sedan sin tillkomst år 1919 ideligen varit uppe och att det har varit allt livligare under de sista åren. Irritationen har icke velat lägga sig till ro, vad som har stått på dagordningen, och som man har tvistat om, har varit de frågor, som här äro berörda av herr Ekströmer, alltså om framflyttning eller rättare sagt tillbakaflyttning av tiden för arbetets påbörjande till klockan 6 och vidare om familjebageriernas ställning. Samma frågor ha även berörts av herr Nordenson, men därom har ju herr statsrådet nyss talat.

Vad herr Nordenson särskilt strök under och kanske även herr Ekströmer var frågan om den *enskildes* ställning. Särskilt herr Nordenson kom in på frågan om den enskilda människans rätt överhuvud taget att fritt få disponera över sin arbetskraft. Det har ansetts vara en princip, som man alltid har hävdad i vår skyddslagstiftning, och herr Nordenson ansåg, att om man nu kränkte denna princip, skulle detta komma att få betydande konsekvenser och verka prejudicerande för framtiden. Men det är efter min uppfattning inte så, att man kan säga, att denna den enskildes rätt att förfoga över sin arbetskraft är en sådan allena saliggörande princip, som alltid okränkbar lever, ty det är nog på det sättet, att om den enskilde exempelvis i en större omfattning förfogar över sin arbetskraft på ett sätt som icke, enligt samhällets sätt att se på människomaterialet, är gagneligt, är det samhällets rätt att gripa in. Jag tror icke att det är riktigt att se saken på det sättet, att var och en skulle få lov att förbruka sig själv på det mest omänskliga sätt, han vill. Samhället har säkerligen någonting att säga till om.

Nu yttrade emellertid herr Nordenson, bland annat, att det är åtskilligt att säga om vår skyddslagstiftningsfråga, och att, om det är en grupp, som energiskt driver fram sina anspråk, så blir den gruppen hörd. Ja, herr Nordenson, så är det väl i detta samhälle överhuvud taget. Den grupp, som herr Nordenson tillhör, driver sina intressen, och arbetarna få väl också lov att driva sina. Det har blivit på det sättet. Men det finns en faktor här i alla fall, som har något att säga till om, när man driver intressena, och det är samhället. Det är inte för ro skull, som samhället lägger sig i saker och ting; bland annat lägger sig samhället i den frågan, om man försöker göra natten till dag, såsom man numera i hög grad håller på att göra. Om det kan vara så riktigt rätt att på det sättet gå in på människomaterialets livsmöjligheter kan ju diskuteras, men jag tror att samhället har synnerligen stort fog för sina åtgärder.

Nu talar man här om kommunikationsverken och om tryckerierna, och herr Nordenson talade, om jag hörde rätt, om chaufförerna också. Jag tror att samhället på grund av den utveckling som samhällslivet tagit är benäget för eftergifter, när det gäller nödvändiga förhållanden. Människorna ha inrättat sig för att de skola ligga på nattågen exempelvis. Städerna ha utvidgat sig på det sättet, att det måste finnas kommunikationsmedel, som börja rätt tidigt på morgnarna för att människorna skola hinna in till sitt arbete etc. Renhållningsverken måste börja arbeta tidigt, därför att samhällets invånare skola känna trivsel, när de börja sitt arbete på morgonen. Men, herr Nordenson,

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

detta skäl, att det är nödvändigt för människorna att ha det ställt på ett visst sätt, det finns inte här, när det gäller denna fråga om tiden mellan klockan 5 och klockan 6, ty här åberopas endast två skäl och först och främst det, att allmänheten skall ha färskt bröd på morgonen. Är det en rimlig proportion mellan å ena sidan det, som alla dessa stora företag, som jag talat om, måste utföra i samhällets tjänst och till samhällets nödiga trivsel och ordning och å andra sidan vad man i detta fall stöder sig på, nämligen att allmänheten skall få färskt morgonbröd? Det synes mig vara ett missförstånd, att man åberopar ett sådant skäl såsom ett verkligt bärande skäl mot denna lagstiftning. Vi få inte glömma, att det här finnes en skyddssynpunkt, som innebär, att människorna icke skola behöva gå upp på natten onödigtvis. Jag vädjar till var och en, som icke är bageriarbetare, hur det skulle vara, om han alltid skulle stiga upp så tidigt. Den, som skall befinna sig i arbetet klockan 5, får ju lämna sin bädd långt tidigare. Det är inte meningen, att det skall behöva vara så, utan meningen är, att människorna skola få njuta sin nattsömn i något så när vederbörlig ordning och tid. Det måste man hålla på. Skyddssynpunkten är en synpunkt, som har kostat samhället många offer, men den är nödvändig i denna uppslitande tid, och att slita människomaterialet för att få färskt morgonbröd, anser jag inte vara berättigat.

Man har dessutom anfört den synpunkten, att brödet inte hinner få den nödiga kvaliteten. Det är, såsom herr Nordenson lika väl som jag och kanske ännu mycket bättre än jag, vet, en teknisk fråga, vad man skall kunna åstadkomma så småningom i kvalitetshänseende. Enligt vad det upplysts börjar man i Malmö klockan 6, och där kan herr Nordenson gå till en bageributik och köpa färskt franskt bröd klockan 7. Ty det är ju det frauska brödet, som det egentligen är fråga om här — det är inte direkt fråga om wienerbröd och dylika sorter — utan det är det franska brödet, som det enligt bageriidekarnas uppfattning är den största svårigheten att få färdigt. Jag förmenar, att det här icke anförts några direkt bärande skäl för att man skall tvinga människorna längre än nödvändigt. Om bageriarbetarna kunna börja sitt arbete klockan 6 och ändå hinna med — och vi veta att en hel del börjar klockan 6, ty utredningen visar, att inte mer än hälften börjar vid 5-tiden, medan en stor del börjar arbeta mellan klockan 5 och 6 eller framåt klockan 6 — bör man inte taga ut av människorna mera än som är nödvändigt. För resten skall man inte förbise vad utskottet har sagt: hur många är det i verkligheten, som njuta detta färska morgonbröd?

Man säger, att det inte finns några bagerier på landet. Visst finns det bagerier på landet! Varför skulle man för resten inte unna hela landsbygdens befolkning också att få detta färska bröd, om det finnes möjlighet därtill? Men man lever gott utan att ha det på den stora landsbygden. Och vad arbetarna beträffar, så börja de, om jag tar ett exempel från min egen hemstad, på Kockums verkstäder klockan 7 på morgonen, och jag förmodar att förhållandet är detsamma här i Stockholm. Vid denna tid på dagen äro inte ens bageri- och livsmedelsbutikerna öppna, och dessa arbetare få minsann börja arbeta utan det färska morgonbrödet. Men med den uppstigningstimme som ni ha, mina herrar, både herr Nordenson och herr Ekströmer, antar jag, att ni alltjämt skola kunna få det färska brödet till frukost, även om det inte skulle komma att finnas till hands förrän klockan $\frac{1}{2}$ 9 eller 9. Likaså tror jag att en mängd ämbetsmän och kontorsanställda alltjämt, om de behaga, komma att få det färska brödet, innan de gå till sina departement och kontor.

Här talade herr Ekströmer om dagsgammalt bröd. Det har aldrig varit fråga om det, utan frågan gäller bara att morgonbrödet kommer att bli litet

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

förse- nat — jag tror att herr statsrådet nämnde det — en halv timme eller en timme, och jag antar, att smaken inte är så gråttan, varken hos hustrur eller barn, att de inte kunna anamma det bröd, som då finns. Här är det således inte fråga om några sådana ytterligheter.

Man talar också här om att kontrollen skulle på något sätt träda den enskildes rätt för nära, men jag undrar likväl, om inte såväl herr Ekströmer som herr Nordenson se väl ålderdomligt på den saken. Det fanns verkligen en tid här i samhället, då ekonomiskt svagt placerade människor, änkor och andra, som skulle söka sitt livsuppehälle, därvid tänkte sig den möjligheten att få detta genom att taga vara på sin skicklighet att baka. De hade kanske en liten bakugn inne i sin bostad rent av, där de då bakade bröd till avsalu. Jag skulle ju kunna från min erfarenhet nämna exempel på, hur man i dessa familjbagerier placerade ut det ur ugnen uttagna färdiga brödet på bord, bänkar och stolar inne i själva bostaden. Men nu går det inte till på det sättet, ty numera är det inte så lätt att sätta upp familjbagerier som det var förr. I hälsovårdsstadgans 11 § föreskrives uttryckligen, att såväl tillverkning av bröd som också förvaring och försäljning därav skall försiggå i lokaler, som äro skilda från bostaden. Det hålles numera strängt på denna bestämmelse. Man kan inte numera med samma enkla medel som förr sätta upp dylika bagerier, och därför kan inte den kontroll, det här är fråga om, som jag tror att någon påstod, innebära något inträngande i privatlivet. Det är visst inte på det sättet. Denna kontroll liksom all annan kontroll, där den är behörig, har att vända sig till en för bageri avsedd lokal. Jag har genom uppgifter från förste provinsialläkare hört, att man verkligen inspekterar dessa lokaler, ty man vill att de skola vara i ordning. Det förhåller sig således icke alls så med denna kontroll, att man driver upp folk om nätterna och stör dem o. s. v. Lagen är inte avfattad så, att man behöver göra på det sättet. De uttalanden man här citerar bero på ett missförstånd, ty lagen säger själv något annat, och man är angelägen om att lagen efterlevs.

Man skall inte förvåna sig över, att dessa familjbagerier nu undantagas. Jag kan citera vad livsmedelsarbetareförbundet säger. Det representerar väl en part, som bör få höras, likaväl som alla andra, som ha yttrat sig, och jag tycker att förbundet har rätt, när det säger, att det är avvita, att medan lagen avser att skydda vuxna och yrkesutbildade bageriarbetare samt lärlingar mot ett skadligt och onödigt nattarbete, medgivas yngre och ej yrkesutbildade personer samt kvinnor att arbeta under en del av natten i hygieniskt mindre tillfredsställande arbetslokaler än yrkesbagerierna. Det är onödigt att driva dessa familjbagerier till något annat än vad de böra vara. Här tala vi om dessa familjbagerier, som om deras utkomst och deras tillvaro skulle bero på detta tillstånd att få arbeta även under tiden före klockan 5. Det är alldeles oriktigt. Utredningen har tvärtom visat, att familjbagerierna icke i vidare mån begagna sig av detta tillstånd. Antalet familjbagerier sjunker undan för undan och det antal familjemedlemmar, som sysselsätts, minskar också. Medan de stora bagerierna växt i antal med 48 %, växa dessa familjbagerier endast med 2 %. Reservanterna ha inte heller vidhållit konkurrenssynpunkten i sin argumentation. Familjbagerierna leva inte längre på konkurrensen med yrkesbagerierna utan, såsom det står i utskottet, på sina kvalitetsprodukter. Husmödrarna lära känna ett visst familjbageri därför att det har ett särskilt slags gott vetebröd, särskilt goda småkakor eller något dylikt, och så hålla de sig till detta. Men kvalitetsbröd behöva de, det är min övertygelse, inte klockan 8 på morgonen. Det är inte vid den tidpunkten, som de köpa sådant bröd, utan det göres senare på dagen. Därför behöva inte dessa familjbagerier arbeta under den tid som ligger före klockan 6. Det är onödigt att slita detta

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

människomaterial därför, att dessa människor själva vilja arbeta under sådana förhållanden för att förbättra sina svaga ekonomiska villkor, ty de få i alla fall sin utkomst därigenom, att de försälja kvalitetsprodukter.

Då säger man: ja, men låt dem fortsätta att arbeta under sådana förhållanden, det gör ju ingen skada! Jo, det är på det sättet att storbagerierna alltså vidhålla den uppfattningen, att familjbagerierna äro besvärliga konkurrenter till dem. Då har lagstiftaren i sin makt att säga, att vi skola låta alla starta ifrån samma utgångspunkt. Det finns verkligen också i lagen en lucka, eller vad man vill kalla det för: familjbagerierna skulle kunna använda den rätt de hade, om det tillfälligtvis skulle yppa sig en avsevärt stegrad efterfrågan, som utskottet har framhållit. Då skulle man kunna tänka sig, att dessa människor började arbeta vid tidigare klockslag; deras resurser i tekniskt avseende äro kanske inte så stora, utan de behöva vid sådana tillfällen börja arbeta tidigare. Flytta vi då fram tiden, såsom lagstiftaren tänkt sig till klockan 6, men endast för yrkesbagerierna, blir denna tidsskillnad ännu större. Nu försöker därför lagstiftaren vara rättvis i detta avseende och säga: eftersom familjbagerierna icke behöva leva på tiden före klockan 6 utan ändå ha inkomsten säkrad, men om de få börja arbeta tidigare än yrkesbagerierna ha en möjlighet att på ett icke lämpligt sätt konkurrera med de stora yrkesbagerierna, som ju genom lagen fått tiden för arbetets början redan begränsad, låta vi för att vara rättvisa båda kategorierna starta på samma punkt. Förfar man på det sättet, kränker man inte familjbagerierna i deras rätt. Vad beträffar de stora bagerierna är jag övertygad om, att det endast är till bättnad för samhället, om även de där anställda kunna få en mindre forcerad tjänstgöringstid — med »forcerad» avser jag då icke den tid varunder arbetet äger rum, utan jag tänker på deras nattro. Jag anser det vara samhällets rätt att handla på detta sätt.

Jag väntar med att framföra vad som vidare kan vara att säga. Jag antar, att det kanske blir många flera, som komma att yttra sig här i debatten, och för närvarande anser jag, herr talman, att det kan vara tillräckligt med vad jag nu anfört och avslutar mitt anförande med att yrka bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herr *Carlsson, Olof*.

Herr Nordenson: Herr talman! Den föregående ärade talaren har fäst sig särskilt vid mitt yttrande, att man bör försöka trygga den enskildes rörelsefrihet, och han menade, att denna princip icke fick drivas för långt, utan att samhället hade rätt och skyldighet att ingripa, om den enskilde kunde genom sin livsföring anses förslita sitt människomaterial på oriktigt sätt. Det är en inskränkning, som även jag kan gå med på, men jag vill verkligen ifrågasätta, om herr Linder kan göra gällande, att ett arbete mellan klockan 5 och klockan 6 på morgnarna kan anses vara av den beskaffenhet att man kan tala om en verklig förslitning av människomaterialet i en sådan grad att man bör lagstifta däremot. Och jag vill understryka just vad jag hävdade här, nämligen att om man går på den linjen, bör man rimligen även anse att nattarbete över lag, icke bara mellan klockan 5 och 6 på natten, är av sådan beskaffenhet att vi måste inskrida emot det. Vill man det, så à la bonne heure, men konsekvenserna därav äro oerhört vittgående, och jag undrar, om herrarna verkligen äro beredda att taga dem. Det är därför jag velat framhålla just denna sida av saken och stryka under, att man på detta enstaka område av arbetslivet icke nöjer sig med de undantag, som vi redan gjort genom bagerilagen, utan vill gå ännu längre.

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Sedan uppehöll sig herr Linder mycket länge vid frågan om hur vi skulle få färskt bröd på morgonen. Han riktade sig därvidlag mycket energiskt emot mig och ansåg det orimligt, att man sköt fram den frågan i förgrunden. Jag tror inte att jag själv alls berörde den, vilket kanske beror på det förhållandet att jag inte äter färskt bröd om morgnarna utan rostat bröd, och det är som bekant bättre att rosta gammalt bröd än färskt. Jag har således med flit icke rört vid den detaljen utan har tagit upp frågan av rent principiella skäl, i det jag anser, att det är betänkligt att på ett visst område av samhället kriminalisera arbete som utföres mellan klockan 5 och klockan 6 på morgonen, när vi på grund av rådande samhällsförhållanden i mycket stor utsträckning måste tolerera denna arbetstid på andra områden och då det enligt min mening icke har förebragts några bärande bevis för att ett sådant arbete medför sådana betydande hygieniska risker som propositionen talar om.

Beträffande kontrollen sade herr Linder att den ståndpunkt jag där företrodde var föråldrad. Det är möjligt att den är det och att det finns andra sätt att kontrollera lagens efterlevnad, men jag anslöt mig till och citerade helt det yttrande som just på den punkten fälldes av dåvarande ordföranden i andra lagutskottet, justitieminister Westman, vid ett tidigare tillfälle här i riksdagen, och den repliken får alltså herr Linder ge en annan adress.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr statsrådet **Forslund**: Herr talman! Herr Nordenson vill göra gällande, att det förslag, som nu föreligger från regeringens sida, skulle vara en frukt av att en grupp arbetstagare i landet gör sig mycket starkt påmind för att få denna sak ordnad. Visserligen har denna grupp av arbetare, jag må säga med skäl, påmint om att få den frågan reglerad, men det är väl ganska naturligt, att dessa arbetare så göra, när de redan 1919 fingo en lagstiftning, som innebar att arbetet skulle börja vid den nu föreslagna tidpunkten; vad beträffar den justering, som skedde år 1926, undrar jag om det icke ändå måste sägas vara en politisk justering, som då ägde rum, i stället för en på grund av praktiska erfarenheter såsom absolut nödvändig ansedd justering. Läget var sådant att man då skulle justera en del av vad som tidigare varit gällande. Men, herr Nordenson, vi få icke glömma bort, att man hade denna bestämmelse tidigare.

År 1925 ansågos skäl föreligga att denna närings arbetsförhållanden skulle vara föremål för en internationell reglering och efter prövning i det internationella organ, i vilket även vi deltaga, ansågs lämpligt att fastställa en konvention, som man presenterade för de skilda anslutna länderna. Vad beträffar den punkt, som herr Nordenson särskilt reagerade emot, nämligen de enskilda familjebagerierna, förekom icke något undantag i denna konvention. Det har enligt den uppfattning, som råder bland dem, vilka ha att granska dessa frågor, ansetts att bagerinäringen tillhörde den grupp av näringar, beträffande vilka en skyddslagstiftning bör genomföras. Jag skall inte här taga upp de skäl, som kunna åberopas för en sådan lagstiftning, utan endast konstatera, att det icke bara är en svensk utan en internationell angelägenhet, som framsprungit ur de förhållanden, som herr Nordenson ville så starkt försvara.

Det är en annan sak, som icke alls får förbises här. När jag i propositionen använt det uttrycket, att det skulle vara en viss olägenhet med att arbetarna få gå ut i arbete så tidigt på dagen som nu sker, har jag därmed icke gjort annat än att jag kanske med något annat ordval återgivit vad riksdagen själv år 1937 uttalade genom det förslag, som andra lagutskottet då presterade och som riksdagen, som sagt, godtog. I detta utlåtande har man ju tydligt angivit, att det förelåg vissa olägenheter. Det står nämligen, att det otvivelak-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

tigt är förenat med olägenheter i åtskilliga avseenden för arbetarna att börja dagens arbete så tidigt som klockan 5 förmiddagen, och så fortsätter utskottet och resonerar sig fram till att det, sedan det vägt de olika skälen för och emot, finner, att det väl ändå här föreligger skäl till att riksdagen skriver till Kungl. Maj:t och hemställer om en allsidig utredning. Denna allsidiga utredning är verkställd, och bland annat ha två av statens myndigheter, nämligen socialstyrelsen och kommerskollegium, anslutit sig till, vad man kan utläsa ur andra lagutskottets utlåtande, då det där i viss mån pekas på att det skulle uppstå ännu större olägenhet än de tidigare förefintliga, om man skulle ändra tiden för arbetets början men bibehålla bestämmelsen om att familjebagerierna skulle vara undantagna från denna lags tillämpning. Detta ha de båda styrelserna som sagt anslutit sig till; de säga, att de vid vägande av skälen för och emot ändring av gällande bestämmelser vilja rekommendera, att man nu tar bort denna undantagsbestämmelse för familjebagerierna.

Jag vill således påpeka, att detta förslag icke är någonting som blivit framfört av en ren tillfällighet utan att det är fullt sakligt grundat att godtaga Kungl. Maj:ts förslag, vilket andra lagutskottet funnit skäl biträda.

Herr **Ekströmer** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Då herr statsrådet antydde, att en av anledningarna till att detta lagändringsförslag kommit fram var, att överensstämmelse skulle nås med den internationella konventionen angående nattarbete i bagerier, vill jag endast påpeka, att i det förslag till konvention, som är bilagt propositionen, läser man, att där är klockslaget bestämt till klockan 5 på morgonen, och att till och med efter överenskommelse mellan vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer tiden kan tillbakaflyttas till klockan 4. Jag menar därför att man ute i andra länder inte tycks vara så ivrig på att slippa arbeta denna timme mellan 5 och 6 som vi tyckas vara.

Herr statsrådet **Forslund**: Jag vill bara nämna, att jag icke har gjort gällande, att konventionen upptog tiden klockan 6, utan jag har sagt med anledning av den del av herr Nordensons anförande, som gällde familjebagerierna, att man vid konventionens utarbetande icke har funnit, att sådana skäl, som han här har åberopat, vore tillräckligt bärande för att det därför skulle göras undantag för dessa bagerier.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag ber om ursäkt att jag lägger mig i denna diskussion, men jag kan inte underlåta att göra en del reflexioner till debatten här.

En del av de ärade talarna här ha förklarat, att det gäller en mycket viktig principfråga, om man skall framflytta tiden för morgonarbetets början i bagerierna en timme. Jag skulle gärna vilja ha en upplysning om vari denna princip består. Det kan ju omöjligt vara en principfråga, huruvida man skall börja arbeta i bagerierna klockan 5 eller klockan 6, om det sker en timme förr eller senare, utan själva principen måste väl ha något annat innehåll. Består principen i att en skyddslagstiftning av denna art överhuvud taget icke borde förekomma? Är det möjligt? Vilken uppgift har då denna lag från början tilldelats? Ja, den har ett historiskt ursprung. Det fanns en tid då man ansåg det fullkomligt självklart, att bageriarbetarna skulle arbeta hela natten, börja på kvällen och sluta på morgonen. De voro alltså, jag höll på att säga, typiska nattdjur; de skulle sova på dagarna och arbeta på nätterna. Så småningom insåg man emellertid, att det kanske ändå inte var alldeles nödvändigt, utan att arbetet kunde ordnas på ett annat sätt och att man kunde be-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

gränsa eller förbjuda nattarbetet. Jag erinrar mig, att det har funnits en tid, då Stockholms bageriarbetare gingo i strejk för att få en frinatt i månaden. Det var väl som alltid vid strejker en mycket förbittrad kamp som pågick, men arbetarna lyckades slutligen genomföra detta desperata och tydligen något hälsovådliga krav! Man kom emellertid så småningom fram till att man kunde göra vissa anordningar beträffande arbetet inom bagerierna, men då man icke ansåg, att frågan om nattarbetet kunde ordnas utan vidare parterna emellan, bestämde man sig för att söka åstadkomma ett faktiskt förbud mot nattarbete. Man genomförde år 1919 för vårt lands del ett sådant förbud under hänsynstagande till allmänhetens önsknings om morgonbrödet. Då lagstiftade man emellertid om klockan 6 och icke om klockan 5 som tidpunkt för arbetets början. År 1926 återfördes emellertid, av skäl, som jag inte här skall komma in på men som jag tror icke äro oriktigt karakteriserade av socialministern, lagstiftningen till konventionens bestämmelser om klockan 5.

Nu kommer denna fråga upp igen, och varför? Jo, därför att lagen i dess nuvarande formulering icke är en lag om förbud mot nattarbete. Det är ju ett faktum att man icke har nått syftet med lagen. Det är nämligen icke på det sättet att man börjar arbeta vid bagerierna klockan 5 på morgonen, utan de, som skola göra det s. k. förberedelsearbetet skola börja redan klockan $\frac{1}{2}$ 4. Men även om de skola börja arbeta klockan 5, äro de moderna kommunikationsmedlen som bekant icke i gång — ja, vederbörande kunna ju cykla eller åka motorcykel — de kunna i varje fall icke använda sig av bussar och spårvagnar för att komma från sina bostäder och till sin arbetsplats, och om de dessutom själva vilja ha ett morgonmål, eventuellt med litet gammalt morgonbröd, innan de gå till sitt arbete, fastän jag förmodar att de i regel avstå från detta, måste de följaktligen stiga upp, låt mig säga, icke klockan $\frac{1}{2}$ 5 utan i många fall klockan $\frac{1}{3}$ 3 i stället.

Då säger jag: om lagen avser att avskaffa onödigt nattarbete i bagerierna, fyller lagen således icke sin uppgift i dess nuvarande formulering. Om principen är, att man skall avskaffa detta nattarbete, skall man därför bifalla Kungl. Maj:ts förslag. Men jag nekar icke till att jag fattat uttalandena om denna principfråga på det sättet, att man egentligen icke vill avskaffa nattarbetet. Det finns så många andra yrken, där man har sådant nattarbete, och varför skola endast bagarna befrias ifrån det? — det är det faktiska resonemang, som ligger bakom motståndet mot den föreslagna ändringen. Är det denna princip, man vill hävda, skall man säga ut det, ty då vidgar sig striden till frågan, huruvida man skall ha nattarbete eller ej. Men om man säger: »Nej, vi skola inte ha nattarbete i bagerierna, och i varje fall inte i onödan; bagarna få börja tidigare än andra människor men de skola inte ha nattarbete», så frågar jag: vad finns det då för rimlig anledning till att motsätta sig detta lagförslag? Jag kan icke finna någon sådan anledning.

Det färska brödet intresserar icke herr Nordenson, men det kanske finns andra, som äro intresserade av det. Åtminstone tyckas en del tidningar göra det. I den offentliga diskussionen har denna lag kallats för en pjosksocial skyddslagstiftning. Ja, pjosk, mina herrar — det är väldigt synd att vi inte ha ordnat en liten enquête i första kammaren för att få veta, hur dags herrar förstakammarledamöter pläga stiga upp för att börja gå till sitt arbete. Om det nu är så bra med denna ordning att börja arbeta klockan 5 på morgonen, skulle vi ju eventuellt kunna förlägga vår arbetstid här i riksdagen till låt mig säga tiden mellan klockan 5 och klockan 13 på dagen och så skulle vi vara fria sedan. Då hade vid gjort vår åttatimmarsarbetsdag och skulle ha eftermiddagen fri för att roa oss hur vi ville! Nej, jag är inte så riktigt

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

säker på att motståndet egentligen är något annat än en slags den sociala reaktionens sista suck: »Här vill ni nu föra in en timme till under en skyddslag. Det är så obehagligt och otrevligt; varför kunna vi inte få vara i fred för sådant här — låt oss kalla det pjosk!»

Bageriarbetarna tycka nog inte att det bara är pjosk, om de få ligga en timme till på morgnarna, vilket vanliga medborgare bruka betrakta såsom en god gåva av naturen eller av Vår herre, när de få göra det.

Jag har sett uppgivas, att om man genomförde denna lag, skulle brödet bli mycket sämre. Jag förmodar att man menar, att man icke kan hinna göra alla dessa fina preparationer, som erfordras för att brödet skall bli gott, och därför skulle följderna bli, att vi skulle få mycket sämre franskt bröd. Ja, det är svårt att diskutera smak. Jag tycker för min del, att Malmöbagarna baka bättre bröd än Stockholmsbagarna, men Malmöbagarna börja klockan 6 — de börja icke klockan 5. Jag medger, att om detta är ett livsvillkor för Stockholmsbagarna, för att kunna göra sitt nuvarande i mitt tycke icke särskilt förmåliga bröd, är ju denna lagstiftning skadlig. Nu är jag inte säker på att inte Stockholmsbagarna skulle kunna lära sig att baka lika bra bröd som bagarna i Sydsverige utan att behöva begagna sig av denna extra morgontimme, som ju bara utmärker några få orter, Stockholm, Eskilstuna, Gävle m. fl., medan det finns minst lika många orter, där bagarna inte börja arbeta förrän senare på dagen.

Jag begärde egentligen ordet därför, att jag inte kan begripa, hur man kan gadda upp sig till detta intensiva motstånd. Det är klart, att det inte är någon stor fråga, såvitt man inte med stor fråga anser, att när man gör en lagstiftning, skall man göra den rejäl — detta är nu bara ett försök att göra lagen rejäl i stället för som den varit under tiden 1926—1939 orejäl. Såvitt man inte menar det, förstår jag faktiskt inte detta intensiva motstånd mot den i grund och botten mycket enkla men, som jag också tycker, lättförklarliga åtgärd, som det här förslaget avser.

Jag hoppas för min del, att kammaren skall följa utskottet och icke reservanterna. Vilja ni tänka efter, så undrar jag, om man icke måste erkänna, att de bättre skälen äro på utskottets sida.

Herr Petersson, Knut: Herr förste vice talman! Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet slutade sitt anförande med en fråga: hur kan man egentligen egga upp sig till ett så intensivt motstånd mot en så förträfflig proposition? Jag skulle vilja svara honom med en motfråga: hur kan man egentligen egga upp sig till en sådan hänförelse för en kungl. proposition, som enligt min och enligt, såvitt jag förstår, även herr statsrådets mening har en så ringa betydelse och en så ringa förmåga att omgestalta arbetsförhållandena inom bagerinäringen?

Jag har hela tiden under denna debatt frågat mig själv: hur kan det komma sig, att debatten oupphörligen glider in i detaljfrågor, som, såvitt jag förstår, ha mycken liten relevans till vad saken gäller. Jag har lyssnat på den långa debatten om det färska morgonbrödet, och förvånat mig över att man både på statsrådsbänken och på Malmöhuslänsbänken kan lägga i dagen ett sådant intresse för en så utpräglad bagatell. För min del har jag icke det bittersta intresse för den sidan av saken och kommer helt och hållet att lämna den utanför.

Däremot är det en annan sak, som jag fäste mig vid i anförandet från Malmöhuslänsbänken och som förefaller mig vara ett mycket riktigt påpekande. Det sades, att den lag om arbetstiden i bagerierna, som vi hittills haft, otvivelaktigt varit ett irritationsmoment. Den har ideligen varit föremål för

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

klagomål, och dessa klagomål ha upphörligen kommit tillbaka. Det är, menar jag, en riktig iakttagelse; men om det förhåller sig på detta sätt, vore det då inte skäl att gå tillbaka till klagomålen och se vad de egentligen röra sig om? Jag har gjort mig mödan att göra detta. Jag har sett igenom den långa raden av motioner i ämnet, och jag har funnit, att klagomålen samt och synnerligen gått ut på ett och detsamma. Man har den uppfattningen, att lagen i dess nuvarande gestaltning med de däri gällande undantagen för familjebagerierna återverkar synnerligen ogynnsamt på konkurrensförhållandena inom bagerinäringen. Man menar, att lagen ger en otillbörlig förmånsställning åt en viss grupp av företagare. I en motion, som framfördes här i första kammaren år 1935 av herrar Theodor Nilsson och Jacob Hansson, heter t. ex.: »Genom den undantagsställning, som de s. k. hem- och familjebagerierna erhållit i lagen, ha dessa vuxit allt mera i antal. Konkurrensförhållandena ha därför förskjutits till fördel för hem- och familjebagerierna och till förfång för de bageriföretag, som bedriva sin verksamhet med anställd arbetskraft.» Samma uppfattning går igen i alla de följande motionerna. Vi återfinna den i 1936 års motion, i 1937 års motion och i de uttalanden, som andra lagutskottet inhämtade från olika sammanslutningar. Här är ett uttalande vid sistnämnda tillfälle av svenska livsmedelsarbetareförbundet: »Att dessa företag» — det vill säga familjebagerierna — »tillväxa i antal, bevisas av undersökningarna, som vårt förbund anställt på 75 platser. År 1930 fanns å dessa platser 700 företag, som icke drevos med lejd arbetskraft. År 1933 — det är en felskrivning och skall vara 1935 — »hade dessas antal stigit till 1,276. Samtidigt minskades antalet av de företag, som hade lejd arbetskraft, under samma tidrymd från 1,392 till 1,309.»

Ja, dessa uppgifter hade alltså lagutskottet att tillgå, när lagutskottet behandlade 1937 års motion. Utskottet fann det uppenbart, att här förelåg ett missförhållande, om det förhöll sig på det sättet. Så blev det en skrivelse till Kungl. Maj:t och en utredning. Den uppdrogs åt socialstyrelsen och var slutförd i november 1937. Vi ha alla kunnat taga del av densamma.

Men vad har nu denna utredning resulterat i? Resultatet har blivit, att man måste konstatera, att hela den föregående argumenteringen i ämnet var grundad på en felaktig uppfattning. Det förhåller sig icke på det sättet, att familjebagerierna vuxit i antal på yrkesbageriernas bekostnad. Det förhåller sig tvärtom. Ända sedan 1925, som har varit utgångspunkten för socialstyrelsens utredning, har utvecklingen varit den motsatta. Det är yrkesbagerierna, som ha inkräktat på familjebageriernas arbetsfält. Jag ber att få citera ett uttalande ur socialstyrelsens utredning. Det konstateras här, att antalet av s. k. familjebagerier, som icke vore underkastade bagerilagen, nedgått från 1,458 till 1,389 och att deras personal varit tämligen konstant. Samtidigt har det totala antalet bageriföretag ökats från 5,775 till 7,436, medan den där sysselsatta personalen ökades från 23,893 till 35,276 eller med ej mindre än 48 procent. Hela denna väldiga ökning, kan man säga, faller på yrkesbagerierna, alltså inom den del av näringen, som är underkastad den nuvarande inskränkningen beträffande nattarbete.

Då alltså alla de gamla klagomålen voro obefogade, hade man ju kunnat tro, att Kungl. Maj:t skulle ha låtit vid saken bero. Men det egendomliga inträffade, att Kungl. Maj:t i stället för att godtaga resultatet av den utredning, som Kungl. Maj:t själv hade anbefallt, godtog någonting helt annat, nämligen bageriödkarnas och arbetarsammanslutningarnas icke bestyrkta, icke verifierade utan direkt vederlagda klagomål. Socialstyrelsens utredning är ju en klar och tydlig vederläggning av de invändningar, som tidigare ha riktats mot lagen och dess verkningar.

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Nu kan man naturligtvis säga såsom herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet nyss sade: må så vara, att det icke föreligger några svårare missförhållanden i konkurrenshänseende, men vad har man egentligen att invända mot att man gör lagen likformig och låter den gälla över hela linjen — alltså även för familjebagerierna? Ja, där kommer man ju in på en principfråga. Såvitt jag vet, har man, såsom för resten en talare på Stockholmsbänken nyss antydde, i denna lag velat ge ett uttryck för den tämligen konsekvent vidhållna regeln inom svensk lagstiftning, att statsmakterna icke skola tränga sig in mellan föräldrar och barn, icke skola tränga sig in i familjens inre angelägenheter. Den regeln i sin tur bygger väl på en uppfattning, att föräldransvaret i och för sig representerar ett verksammare och ett naturligare skydd för familjens medlemmar än det skydd, som lagstiftningsmakten tilläventyrs kan åstadkomma genom sina tvångsregleringar och legislativa förbud. Det är från den uppfattningen, som jag för min del biträtt det yrkande, som inom utskottet ställts på, att man icke skall göra någon ändring i detta hänseende.

Jag har styrkts i den uppfattningen av upplysningar, som lämnats, men som dessvärre icke kommit att inflyta vare sig i propositionen eller i utskottets utlåtande. Dessa upplysningar, som dock förefalla mig att vara av ett visst intresse, röra den omfattning, i vilken här berörda två olika kategorier av företag verkligen utnyttjat de tidigare morgontimmarna för sitt arbete. Av denna utredning, som ingår såsom en detalj i socialstyrelsens stora undersökning, framgår, att av familjebagerierna började endast 12 procent sitt arbete före kl. 6 på förmiddagen, medan av övriga bagerier icke mindre än 41.3 procent började arbetet före kl. 6. Det är ju alldeles uppenbart, att det inte är familjebagerierna, som otillbörligt utnyttja den frihet, som lagen ger dem att förlägga sitt arbete till vilken tid på dygnet som helst, utan det är de stora yrkesbagerierna, som sträva att i den mån lagen så medger förlägga en viss del av arbetet till de tidiga morgontimmarna. Detta sker naturligtvis icke utan orsak. Det sker för att det faller sig naturligt med hänsyn till arbetets art. Vad det gäller, är väl icke det färska morgonbrödet utan snarare möjligheterna att på ett effektivt sätt ombesörja distributionen.

Nu är det visserligen sant, som herr statsrådet och chefen för socialdepartementet påpekade, att vi tidigare här i landet haft en bestämmelse av den innebörd, att arbetet får börja först kl. 6 f. m. Vad han glömde att tillägga var, att denna bestämmelse var ett experiment och ett misslyckat experiment. Bestämmelsen gällde från 1919 till 1926. Redan 1922 väcktes en motion här i riksdagen, där man redogjorde för verkningarna. Jag skall be att få citera ett stycke ur denna motion: »Denna bestämmelse har lett till, att arbetet mellan kl. 6 och 9 f. m. måste i högsta grad forceras. Arbetsstyrkan har som en följd härav måst utökas i vissa fall med ända till 50 %, ett förhållande, som givetvis verkat fördyrande på varan. Härtill kommer, att brödet så gott som direkt från ugnen måste lastas på vagnarna för att i varmt tillstånd distribueras, vilket i sin tur försämrar varan. Efter detta forcerade morgonarbete inträder en period inom tillverkningen, då det är förenat med stora svårigheter att sysselsätta samtliga arbetare, varför för flertalet av dessa den effektiva arbetstiden i genomsnitt icke torde uppgå till mer än 6 à 7 timmar om dag.»

Detta omdöme bekräftades av de utredningar om bagerilagens verkningar, som utfördes av socialstyrelsen och kommerskollegium och som publicerades 1925. Jag skulle kunna citera uttalanden ur båda dessa utredningar till be styrkande av detta påstående, men jag förutsätter, att herr statsrådet och chefen för socialdepartementet är fullt medveten om att så är förhållandet.

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Det finns ju också möjligheter att konstatera, att detta omdöme fortfarande gäller. Vi ha, förmodar jag, allesammans fått en del inlagor från bagariidkarna, där man upprepar precis samma sak. Om man nu skall återinföra 6-regeln, får man väl förutsätta, att verkningarna skola bli likartade med dem, som inträdde under den nämnda tidrymden. Det är därför, herr talman, som jag inte heller har kunnat biträda denna del av den kungl. propositionen.

Det skulle kanske finnas anledning att gå in på andra detaljer i det kungl. förslaget. Såvitt jag kan se, finns där en hel del, som nog skulle kunna tåla vid en granskning. Jag skall bara i allra största korthet omnämna den ändring, som har vidtagits i första paragrafen i syfte att bringa den i överensstämmelse med den internationella konventionen i ämnet. Lagen skall nu gälla icke bara för sådana varor, som saluföras, utan överhuvud taget för varor som tillverkas av detta slag — dock med ett undantag, som blivit uttryckt på följande sätt: »Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å tillverkning för eget hushåll, vilken bedrives utan biträde av annan än medlem av hushållet.»

Ja, det är en av dessa många i hastigheten gjorda formuleringar, som oupphörligen komma med i våra lagar, men som lätt kunna och i många fall också verkligen leda till oförutsedda praktiska svårigheter. Såvitt jag förstår, förbjuder man på detta sätt t. ex. en så rimlig anordning som att en grannhustru kommer in och hjälper till i en sjuk familj att baka bröd efter kl. 8 på kvällen. För att man skall vara undantagen från lagens verkningar, måste tillverkningen ske »för eget hushåll». Varför skall det nödvändigt stå på det sättet? 1926 föreslogs också en bestämmelse av liknande innehåll, men då hade man varit så försiktig, att man icke valde dessa orden »för eget hushåll» utan valde uttrycket »för hushållsbruk». Då lämnades ändå någon liten rörelsefrihet övrig.

Jag nämnde i detta sammanhang den internationella konventionen. Jag måste bekänna, att jag mycket undrat över, varför det skall vara nödvändigt för oss att nu, fjorton år efter dess tillkomst, biträda en överenskomst, som, såvitt jag förstår, icke haft den minsta praktiska betydelse för normeringen av arbetsförhållandena inom bageriyrket. Det är dock, herr statsråd, någon skillnad mellan en internationell reglering av arbetsförhållandena och en internationell konvention. Att man ansluter sig till en konvention betyder inte alls det, att arbetsförhållandena därmed bli internationellt reglerade. Så länge flertalet av de större länderna i världen stå utanför konventionen, betyder vår anslutning varken till eller från. Jag skulle också vilja ställa den frågan: kan det verkligen vara så angeläget att ansluta sig till en internationell konvention, som rör ett arbetsområde, där det överhuvud taget icke kan ifrågakomma någon internationell konkurrens. I fjol hade vi frågan om arbetstidslag för sjöfolket uppe. Det är ett arbetsområde, där den internationella konkurrensen är i hög grad framträdande. I det fallet föreföll det mig vara ett mycket stort intresse, att man verkligen kom fram till en internationell reglering av arbetsförhållandena. I detta fall däremot förefaller det mig vara ett mycket ringa intresse att så göra, i all synnerhet som de lagbestämmelser, vilka tillämpas här i landet, genomgående ha en strängare karaktär än den internationella konventionen.

Ja, herr talman, jag har redan hållit på för länge. Jag skall be att få sluta med att biträda det yrkande om bifall till reservationen, som tidigare har ställts.

I herr Knut Peterssons yttrande instämde herr *Larsson, Sam*, och herr *Albertsson*.

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Herr Wistrand: När det gäller frågan om familjebagerierna, står man — som jag tror, att det har anmärkts redan under debatten — inför en bestämmelse, som är, såvitt jag på rak arm kan säga, enastående i svensk sociallagstiftning. Man har här ifrån regleringen icke undantagit arbete, som drives av en arbetsgivare och hans hemmavarande barn. Detta liksom även den mycket omdebatterade bestämmelsen om förbud mot visst arbete under vissa tider på dygnet är en avvikning ifrån vad som är vanligt.

Nu kan man verkligen i detta fall säga alldeles som Bobban sade till flickan i den gamla Strix-historien: Varför skall det just vara en bagare? Varför skola bageriarbetarna ha specialbestämmelser? Jag framhåller detta, ehuru det har framhållits redan förut, uteslutande därför att jag anser det vara så oerhört viktigt, att man i större omfattning än vad som hittills har ägt rum på det sociala området verkligen bemödar sig om att skaffa en enhetlighet i systemet. Här har det för ett år sedan tillsatts en kommitté för översyn av vår sociallagstiftning, men det skulle sannerligen icke heller skada, att man inom socialdepartementet ägnade de förslag, som man framlägger, en översyn, innan de komma till riksdagen, så att man icke får hela denna väldiga urskog av olika bestämmelser för olika områden. Nu letar man fåfängt efter en röd tråd eller en ledande konsekvens vid behandlingen av de olika socialpolitiska projekten. Vad som är sanning och lämpligt i det ena fallet, är olämpligt och förkastligt i det andra, och vi börja komma därhän, att man snart sagt för varje fack har dess egen lilla speciella sociallagstiftning med egna principer, som äro ytterst föredömliga när det gäller det facket, men fördömliga när det gäller andra. Jag tror, att det skulle vara mycket olyckligt, om man fortsatte på det sättet. Vi måste komma till att vår sociallagstiftning behandlas med en ledande tanke, så att icke allt skötes efter den principen, att den vänstra handen icke vet vad den högra gör, och det önskemålet kan enligt min mening på intet sätt ursäktas med mönster från Genève. Har man icke förut känt något behov att här i Sverige tillämpa vad som där åstadkoms för femton år sedan, så torde man även framgent kunna fortsätta med att underlåta det.

Det ligger väl så till, misstänker jag, att det icke så mycket gäller att i Sverige tillgodogöra sig fördelarna av en lagstiftning, som man skisserat i Genève, utan att man genom denna vackra gest skall ge sitt stöd åt en institution, vilken på grund av händelsernas inverkan allt mer och mer förlorar i betydelse.

Jag vill dock hemställa, mina herrar, huruvida förhållandena verkligen så gestalta sig, att vi ha anledning att lämna det stödet i form av en så pass tveivelaktig lagstiftning som den, som nu är ifrågasatt.

Herr statsrådet Forslund: Jag ber att få säga ett par ord till i denna fråga.

Först måste jag till den senaste ärade talaren säga, att jag undrar, vilken yrkesman som icke herr Wistrand skulle ha satt samma frågetecken för. Om vi hade tagit en metallarbetare, en sågverksarbetare eller en textilarbetare och kunnat göra en lagstiftning för dem, är det då icke nästan hundra procentig sannolikhet för att herr Wistrand skulle ha sagt: varför skola vi i vårt land, där vi ha så många näringsutövare, taga just en metallarbetare, en sågverksarbetare eller en textilarbetare? Frågeställningen hade enligt mitt sätt att se sannolikt blivit densamma, som den herr Wistrand nu använder.

I fråga om det påpekande, som herr Wistrand direkt riktade mot socialdepartementets verksamhetsområde, då han talade om, att man inom departementet bör se efter hur man egentligen ordnar de här sociala lagstiftningsfrå-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

gorna, vill jag framhålla, att under den korta tid, jag vistats i socialdepartementet och tagit del av allt det förberedelsearbete, som där sker för vår lagstiftning, har jag funnit, att hos dem, som syssla med detta, är den genomgående tanken: hur ha vi skrivit i den och den lagen, som kan vara något närbesläktad och som vi böra taga hänsyn till? Det är väl det första av allt, som i ett förberedande lagstiftningsarbete måste iakttagas, men att olikheter i vissa fall ändå kunna uppstå beror på olikheter i arbetsförhållandena på de områden, där man skall lagstifta. Jag tror, att även om vi i ett fall påpeka, att vi i den och den lagen ha skrivit på alldeles samma sätt, som vi ha skrivit här, skulle herr Wistrand kunna finna en motivering för att i vissa fall säga: det passar icke i detta avseende för det område, som vi nu lagstifta om. Jag vill med detta framhålla, att det kan finnas väsentligt olika förhållanden, som ge stöd för ett något annat ordval. Således har den vänstra och högra handen varit i full kontakt vid det här arbetet. Det behöver icke herr Wistrand tvivla på.

När herr Petersson blev så förvånad över att vi talade om det färska morgonbrödet, vill jag säga honom, att det gjorde vi efter ett noggrant sökande efter de skäl, som reservanterna ha kunnat åberopa för ett avslag. Herr Petersson har själv varit med om att i reservationen bland de skäl, som ha åberopats för att man nu icke skall taga denna lag, anföra följande: »Allmänhetens krav på färskt morgonbröd kan icke tillgodoses i samma omfattning som för närvarande.» Är det då så förvånansvärt, att man vid granskningen av reservanternas motiv nämner vad de själva ha skrivit? Jag måste säga mig, att herr Petersson här slår sig själv på fingrarna, och han saknar i varje fall anledning att beskylla mig för att blanda in något, som man egentligen i detta sammanhang icke bör tala om.

Arbetet, sade herr Petersson, blir så brådiskande. Ja, men känna vi litet grand bageriyrket, så ligger det i själva yrkets art, att dess utövning blir brådiskande. Även om vi skulle fastställa, att arbetet skulle börja kl. 3 på natten, så blir det av brådiskande natur, därför att själva arbetets art fordrar, att man måste utföra det under ganska forcerad takt. Därtill kommer ur distributionssynpunkt, att de, som tidigt på morgonen köra ut med bagarvagnarna, alltid vilja vara de första hos kunderna, även om de i så fall skulle behöva fara kl. 5 på morgonen. Denna brådiska, menar jag, kommer alltid att finnas i yrken av det slag, som det här är fråga om.

Vidare vill jag ju säga, att det var socialstyrelsen själv, som, när den vägede dessa skäl för och emot — efter den utredning som företogs — kom till ett helt annat resultat beträffande konkurrensförhållandena än som åberopats i de motioner, som tidigare förelegat för riksdagen. Socialstyrelsen var i alla fall av den meningen, att det fanns skäl för att i första paragrafen ta bort den där bestämmelsen om familjebagerierna. Socialstyrelsen kom själv till det resultatet, och till samma resultat har även kommerskollegium kommit. 1937 års lagutskott har också självt varit inne på samma tankegång, och jag skulle vilja säga till dem, som här tala om att regeringen icke borde ha kommit fram så hastigt med detta förslag, att enligt 1937 års lagutskotts utlåtande, som riksdagen själv har gjort till sitt, skulle regeringen för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda. Det förslag, som här föreligger, ligger också fullt i nivå med utredningens resultat.

Ordet lämnades härefter för kort genmäle till herr **Wistrand**, som yttrade: Jag vill bara gentemot herr statsrådet säga, att det är alldeles rätt, att jag skulle ha reagerat på samma sätt, om det varit en järnarbetare, en textilarbetare o. s. v., ty jag menar, att dessa frågor skola så långt som möjligt regle-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

ras efter generella linjer och endast när alldeles starka speciella omständigheter kunna föranleda därtill — vilket icke här är fallet — för enskilda grupper.

Herr Nilsson, Theodor: Herr talman! Då det i detta ärende gäller en lagstiftning inom ett yrke, som jag en gång har tillhört, kan jag inte uraktlåta att säga min mening om det föreliggande lagförslaget. Det anförande, som chefen för handelsdepartementet här höll, återkallade i mitt minne min egen ungdom, jag kanske kan säga barndom; då han ju talade om hur det var under gamla tider. Jag var med redan på den tiden och jag fick mycket tidigt göra den upptäckten, att det är ett yrke som kan ta ut det sista unset, om jag får använda det uttrycket, av kraft och energi hos dess arbetare. Det gick i det yrket inte för sig att på något som helst sätt sno sig undan, ty yrkets karaktär är av den beskaffenheten, att det ovillkorligen pressar fram en intensitet i arbetstakten och en forcering som inom knappast något annat yrke.

Redan på 1890-talet voro förslag framme i riksdagen om lagstiftning mot nattarbete inom bageriyrket. Dessa förslag grundade sig på läkarundersökningar och andra yttranden, som då förelägo, på grund av yrkets på sitt sätt hälsovådliga karaktär. Jag skall här inte sväva ut i några utläggningar om förspelet till den lagstiftning, som vi kommo fram till år 1919, utan jag skall försöka koncentrera mig på förhållandena sådana de äro i dag. Jag kan dock inte uraktlåta att nämna några ord om hurdana förhållandena voro när man började reglera arbetet inom bageriyrket. Jag var, som sagt, själv med på den tiden och jag vet att det då påstods även från arbetarnas håll, exempelvis av gamla gesäller, att om man skulle börja med att reglera arbetstiden så skulle detta betyda yrkets undergång. Man var då van vid att börja arbetet på söndagskvällen och sluta det i lyckligaste fall klockan 7, 8 eller 9 på lördagskvällen. Det är inte för mycket att säga att arbetet gick i ett enda tempo, under vilket arbetarna sovo lagvis. Det var första lärpojken som fick börja på söndagskvällen klockan 6 eller halv 7 med att tända under pannorna, och det var också han som fick sluta sist på lördagskvällen klockan 8, 9 eller halv 10. Man ansåg att ett lagligt reglerande av arbetstiden för den, som hade såväl det första som det sista arbetet under arbetsveckan, var en ren omöjlighet. Och för gesällerna var det ordnat på ungefärligen samma sätt. Den ene började klockan 8 eller halv 9, den andre klockan 10 eller halv 11 och sedan undan för undan, och ungefärligen i motsvarande etapper fick man laga att man fick sin nödvändiga sömn under veckans lopp. Allt detta gjorde att det ansågs alldeles omöjligt att organisera arbetet på ett sådant sätt att det kunde bli ett något så när enhetligt system. Så småningom lyckades man, och det skedde i samband med fackföreningsrörelsens framträdande, genomföra en bestämd arbetstid på 12 timmar om dagen, och sedan dess har man inte ansett det vara omöjligt att fortsätta med arbetet på en reglering av arbetsförhållandena inom yrket.

Och att så skett är i själva verket lätt att förklara. Jag har anledning att uppehålla mig vid detta med anledning av herr Wistrands fråga: »Varför skall det just vara en bagare?» Jag kan verkligen förstå den när jag läser reservationen och ser hur man i den pekat på vissa andra arbeten, som utföras tidigt om morgnarna, t. ex. inom lantbruket, kommunikationsväsendet, renhållningsväsendet och även andra arbetsområden. Men, mina herrar, det är inte möjligt att på samma gång nämna ett yrke, vars utövare måste komma in i en lokal, där det ofta är mellan 30 och 40 grader varmt och där han genast får börja ett forcerat arbete, och de yrken, vilkas utövare få komma ut i friska luften och där utföra sitt arbete. Det måste härvidlag vara en väsentlig skill-

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

nad. Det har gjorts troligt i en skrivelse, som har gått ut från bageriidkarna, att det inte har någon betydelse om en människa stiger upp en timme förr eller senare på morgonen. Jag måste emellertid här vädja till herrarnas egen erfarenhet. Är det inte så att människor med normal sömn i ungdomen helst vilja sova på efternatten och morgonen, och när man kommer upp i medelåldern och ålderdomen har man väl den bästa sömnen, om man är normalt funtad, just mellan klockan 3 och 6 på morgonen. Skall man då stiga upp klockan 5, vilket man måste göra för att kunna vara i arbete klockan 6, är det faktiskt att behöva stiga upp i ottan.

När min vän herr Knut Petersson nyss påpekade de förhållanden, som framkommit genom utredningen av den motion, som år 1935 frambars i första kammaren bl. a. av mig, så är ju vad han yttrade alldeles riktigt. Jag har icke anledning att med någon bestämdhet påstå, att inte det material som föreligger efter undersökningen är vederhäftigt. Men själva förutsättningarna för de olika undersökningar, som socialstyrelsen gjort, ha väl ändå varit en smula divergerande. Undersökningen har dels gällt hembagerierna och dels de bagerier, över vilkas verksamhet en fullständig kontroll kan utövas. Redan detta förhållande måste otvivelaktigt i någon mån tillmätas betydelse. Utan att vilja förringa värdet av den statistik, som den ärade talaren här föredrog inför kammaren, menar jag att förnuftet måste säga envar, att om någon har möjlighet att vinna vissa förmåner genom uppgifter, som ingen annan än han själv får lämna, så kan det falla sig så oändligt lätt att lämna sådana uppgifter, som försvara ens egen position eller på ett eller annat sätt gynna ens egna intressen.

Det förvånar mig att herr Petersson sedan ställde sig i stark opposition mot socialstyrelsens yttrande, då han nämligen slutade med att säga, att såvitt han kunde förstå — och det är utskrivet också i reservationen — kunna inga fördelar vara att vinna om den kungl. propositionen bifalles. Det blir, sade han, också svårigheter vid kontrollen av bagerilagens efterlevnad. I detta stycke har dock socialstyrelsen sagt någonting helt annat. Socialstyrelsen har nämligen i sin utredning pekat på att det blir lättare att kontrollera lagens efterlevnad, om man låter även familjbagerierna falla under lagens bokstav. Jag menar, att om man tillmäter socialstyrelsens yttrande avgörande betydelse i frågor, där på grund av svävande statistiskt material resultatet kan bli ojämnt, så bör man ha dubbel anledning att tillmäta socialstyrelsens yttrande avgörande betydelse i sådana frågor som kontroll av lagens efterlevnad.

Min ärade vän herr Petersson nämnde sedan någonting om att det var det värsta han visste att börja införa en lagstiftning, varigenom man blandade sig i mellanhavanden mellan barn och föräldrar. Men, mina herrar, man har ju redan i lagstiftningen om bageriernas arbetstid sagt ifrån, att om föräldrar ha vetskap om att barn, som äro under 18 år, utföra arbete, som i lagen är förbjudet, så skola jämväl föräldrarna bötfällas, och beloppet rör sig mellan 5 och 50 kronor. Där är man ju redan inne på lagstiftningens väg för att förhindra att barn utöva förvärvsarbete på förbjuden tid, och där t. o. m. föräldrarna, om de haft vetskap om saken, äro ansvariga därför. Men då föräldrarna själva driva näring och det faktiskt kan vara frestande på grund av ekonomiska förhållanden att exploatera barnens arbetskraft, då anser man att staten inte bör få gå emellan och reglera arbetsförhållandena.

Jag slutar, herr talman, med att uttala den bestämda uppfattningen, att man inte med fog kan jämställa bageriyrket med de andra yrken, som här varit på tal. För det första är det ett yrke, där arbetstiden för alla börjar klockan 5, och för det andra är det svårt att finna något yrke bland dem, som här med samma skäl ansetts böra falla under lagstiftningen, där man med

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

lika stort fog kan säga att det är en betydelsefull sak om arbetaren kommer en timme senare ur sin bädd. Går man till ett arbete, som kräver ut sista droppen av ens arbetsenergi genom sitt intensiva och forcerade tempo, betyder det något, om man har fått sova en timme längre på morgonen. Till och med den, som sätter sig på en renhållningskärra, har väl någon möjlighet att få en näsa frisk luft emedan arbetet ju huvudsakligen utföres i det fria, och i varje fall har den det som går ute i jordbruket och arbetar. Det måste erkännas att det är en annan sak att komma in i en lokal med en sådan hetta och en sådan hets som jag här talat om.

Vad vidare beträffar frågan om familjebageriernas inordnande under lagen brukar det ju för oss som ett laglydigt släkte alltid vara angeläget att stifta lagar, där vi inte göra några undantag i fråga om lagens tillämpning. Vi bruka låta lagarna gälla för alla, så att de inte kunna verka till förmån för de ene och till nackdel för den andre. Det är här jämväl, även om frasen skulle anses vara en smula utsliten, en fråga om likhet inför lagen. Och man bör göra det i detta fall så mycket mer som den rådande olikheten många gånger, trots den föreliggande statistiken, skapar en befogad misstänksamhet när det gäller konkurrensen. Det bör vara angeläget att söka eliminera varje stämning av misstroende mellan yrkesutövare inom samma näring. En sådan stämning måste nu ovillkorligen råda. Herrarna kunna ju tänka sig vad en bageriidkare, som kanske i femtio år drivit sin rörelse i ett gathörn och vars verksamhet faller under lagens bokstav, skulle tänka om i det andra gathörnet etablerade sig en konkurrent, i vars familjebageri fyra eller fem barn eller anhöriga arbetade. Hur skulle då stämningen bli hos denne gamle bageriidkare? Det vore sannerligen mänskligt, tycker jag, om han tyckte att detta är en befängd lagstiftning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Tamm: Herr talman! Beträffande frågan om framflyttande av tiden för bageriarbetets påbörjande har chefen för socialdepartementet hänvisat till socialstyrelsens utredning och uttalanden på detta område. Den som inte är så insatt i förhållandena kunde lätt få det intrycket, att departementschefen i det framlagda förslaget helt och hållet följt socialstyrelsens intentioner och uppfattning. Jag skulle vilja säga att förhållandet i stort sett är det rakt motsatta, och jag skall med ett par ord redogöra för det läge som uppkommit. År 1937 tillstyrkte andra lagutskottet en utredning, och riksdagen beslöt att en sådan skulle ske beträffande denna detaljfråga med anledning av att den kommit upp år efter år. Under detta utskottsutlåtande står namnet på utskottets dåvarande ordförande, herr Sigfrid Hansson. Utredning har sedan verkställts inom socialstyrelsen av herr Sigfrid Hansson. Det uttalande över lagförslaget, som återfinnes i propositionen, har också underskrivits av Sigfrid Hansson. Däri förklarar han med avseende på den verkligt brännande punkten, som åtminstone för arbetsgivarparten och kanske även för allmänheten är av den största vikt, nämligen tidsändringen på morgonen, enligt referatet i utskottsutlåtandet följande: »Vid vägande av skälen för och emot ändring av nu gällande bestämmelser rörande arbetets början om morgnarna i bagerierna kunde styrelsen ej finna de förra vara av sådan styrka, att de motiverade en ändring av nuvarande lagstiftning. Huvudbestämmelsen i förevarande avseende, vilken förbjöd bedrivande av egentligt bageri- eller konditoriarbete före kl. 5 f. m., torde kunna anses såsom en skälig kompromiss mellan de motsatta intressena och hade även vunnit internationellt godkännande genom att upptagas i den av internationella arbetskonferensen 1925 antagna konventionen angående nattarbete i bagerier.»

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

Kommerskollegium delar också helt denna uppfattning.

Jag har, herr talman, velat framhålla detta för att det må stå klart för kammarens ledamöter, att i själva huvudfrågan intar den utredning, som gjorts inom socialstyrelsen av dess nu bortgångne chef, en helt annan ståndpunkt än den, som förebragts av vederbörande departementschef i det föreliggande förslaget.

Herr statsrådet **Forslund**: Herr talman! Jag har under denna debatt icke gjort gällande någonting annat än vad herr Tamm här sagt. Jag har inte haft anledning att tala om denna sak, ty huvudfrågan i debatten har varit frågan om familjebagerierna, och där har jag tydligt och klart angivit socialstyrelsens ståndpunkt.

Vad jag dessutom har sagt är att 1919 års riksdag beslutade en arbetstidslag, enligt vilken arbetet inte skulle få börja förrän klockan 6, och jag har velat understryka, att det nu var fråga om att lagstiftningen skulle återställas till vad den då var.

Herr **Linder**: Herr talman! Det var ett yttrande i herr Knut Peterssons anförande, som jag inte vill låta stå oemotsagt. En av de viktigaste punkterna i hans framställning var, att lagstiftningen inte skulle få vara ett uttryck för en strävan från statens sida att tränga sig emellan föräldrar och barn. Detta måtte vara ett missförstånd. Hela vår barnlagstiftning syftar ju just till att skydda barnen gentemot föräldrarna. Förmynderskapslagen och en hel mängd andra lagar på detta område äro ju just ett uttryck för statens omvårdnad om det uppväxande släktet *även* gentemot föräldrarna.

Vidare var det en annan sak, som jag vill rätta till. Herr Petersson upptog konventionsförslaget till en laggranskning och berörde bestämmelsen om »tillverkning för eget hushåll», varvid han talade om grannkvinnan, som icke fick lov att baka litet bröd åt en sjuk husmor efter klockan 8 på kvällen, emedan detta arbete skulle vara förbjudet enligt bagerilagen. Så är visst inte förhållandet. Grannkvinnan är vid det tillfället medlem av det hushåll, där brödet bakades, och står alltså alldeles utanför lagen. Det är riktigt som det står i förslaget.

Herr **Petersson, Knut**: Herr talman! Gent emot den siste ärade talaren skulle jag endast vilja erinra, att vår barnlagstiftning väl knappast har avseende på normala fall. Jag har suttit en tid i en barnavårdsnämnd, men såvitt jag kan erinra mig tillämpade vi aldrig några av barnlagstiftningens bestämmelser i fall, där man inte hade anledning misstänka att det förelåg några speciella missförhållanden. Nyss gjorde en talare bakom mig på Bohuslänsbanken gällande att det faktiskt finns lagar, i vilka man gått ifrån principen att föräldraansvaret skulle utgöra ett tillräckligt skydd. Han hänvisade till arbetarskyddslagens bestämmelse om att föräldrar i viss mån bli ansvariga för de överträdelser, som deras barn begå gentemot arbetstidslagen. Till detta skulle jag vilja säga, att dessa bestämmelser hänföra sig till sådana fall, där barnen äro anställda hos främmande arbetsgivare och alltså inte hos den egna familjefadern. Jag tror därför inte att man kan anföra dem såsom någon parallell till det som här har varit på tal.

Medan jag har ordet skulle jag gärna vilja ge en replik jämväl till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet. Jag vill naturligtvis på intet sätt bestrida, att det färska morgonbrödet verkligen är omnämnt i reservationen, men jag vill tillägga att denna reservation är skriven utifrån förutsättningen, att herr statsrådet har både vilja och förmåga att skilja på huvudsak

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

och bisak. Jag tror inte att någon av dem, som undertecknat reservationen, verkligen velat föra fram frågan om det färska morgonbrödet som något huvudargument i diskussionen.

Vidare gjorde herr statsrådet gällande att den brådska, som jag befarade skulle bli följderna om man flyttade fram tiden för arbetets början, är en sak som hänger samman med hela arbetets art. Jag undrar om detta är så alldeles riktigt. Av det citat, som jag redan anfört från en motion av år 1922, framgick ju bland annat, att efter de bråda morgontimmarna följer det en period, då arbetsintensiteten mattas, t. o. m. i sådan grad att man har svårt att finna sysselsättning åt alla de anställda. Jag tror nog att brådskan icke är oskiljaktig från detta arbete.

Vad beträffar en annan sak, som ideligen återkommit i diskussionen, kanske jag också kan få säga några ord. Det har påpekats att reservanterna gjort gällande, att svårigheterna vid kontrollen av bagerilagens efterlevnad skulle bli större om undantagsbestämmelserna för familjebagerierna upphävdes. Gent emot detta har anförts socialstyrelsens uttalande i motsatt riktning. Jag vill påpeka, att vad reservanterna härvidlag anfört självfallet hänför sig till den omständigheten, att arbetet i familjebagerierna ofta utföres i omedelbar anslutning till familjens bostad. Det måste självklart vara en annan sak att kontrollera förhållandena i stora fabriksmässiga arbetslokaler än att göra det i lokaler, som utgöra ett appendix till vederbörandes privata bostad.

Herr **Ekströmer**: Herr talman! Jag skall inte länge taga tiden i anspråk men jag vill blott säga några ord om motionen nr 275 beträffande arbetstiden vid konditorierna på sön- och helgdagar, vilken motion jag tillåtit mig väcka. Jag skulle inte ha yttrat mig, om det inte förekommit ett uttalande i utskottsutlåtandet, som kan ge anledning till missförstånd. Det står där att ett bifall till det i motionen framställda yrkandet skulle »medföra en utvidgning av den tid, varunder arbete får bedrivas å sön- och helgdagar». Det är fullkomligt riktigt, men man kan tolka det så som om det skulle avse, att arbetstiden även för arbetarna skulle förlängas. Så är ingalunda meningen, utan meningen med motionen var tvärtom att man skulle få tillfälle att bereda varje anställd i dessa företag en sammanhängande ledighet varannan söndag i stället för att de, som nu, kunna få arbeta tre timmar *varje* söndag. Vid sådana företag, där kollektivavtal gäller, lär ha överenskommit att arbetarna skola få vara lediga var tredje eller var fjärde söndag, men där sådana avtal icke finnas lära arbetarna kunna sysselsättas varje söndag. Jag menar sålunda, att motionens yrkande skulle bereda de anställda en synnerligen stor fördel.

Utskottet har uttalat sig någorlunda välvilligt, kanske inte så mycket i texten som på annat sätt, och anledningen till att motionen icke blev bifallen var kanske närmast svårigheter i lagtekniskt hänseende. Jag skulle vilja hemställa till herr statsrådet att taga saken under övervägande, ty jag tror att det ligger mycket förnuft i detta förslag.

Ja, herr statsrådet Möller yttrade nyss, artigt nog, till oss, som yrkat bifall till reservationen, att det var fråga om något slags »reaktionens sista suck». Jag tror snarare att vi representera en det sunda förnuftets reaktion mot vad vi anse vara en oförnuftig lagstiftning.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den hemställda, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på

Ang. vissa ändringar i bagerilagen. (Forts.)

bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Nordenson* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den hemställan, som innefattas i den vid utlåtandet afgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 289, med förslag till maximiprislag;

nr 290, med förslag till lag om förfogande över utländska betalningsmedel m. m. under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (valutalag); samt

nr 292, angående pensionsrätt för vissa professorer vid konsthögskolan och vissa tjänstemän vid konjunkturinstitutet.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 284, med förslag till allmän förfogandelag m. m.;

nr 285, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.;

nr 286, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.;

nr 287, med förslag till lag med vissa vid krig tillämpliga bestämmelser om utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, och lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig; samt

nr 291, med förslag till lag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag).

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående lönereglering för provinssiällakare och distriktsveterinärer, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. löneplaner för e. o. statstjänstemän m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till löneplaner för extra ordinarie tjänstemän m. fl. icke-ordinarie befattningshavare vid den civila statsförvaltningen m. m.

Ang. löneplaner för e. o. statstjänstemän m. m. (Forts.)

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 218 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte

1) godkänna de av föredragande departementschefen i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 10 mars 1939 förordade löneplanerna för extra ordinarie och extra tjänstemän inom den civila statsförvaltningen;

2) besluta, att rörligt tillägg skulle utgå till extra ordinarie och extra tjänstemän samt aspiranter enligt av departementschefen förordade grunder; samt

3) besluta, att barntillägg skulle övergångsvis utgå till vissa här avsedda befattningshavare enligt av departementschefen förordade grunder.

Herr Schlyter: Herr talman! Statsutskottet yttrar i detta ärende på sista sidan i sitt utlåtande, att »vad angår den rättsutbildade icke-ordinarie personalen vid rikets hovrätter anser utskottet lämpligt, att avlöningsvillkoren för denna personal från den 1 juli 1939 och tillsvidare, i avvaktan på resultatet av pågående utredningar, ordnas enligt för denna personal nu tillämpade huvudgrunder». Jag har begärt ordet för att uttrycka den förhoppningen, att vi inte skola behöva vänta längre på resultatet av de nu pågående utredningarna än till nästa års riksdag, så att hovrätternas icke-ordinarie personal redan då må komma i åtnjutande av de förmåner, som den föreliggande kungl. propositionen tillerkänner icke-ordinarie personal vid administrationen i övrigt.

För närvarande gälla i hovrätterna mycket föråldrade bestämmelser beträffande den icke-ordinarie personalens avlöning. De unga aspiranterna till exempel, som efter ett halvår i hovrätterna undergå prövning, huruvida de äro lämpliga att fortsätta på domarbanan, få, sedan hovrätten har godkänt ett erforderligt antal aspiranter, inte såsom tjänstemän eljest ute i förvaltningen en lön, som motsvarar deras arbete. Frågan om de få lön eller inte blir i stället helt och hållet beroende på, huruvida vikariatsförhållandena i hovrätterna äro sådana, att de en eller annan dag eller kanske vecka kunna få någon ledigbliven fiskalslön eller något ledigt aspirantarvode. Även för de något äldre fiskalerna råder en liknande ovisshet. Sedan fiskalerna tjänstgjort i flera år i hovrätt eller i underrätt som sekreterare, ha de inte någon trygghet för att de skola komma i åtnjutande av en lön, som svarar mot deras åldersmeriter, och det arbete de utföra. På grund av samma vikariatsstillfälligheter, som jag nyss omnämnde, kan en dylik fiskal sjunka ned till ett lågt aspirantarvode. Fiskalerna ha överhuvud taget inte den fasta ställning, som deras tjänstgöring i hovrätterna borde kunna göra dem berättigade till och som den extra ordinarie personalen inom förvaltningen i övrigt åtnjuter enligt bestämmelser vilka regleras i den föreliggande propositionen.

De förmåner, som hovrätternas personal skulle komma i åtnjutande av, om de fördes in under administrationens allmänna bestämmelser, skulle i de exempel jag här anfört vara, att de unga aspiranterna sedan de godkänts skulde få en ständig lön och fiskalerna en fastare anställning och en permanent lön, svarande mot deras tjänstgöringsmeriter. Anledningen till att hovrätternas personal får vänta på dessa förmåner anges nederst på sid. 12 i statsutskottets utlåtande, där det framhålles, att »avlöningsförhållandena för den icke-ordinarie hovrättspersonalen äga nära samband med motsvarande förhållanden inom underrätterna på grund av den växelverkan i avseende å domarutbildningen, som råder mellan rovrätterna och domsagorna». Löneförhållandena för domsagornas rättsutbildade personal äro emellertid för närvarande föremål för överväganden inom domsagoutredningen, och eftersom denna ännu inte är färdig med sitt arbete, har Kungl. Maj:t inte kunnat låta den nu framlagda propositionen omfatta även hovrätterna. Jag tillåter mig därför, herr talman, ge uttryck åt den förhoppningen, att domsagoutredningens resultat måtte kom-

Ang. löneplaner för e. o. statstjänstemän m. m. (Forts.)

ma att föreligga i så god tid, att hovrätterna, när de till hösten skola avge sina petita, kunna grunda dem på den av domsagoutredningen förebragta utredningen, så att detta ärende om bättre och fastare anställningsförhållanden för hovrätternas icke-ordinarie personal må komma till slutligt avgörande vid nästa års riksdag.

Det är detta vördsamma önskemål, som jag, herr talman, ber att genom protokollet få rikta till Kungl. Maj:ts regering.

Herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Herr Schlyters anförande ger mig anledning att meddela kammaren, att jag har förvissat mig om att domsagokommitténs utredningsarbete fortskridit så långt, att man kan beräkna att dess betänkande kommer att avges senast den 1 september i år. Under sådana förhållanden delar jag den förhoppning, som den ärade talaren gav uttryck åt, nämligen att det skall bli möjligt att framlägga en tillfredsställande löne reglering för hovrätternas rättsutbildade icke-ordinarie personal till nästa års riksdag.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

*Ang. löne-
reglering för
landshöv-
dingarna.*

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående löne reglering för landshövdingarna jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 37 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden den 4 januari 1939, föreslagit riksdagen att

dels besluta, att civila avlöningsreglementet skulle äga tillämpning å landshövdingarna;

dels godkänna det förslag till avlöningsbestämmelser för landshövdingarna, som innefattades i en vid statsrådsprotokollet fogad bilaga;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet angivits, förordna, på vad sätt de i nämnda bilaga innefattade bestämmelserna skulle inordnas i civila avlöningsreglementet;

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, vad anginge landshövdingarna, utfärda erforderliga bestämmelser om övergången till civila avlöningsreglementet;

dels ock besluta att barntillägg skulle övergångsvis utgå till landshövdingarna enligt av föredragande departementschefen förordade grunder.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle för befattning såsom landshövding utgå lön med 22,000 kronor för år räknat, varjämte landshövding skulle äga åtnjuta representationsbidrag med följande belopp för år, nämligen 9,000 kronor, såvitt anginge landshövding i Malmöhus län eller Göteborgs och Bohus län, 6,000 kronor, såvitt anginge landshövding i annat län med undantag dock för landshövding i Gotlands län, och 4,000 kronor, såvitt anginge landshövding i Gotlands län.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag hade utskottet till behandling förehåft följande inom andra kammaren väckta motioner, nämligen,

nr 356, av herrar *A. Hansson* i Rubbestad och *J. V. Petterson* i Norregård, nr 357, av herrar *I. Johansson* i Mysinge och *S. Andersson* i Vigelsbo samt nr 358, av herr *K. Magnusson* i Skövde.

Ang. lönereglering för landshövdingarna. (Forts.)

I motionen II: 356 hade hemställts, att riksdagen måtte, dels avslå Kungl. Maj:ts förslag om särskilda representationsbidrag till landshövdingarna,

dels ock med godkännande i övrigt av vad Kungl. Maj:t föreslagit besluta, att lönen skulle fastställas till 27,000 kronor, såvitt anginge landshövding i Malmöhus län eller Göteborgs och Bohus län, samt till 24,000 kronor, såvitt anginge landshövding i annat län.

I motionen II: 357 hade hemställts, att riksdagen måtte med ändring av Kungl. Maj:ts förslag besluta,

dels att landshövding, som vore tjänstledig, icke finge för tjänstledigheten åtnjuta eventuellt representationsbidrag utan att detta i sådant fall skulle minskas med ett mot tjänstledighetstiden svarande belopp,

dels ock att landshövding, som vore ledamot av riksdagen, icke finge för tid som riksdagen vore samlad åtnjuta eventuellt representationsbidrag utan att detta i sådant fall skulle minskas med ett mot riksdagstiden svarande belopp.

Slutligen hade i motionen II: 358 hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av Kungl. Maj:ts proposition nr 37, att lönen för envar av landshövdingarna i Göteborgs och Bohus län samt i Malmöhus län bestämdes till 29,000 kronor samt för envar av övriga landshövdingar till 26,000 kronor ävensom att det särskilda representationsbidraget bortfölle.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna II: 356 och 358 ävensom med avslag å motionen II: 357, måtte

a) besluta, att civila avlöningsreglementet skulle äga tillämpning å landshövdingarna;

b) med de jämkningar, som föranleddes av vad utskottet i utlåtandet anført, godkänna det förslag till avlöningsbestämmelser för landshövdingarna, som innefattades i berörda vid statsrådsprotokollet över socialärenden den 4 januari 1939 fogade bilaga;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad i statsrådsprotokollet angivits, förordna, på vad sätt de i nämnda bilaga innefattade bestämmelserna skulle inordnas i civila avlöningsreglementet;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att, vad anginge landshövdingarna, utfärda erforderliga bestämmelser om övergången till civila avlöningsreglementet;

e) besluta, att barntillägg skulle övergångsvis utgå till landshövdingarna enligt i statsrådsprotokollet förordade grunder.

I motiveringen hade utskottet anført bland annat:

»Utskottet kan i allt väsentligt ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag. Utskottet delar sålunda den till grund för förslaget liggande uppfattningen, att vid sidan av lönen böra utgå särskilda representationsbidrag. Avvägningen av de olika beloppen har icke givit utskottet anledning till erinran i annat avseende, än att viss sänkning av de föreslagna representationsbidragen synts utskottet motiverad. Utskottet vill för sin del föreslå, att representationsbidragen bestämmas till 4,000 kronor för alla län utom Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län, för vilka de med hänsyn till de speciella förhållandena därstädes torde böra utgå med ett till 7,000 kronor förhöjt belopp.»

Reservation hade anförts av, utom annan, herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Nilsson* i Landeryd, *Nisser*, *Persson* i Falla och *Olsson* i Staxäng, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att

Ang. löneroglering för landshövdingarna. (Forts.)
 utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna II: 356 och 358 samt med avslag å motionen II: 357, mätte

- a) besluta — — — landshövdingarna;
- b) besluta, att för befattning såsom landshövding skulle utgå lön med 29,000 kronor per år i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län samt 26,000 kronor i övriga län ävensom att i övrigt skulle gälla de avlöningsbestämmelser, som inbefattades i berörda vid statsrådsprotokollet över socialärenden den 4 januari 1939 fogade bilaga, dock med de ändringar, som föranleddes av vad i reservationen angivits;
- c) bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna på vad sätt de under b) omförmälda bestämmelserna skulle inordnas i civila avlöningsreglementet;
- d) bemyndiga — — — avlöningsreglementet;
- e) besluta — — — grunder.

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Det föreliggande förslaget innebär, såsom kammarens ledamöter säkerligen ha sett, att landshövdingarna skola få dels en fast lön och dels särskilda representationsbidrag.

Vi reserverar inom utskottet ha ansett, att representationsbidraget borde inräknas i lönen och att landshövdingarna således borde få sammanlagd bestämd summa i lön. Enligt vår uppfattning medför förslaget om särskilda representationsbidrag vissa olägenheter, bland annat den, att om man fastställer ett särskilt representationsbidrag, som sättes olika för olika landshövdingar, leder detta till åtminstone en viss moralisk förpliktelse för vederbörande landshövding att utöva en representation, som någorlunda svarar mot det bidrag, som han för sin del har fått. Förslaget kan också medföra, att personer i länet, som ge akt på vad som förekommer, kritiskt bedöma den representationsplikt, som landshövdingen utövar. Det kan ju tyckas, att ett sådant skäl som detta skulle vara av mindre betydelse, men med hänsyn till den ställning, som en landshövding intager inom sitt län, förefaller det mig åtminstone vara mindre lämpligt, att en kritisk granskning och bedömning av hans sätt att utöva representationsplikten förekommer inom länet. Jag tror för min del, att denna synpunkt är ganska stark och att den i större utsträckning, än vad som skett från utskottsmajoritetens sida, borde påverka bedömandet av det föreliggande förslaget.

Reservanterna ha emellertid ännu ett skäl för sin inställning, nämligen de konsekvenser, som en sådan uppdelning av lönen, som här föreslagits, skulle kunna medföra. Inom snart sagt alla grenar av statsförvaltningen finns det ju personer, som intaga en så framskjuten ställning inom det verk, som de tillhöra, eller på den ort, där de ha sin tjänstgöring, att en viss representationsskyldighet åligger dem. Det är uppenbart, att om man nu börjar att så småningom slå in på den vägen att uppdelas lön och representationsbidrag i särskilda poster, kan konsekvensen kanske bli den, att ett stort antal befattningshavare inom andra områden av förvaltningen också komma och kräva, att deras lön skall uppdelas på liknande sätt, så att de få motsvarande bidrag.

Jag skall, herr talman, inte upptaga tiden längre utan ber att med dessa ord få yrka bifall till reservationen.

Herr statsrådet Wigforss: Herr talman! Innan någon av utskottsmajoritetens representanter tar ordet, skall jag be att få anföra några synpunkter.

Utskottets utlåtande avviker från Kungl. Maj:ts proposition därigenom, att utskottet har sänkt det belopp, som Kungl. Maj:t föreslagit i representationsbidrag. Jag är inte övertygad om att utskottet haft tillräckligt starka skäl för denna sänkning, men jag vill bara uttala den förhoppningen, att det mål,

Ang. lönereglering för landshövdingarna. (Forts.)

som har åsyftats med dessa representationsbidrag, nämligen att landshövdingarna skola befrias från att åtaga sig enskilda uppdrag av olika slag, skall nås lika väl med det mindre belopp, som utskottet har föreslagit. På den punkten skall jag sålunda inte göra någon invändning.

Eftersom herr Nilsson i Landeryd emellertid har tagit upp den andra frågan, nämligen spörsmålet huruvida dessa tillägg skola ingå i lönen eller utgå såsom särskilda representationsbidrag, vill jag mycket starkt understryka, att även om det kan anföras vissa skäl i den riktning, som herr Nilsson i Landeryd nu har gjort, väga dock de skäl, som tala mot ett beslut i denna riktning ännu mycket tyngre. Det är nämligen uppenbart, att om man motiverar denna höjning av landshövdingarnas löner med deras representationskyldighet, kommer uppmärksamheten på landshövdingarna, i vad mån de fylla sina representationsskyldigheter, att vara lika stor, som om man låter detta tillägg utgå i form av representationsbidrag. Detta är emellertid inte den viktigaste sidan av frågan, utan den är, vilka konsekvenser, som vi måste räkna med. Jag är för min del mycket bestämt övertygad om att konsekvenserna, för den händelse man höjer landshövdingarnas löner, äro ofantligt mycket svårare att taga än de konsekvenser, som skulle uppstå, om man inför särskilda representationsbidrag. Särskilda representationsbidrag skola och måste nämligen i det särskilda fallet motiveras med den särskilda ställning, som vederbörande befattningshavare intager. Men om man däremot åt landshövdingarna skulle ge en så väsentligt mycket högre lön, än någon annan statstjänare för övrigt har, skulle detta, så vitt jag förstår, omedelbart leda till att hela löneskalan förr eller senare finge justeras uppåt. Särskilt om man, såsom herr Nilsson i Landeryd också antydde, skulle glömma, att detta tillägg är till för representationen skull och inte utgör en del av lönen, skulle det ofelbart från andra jämställda befattningshavare komma krav på att även de skola flyttas upp i löneavseende, och så har man hela raden efter. Jag är således på denna punkt för min del fullt och fast övertygad om att utskottet har gjort rätt, när utskottet i detta fall inte har vågat sig på att gå den linje, som innebär en ytterligare höjning av lönen.

Jag vill, herr talman, bara uttala den förhoppningen, att den kompromiss, som träffats inom utskottet, skall vinna kammarens bifall.

Herr Pauli: Herr talman! Sedan herr statsrådet nu har belyst skälen till att man från regeringens sida valt att föreslå representationsbidrag, skilda från lönen, behövs från utskottets sida inte någon närmare motivering i det avseendet.

Inom utskottet voro vi liksom statsrådet övertygade om att det ur löneregleringssynpunkt skulle vara vida betänkligare att — såsom reservanterna, vissa motionärer och en ledamot av lönenämnden föreslagit — lägga in representationsbidraget i landshövdingarnas löner och därigenom låta själva lönebeloppet stiga till en sådan nivå, att det inte gärna skulle kunna undgå att få återverkningar på framtida löneregleringar. De rent psykologiska reaktionerna inom respektive län inför tillvaron av ett särskilt representationsbidrag, vilka herr Nilsson i Landeryd här berörde, anser jag vara en mycket vansklig fråga att diskutera. Det är säkerligen som statsrådet nämnde så, att man på grund av traditionen inom länen i alla fall gör anspråk på att landshövdingarna skola påtaga sig en viss representationsskyldighet. Att sedan denna på grund av tiden och utvecklingens lopp numera kan ha andra former än förr, ändrar ju inte det faktum, att representation i alla fall kostar pengar.

Vi ha alltså från utskottsmajoritetens sida varit överens med regeringen i denna fråga, som utgör huvudpunkten för reservanterna. Som statsrådet an-

Ang. lönereglering för landshövdingarna. (Forts.)

tydde, har utskottet emellertid på ett par andra punkter i någon mån avvikit från regeringens förslag. Utskottet har nämligen ansett, att de särskilda representationsbidragen kunna göras något mindre, varjämte vi tagit bort den skillnad, som föreslogs för Gotlands län, och låtit representationsbidraget bli 4,000 kronor för samtliga län utom för Malmöhus län samt Göteborgs och Bohus län, vilka anses intaga en särställning. För dessa båda sistnämnda län skall representationsbidraget enligt utskottets förslag utgå med 7,000 kronor. Jag vill erinra om att alltså själva beloppet är detsamma i både reservanternas och utskottets förslag.

Sedan är det ytterligare en småsak, nämligen frågan, huruvida en uppsättning porslin, glas och bordssilver skall anses böra ingå i den utrustning, som staten skall bekosta. På den punkten har utskottet inte varit riktigt överens med Kungl. Maj:t, men detta är ju en detalj, som knappast kan föranleda några större meningsskiljaktigheter i kamrarna.

Jag tror, att det ur alla här anförda synpunkter finns goda skäl, som tala för propositionen, med vilken i stort sett utskottets förslag överensstämmer. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Pettersson, Anton: Herr talman! Då jag tillåtit mig att taga ordet i denna debatt, beror detta på att vi, såsom herrarna kanske erinra sig, för ett par år sedan i denna kammare hade en dechargede-batt liksom vi tidigare haft här i dag, varvid det framfördes anmärkningar mot att landshövdingarna i en del fall hade alltför många bisysslor vid sidan av sina landshövdingetjänster. Även finansministern var ju i sitt anförande här för en stund sedan inne på detta problem. Jag vill liksom herr statsrådet uttala den förhoppningen, att den löneökning och de skärpta bestämmelser angående rätten att innehava extra-uppdrag, som här föreslås för landshövdingarna, skall medföra, att dessa inte längre skola åtaga sig en så stor arbetsbörda vid sidan av sina landshövdingetjänster. Jag vill dessutom uttala den förhoppningen, att regeringen, när den för framtiden tillsätter sakkunniga, inte skall ösa på landshövdingarna alltför mycket, ty det kan ju tänkas, att det också finns andra personer här i landet än de 24 landshövdingarna, som kunna vara kompetenta att anlitas för sådana uppdrag.

Jag har, herr talman, endast velat understryka vikten av att dessa synpunkter beaktas, och inom parentes vill jag nämna, att vi även i år inom konstitutionsutskottet uppmärksammat frågan om landshövdingarnas bisysslor. Som frågan nu ligger till har jag för min del ingenting emot det förslag, som här framförts av statsutskottet.

Häri instämde herr *Källman*.

Herr Nisser: Herr talman! Jag vill uttala mitt instämmande i de synpunkter, som framförts av herr Nilsson i Landeryd.

Finansministern framhöll i sitt anförande här nyss, att vi genom att inräkna representationsbidraget i landshövdingarnas fasta löner riskera farliga konsekvenser. Jag tror för min del inte, att det är möjligt att göra en så bestämd skillnad och säga att konsekvenserna äro så mycket farligare i det ena fallet än i det andra. Om man tillerkänner landshövdingarna ett särskilt representationsbidrag, förefaller det åtminstone mig, som om konsekvensen mycket lätt skulle kunna bli den, att även andra personer i liknande ställning komma att begära representationsbidrag.

En ganska stor olägenhet med representationsbidrag, fixerade till ett visst belopp, är vidare enligt mitt förmenande de diskussioner, som med ganska stor

Ang. lönereglering för landshövdingarna. (Forts.)

sannolikhet komma att uppstå om hur dessa bidrag användas. Man riskerar nämligen sådana diskussioner inte bara inom det län, som det i varje särskilt fall närmast gäller, utan att man kommer att göra jämförelser länen emellan, hur den och den landshövdingen utövar sin representationsplikt. När landshövdingen har sina representationsmiddagar, komma de inbjudna gästerna kanske att känna det så, att detta är våra egna pengar, som vi nu utnyttja, vilket kommer att leda till att förhållandet mellan landshövdingen som värd och hans gäster inte blir sådant som det borde vara.

Man hade kanske kunnat undvika de olägenheter, som jag här påpekat, genom att inte kalla dessa pengar för representationsbidrag utan i stället ge landshövdingarna en fast grundlön plus ett rörligt lönetillägg. Något sådant förslag har emellertid inte framförts och kan inte nu tagas upp. Jag ber därför, herr talman, att på grund av de synpunkter, som framförts av reservanterna, få ansluta mig till den av herr Nilsson i Landeryd m. fl. avgivna reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under femte huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till avlöningar vid länsstyrelserna och fögderiförvaltningarna jämte i dessa ämnen väckta motioner.

Punkten 1.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 2.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad personalförteckning för landsfogdarna, dels godkänna av föredragande departementschefen förordad avlöningsstat för fögderiförvaltningarna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1939/40, dels ock till Fögderiförvaltningarna: Avlöningar för budgetåret 1939/40 anvisa ett förslagsanslag av 4,044,300 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena, nr 24, inom första kammaren av herr *K. A. Johanson* m. fl. och den andra, nr 215, inom andra kammaren av herr *V. Hedlund* i Östersund m. fl., vari hemställts, att riksdagen ville besluta, att det till landsfiskalerna utgående förvaltningsbidraget skulle för budgetåret 1939/40 höjas med 900 kronor till 1,400 kronor, samt att riksdagen måtte bevilja erforderligt anslag för ändamålet,

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena, nr 67, inom första kammaren av herr *K. A. Johanson* och den andra, nr 117, inom andra kammaren av herr *T. Wolgast*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta höja posten till avlöningar till extra och biträdande landsfiskaler samt tjänstebiträden åt landsfiskaler med det belopp, som kunde finnas erforderligt för beredande av till-

*Anslag till
fögderiför-
valtningarna.*

Anslag till fögderiförvaltningarna. (Forts.)
fällig avlöningsförstärkning åt envar av ifrågavarande befattningshavare med 600 kronor per år.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 24 och II: 215 samt med avslag å motionerna I: 67 och II: 117, måtte

- a) godkänna under punkten införd personalförteckning för landsfogdarna;
- b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för fögderiförvaltningarna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1939/40;
- c) till Fögderiförvaltningarna: Avlöningar för budgetåret 1939/40 anvisa ett förslagsanslag av 4,084,300 kronor.

Herr Bondeson: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att försöka åstadkomma någon ändring i statsutskottets hemställan i dess enhälliga utlåtande nr 151 angående anslag till avlöningar vid länsstyrelserna och fögderiförvaltningarna, utan min avsikt är endast att understryka angelägenheten av att den utredning, som nu pågår angående omorganisation av bland annat de nuvarande landsfiskalsbefattningarna och i samband därmed omläggning av de löner och förvaltningsbidrag, som utgå till dessa befattningshavare, snarast möjligt måtte leda till ett positivt resultat. Det kan törhända inte skada, att jag i detta sammanhang med några ord och siffror söker ge kammarens ledamöter en bild av vad landsfiskalerna ha att göra och särskilt vad den uråldriga metoden för bötesindrivning kan försäkra dem i arbete och besvär, samtidigt som detta system inte medför någon vinst för statsverket utan tvärtom.

Jag tar som exempel en landsfiskal i ett område med en folkmängd av cirka 7,000 personer. Han har inom sitt distrikt tvenne samhällen, det ena med omkring 2,500 och det andra med 800 invånare. Till det större samhället har han en mils väg att köra. I distriktet finnas fem fasta nöjesplatser, tre biografer och fyra järnvägsstationer. Polispersonalen utgöres av två ordinarie och två extra fjärdingsmän, av vilka ingen har polisutbildning. Av staten avlönat biträde eller anslag till sådant biträde finnes icke, utan landsfiskalen är officiellt ensam om att sköta sin befattning. Av den allmänna dagboken, diariet, framgår, att denne landsfiskal för sitt kontorsarbete under ett år haft att besvara ej mindre än 8,759 skrivelser, varjämte han haft 121 förrättningsdagar. Dessa 8,759 skrivelser skulle han således besvara på 179 dagar. Man ställer sig då den frågan: är det verkligen möjligt för en person, vilkens arbetstid dessutom är så splittrad, att fullgöra detta arbete på egen hand? Det torde vara uppenbart, att detta inte är möjligt. För att i någon mån medhinna sitt arbete är landsfiskalen nödsakad att själv hålla tjänstebiträde och automobil.

Det ligger nära till hands för den icke initierade att göra den reflexionen att så mycket arbete ger väl också avsevärda inkomster. Den landsfiskal, som jag här tar som exempel, har en årslön av 8,105 kronor. Från detta belopp avgår avlöning till det tjänstebiträde, som han själv måste hålla, med 1,500 kronor. Dessutom får han själv betala papper, kuvert, hyra för kontorslokal, bensin, oljor och underhåll av bilen, försäkringar för densamma samt diverse extra kostnader med 100 kronor, så att summan av hans utgifter uppgår till 3,620 kronor. Sedan även de oundgängliga avskrivningarna äro gjorda, återstår för denne landsfiskal en lön av 3,524 kronor 90 öre.

Trots att jag kanske riskerar att trötta kammarens ledamöter, skall jag tillåta mig att punkt för punkt läsa upp ett lite avsnitt ur en redogörelse för vad en landsfiskal och biträdande myndigheter kunna försäkas för besvär, då de skola uttaga böter av en person, som har cyklat utan att ha cykellyktan tänd — en förseelse, som brukar bestraffas med 10 kronors böter. Jag vill på

Anslag till fögderiförvaltningarna. (Forts.)

förhand säga, att det är inte mindre än 100 åtgärder, som landsfiskalen i fråga skall iakttaga, innan han kan få ut detta bötesbelopp på 10 kronor, om han nu överhuvud taget ens någon gång kan få ut det.

- 1) Fjärdingsmannen antecknar den försumlige och hör honom om namn m. m.
- 2) » diarieför ärendet i sin liggare.
- 3) » skriver rapport i minst 2 exemplar.
- 4) » översänder rapporten till landsfiskalen och gör anteckning därom i liggaren.
- 5) Postverket befordrar rapporten till landsfiskalens postfack.
- 6) Landsfiskalen hämtar rapporten å posten.
- 7) » diarieför ärendet i brottmålsjournal.
- 8) » utfärdar stämning i två exemplar.
- 9) » antecknar detta i journalen och upprättar kappå för målet.
- 10) » översänder stämningen till fjärdingsmannen med order om delgivning.
- 11) Postverket befordrar stämning och order till fjärdingsmannens poststation.
- 12) Fjärdingsmannen hämtar stämningen m. m. å posten.
- 13) » diarieför ärendet i sin allmänna dagbok.
- 14) » söker upp den stämde och delger honom.
- 15) » skriver delgivningsbevis.
- 16) » antecknar delgivningen i sitt diarium.
- 17) » återsänder stämningen till landsfiskalen med posten.
- 18) Postverket befordrar handlingarna till landsfiskalens adress.
- 19) Landsfiskalen hämtar handlingarna å posten.
- 20) » antecknar delgivningen i journal och å kappå.
- 21) » för upp målet på stämmingslista.
- 22) » översänder stämmingslista och stämning till domaren.
- 23) » bär handlingarna till postverket, som
- 24) befordrar dem till domarens adress.
- 25) Domaren hämtar handlingarna å posten eller, i stad, får posten hemburen, och i så fall allenast
- 26) sätter målet å uppropplista i två exemplar, varav
- 27) ena exemplaret anslås å rättens dörr.
- 28) Domaren ropar målet,
- 29) åklagaren och svaranden inställa sig inför rätten, där
- 30) handläggning sker.
- 31) Domare med nämnd avkunna utslag och dömer, svaranden, vilket
- 32) upptecknas i memorialet.
- 33) *Domaren* skriver ut målet i domboken,
- 34) skriver utslag,
- 35) antecknar utslaget i bötesförteckningen eller saköreslängden,
- 36) skriver ut utdrag ur bötesförteckningen,
- 37) vilket översändes till länsstyrelsen
- 38) pr post.
- 39) Postverket befordrar utdraget till *länsstyrelsen*, som
- 40) uppför böterna i sin uppbördsliiggare,
- 41) utfärdar resolution med uppbördsorder till landsfiskalen, och
- 42) handlingarna gå med postverket till *landsfiskalen*, som
- 43) hämtar dem å posten,
- 44) uppdebiterar böterna i bötesliiggaren,
- 45) skriver ut saköreslängdsutdrag,
- 46) sänder detta med posten till advokatfiskalen i hovrätten för lagakraftbevis.

Anslag till fögderiförvaltningarna. (Forts.)

- 47) Advokatfiskalen diarieför ärendet,
- 48) utfärdar lagakraftbevis och
- 49) återställer handlingarna med posten till *landsfiskalen*, som
- 50) ånyo får gå till posten och hämta ärendet samt
- 51) diarieföra att utdraget återkommit och att domen vunnit laga kraft.
- 52) Landsfiskalen skriver handräckningsorder till fjärdingsmannen,
- 53) antecknar denna åtgärd i bötesliggaren och bär ärendet till posten.
- 54) Postverket befordrar detta ärendet till *fjärdingsmannen*, som
- 55) hämtar det å posten,
- 56) diarieför ärendet,
- 57) ger sig ut att söka den dömde och avkräva honom beloppet.
- 58) Denne betalar, varvid fjärdingsmannen utfärdar indrivningskvitto.

Härmed skulle man kunna sätta punkt, om mannen i fråga verkligen har en tia på sig och betalar sina böter, men i regel är det inte så, och fjärdingsmannen får då anteckna förhållandet och meddela landsfiskalen detsamma, varefter åtskilliga anteckningar måste göras i såväl fjärdingsmannens som landsfiskalens diarium. Men dessutom måste en mängd åtgärder vidtagas innan böterna kunna förvandlas till fängelse. Jag har för att inte trötta kammaren här ej redogjort för alla åtgärder och anteckningar, av fjärdingsmannen och landsfiskalen, innan landsfiskalen fullständigt redovisat denna inbetalda bötes-tia genom att till länsstyrelsen översända sin månadsräkning, *men dessa äro inalles 42 stycken.*

Jag vill sluta med att understryka, hurusom min redogörelse visar att uttagandet av ett så ringa bötesbelopp på bara några kronor sätter i gång den mest tungrodda apparat man kan tänka sig samt medför avsevärda kostnader för statsverket och avsevärt arbete för ämbets- och tjänstemän vilka med den nuvarande ordningen inte torde sakna sysselsättning. Detta framgår av det nu föredragna exemplet.

Mycket skulle vara att tillägga, men jag vill sist endast göra den erinran, att av vad jag här framhållit torde vara uppenbart inte allenast att en ökning av anslaget till expenser till ifrågavarande tjänstemän är absolut nödvändig utan även att ett ofrånkomligt och uppenbart behov föreligger av anslag för avlöning av ämbetsbiträden åt dem och att ett nytt system för indrivning av böter behöver komma i tillämpning, ett ur alla synpunkter mera förenklat och förbilligat system än det nuvarande.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till kommunerna för mistad kommunal progressivskatt, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om främjande
av fjällbygdens
elektrifiering
m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av väckt motion om anslag till främjande av fjällbygdens elektrifiering m. m.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 206, av herrar *P. J. Näslund* och *J. M. Bäckström* samt den andra inom andra kammaren, nr 340, av herr *O. E. Sandberg* m. fl., hade hemställts, att riksdagen måtte på i huvudsak de i motionen angivna villkoren och enligt de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t kunde komma att utfärda, dels till bidrag till främjande av fjällbygdens elektrifiering för budgetåret 1939/40 anvisa ett be-

Om främjande av fjällbygdens elektrifiering m. m. (Forts.)
lopp av 50,000 kronor dels ock medgiva, att från vattenkraftslänefonden finge utlämnas lån för främjande av fjällbygdens elektrifiering.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionerna I: 206 och II: 340 ej måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anmälts av, utom annan, herrar *Bergman* och *Aqvist*, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr Näslund: Herr talman! Då jag väckt en motion, som behandlats i förevarande statsutskottsutlåtande, har jag ansett mig böra begära ordet för att göra några erinringar.

Jag ber då för det första att få uttala min belåtenhet över att statsutskottet understrukit nödvändigheten av de i motionen avhandlade förhållandena och därmed också av att en elektrifiering i fjällbygden beaktas. Utskottet yttrar, »att en särskild samhällelig insats för detta måls vinnande kan vara motiverad». Jag tolkar denna välvilja på det sätt, att när i sinom tid berättigade anspråk i övrigt på statsanslag för detta ändamål komma att framställas, de också skola möta samma välvilja från utskottet. Emellertid synes det framgå av det yttrande, som utskottet infortrat från kommerskollegium som om en viss tveksamhet skulle föreligga, huruvida behov av anslag för det närmaste budgetåret förefinnes. Denna mening grunda utskottet och kommerskollegium tydligen på antagandet, att motionärerna skulle ha åsyftat att här borde företagas någon mindre tillförlitlig utredning än den, som kommerskollegium förutsätter skall ske. Jag ber att få betona, att vi utgått ifrån, att det tillvägagångssätt skall användas, som kommerskollegium gett anvisning på för genomförandet av den utredning, kollegium förordat i skrivelse till Kungl. Maj:t den 12 oktober 1938, däri kollegium yttrar, att »till grund för nödiga överväganden synas böra ligga specialutredningar för varje särskilt projekt, belysande huru elektrifieringen lämpligen bör ordnas i tekniskt, ekonomiskt och organisatoriskt avseende» (nionde huvudtiteln år 1939, sid. 241). Längre ned i samma skrivelse yttrar ämbetsverket, att »dessa utredningar synas lämpligen kunna utföras genom resp. länsstyrelser försorg, till vilkas förfogande i så fall bör ställas erforderliga medel». Det är just denna metod för utredning, alltså samma förfaringssätt, som vi motionärer också tänkt oss. Detta framgår klart och tydligt av motionen, där vi yttra: »Det torde också mycket väl vara möjligt att genom vederbörande länsstyrelser förebringa den nödvändiga utredningen i varje särskilt fall», etc. Emellertid synes det oss motionärer, att om man skall vänta tills den utredning, som nu pågår och till vilken innevarande riksdag lämnat anslag, blir slutförd, skulle det komma att dröja ett eller måhända ett par år. Jag måste säga, att för den bygdefolkning, det här gäller, är det, även om det kan vara tacknämligt, inte precis uppmantrande att till exempel en veckotidskrift genom en omfattande insamling i vissa fall åstadkommer den nödiga hjälpen till självhjälp på detta område. Det är för att förebygga sådant, som motionärerna menat, att det skulle vara tacknämligt, om riksdagen ville ställa ett belopp på 50,000 kronor till Kungl. Maj:ts förfogande för att komma till användning, i sådana fall då det kan påvisas att de elektrifieringsprojekt, som efter grundlig undersökning på sätt kommerskollegium föreslagit skulle kunna ävägbringas, vore nödvändiga. Jag tror inte, att statsutskottets ärade ledamöter haft möjlighet att till fullo tänka sig in i dessa förhållanden. I varje fall är jag medveten om att de ärade utskottsledamöterna inte ha samma förnimmelse av det trängande behovet som de människor, vilka levt sig in i de förhållanden, som äro förenade med avsaknaden av elektrisk energi.

Om främjande av fjällbygdens elektrifiering m. m. (Forts.)

Vidare har kommerskollegium i sitt yttrande över motionen ansett det olämpligt att man såsom motionärerna föreslagit skulle ha olika räntesatser för olika lån från fonden. Jag vill endast påpeka, att vi hemställt, att lånen må kunna utlämnas mot en lägre räntesats, därvid vi föreslagit 2.5 %. Men vi förutsätta givetvis, att såväl lånens utlämnande som räntesatsens bestämmande avgöres av Kungl. Maj:t; vi hava nämligen tänkt oss att Kungl. Maj:t skulle vara värd denna fullmakt att lämna ut lånen även om detta sker till en mera moderat räntesats.

Herr talman! Jag skall inte besvara kammaren med någon längre utläggning i övrigt. Jag vill endast uttala den livliga förhoppningen, att kommerskollegium vid den fortsatta utredningen skall komma att beakta angelägenheten av denna sak och att man sätter i gång med att dels uppföra elektriska kraftstationer och dels anskaffa elektrisk energi för större företag i enskilda fall utan att avvakta hela utredningen och gör detta till dess den plan blir klar, som man tydligen här är i färd med att utarbeta.

Jag är inte alldeles för oblyg av mig allt emellanåt och har givetvis inte den förhoppningen, att första kammaren skulle vara beredd att bifalla motionen, men med kännedom om de angelägna spörsmål, som ligga bakom denna framställning, tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till motionen nr 206 i första kammaren.

I detta anförande instämde herr *Johanson, Karl August*, och herr *Svedberg*.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Innevarande års riksdag har beviljat 50,000 kronor till utredning angående elektrifiering av de bygder, som motionärerna här avse, eventuellt andra. Innan en sådan utredning föreligger färdig, kan det inte vara lämpligt att riksdagen anvisar medel för utbyggande av mindre kraftstationer eller mindre vattenfall. Det har nämligen på en del håll företagits utbyggande av mindre vattenfall, alltså anläggning av mindre kraftstationer, vilkas planläggning inte varit i alla avseenden tillfredsställande. Vattentillgången har inte varit jämn eller tillräcklig, framför allt inte under den mörka och kalla årstiden, då den elektriska kraften i särskild grad behöves. Det är ju så i Norrland att vattentillgången i vattendragen förekommer mest sparsamt under den kalla årstiden, och det kan inte vara lämpligt, att man anslår medel till utbyggande av dylika vattenfall förrän en utredning i ämnet föreligger. Särskilt är detta händelsen då motionärerna inte avse anslag för utbyggande av något visst vattenfall utan endast begära medel till utbyggande av vattenfall i allmänhet och anläggande av kraftstationer på platser, där de anse detta skulle passa. Statsutskottet har kunnat stödja sig på kommerskollegii yttrande, att en undersökning först bör företagas om ett rationellt utbyggande av vattenfallen såväl i ekonomiskt som tekniskt avseende.

Vi hade för några dagar sedan att behandla en motion här i kammaren däri det begärdes, att staten skulle avskrika en del av sin fordran på en andelsförening, som byggt ut ett mindre vattenfall. I detta ärende yttrades av myndigheter, som fått avgiva utlåtande över framställningen, att företaget varit mindre tillfredsställande i åtskilliga avseenden. Det kan med säkerhet antagas, att en del av dessa vattenfall inte kunna lämna tillräcklig kraftmängd till abonnenterna. För att ett utbyggnadsföretag under sådana förhållanden skall bli tillfredsställande bör det alltså föreligga en utredning av den art, utskottet förutsätter, och om man därför skulle få dröja några månader, ligger det mindre fara däri än om utbyggnaden blir på otillfredsställande sätt ordnad.

Om främjande av fjällbygdens elektrifiering m. m. (Forts.)

Jag vill i detta sammanhang påpeka, att det inte bara är i Norrland som man inte har tillgång till elektrisk energi överallt, utan en dylik brist förekommer i stor utsträckning även i södra Sverige. Även där är det angeläget att man så fort som möjligt på de håll där så erfordras kommer i åtnjutande av denna nutidens goda kraftkälla. Men framför allt är det ett anspråk som riksdagen bör uppställa och detta särskilt i alla sådana här fall, nämligen att anläggningarna utföras på ett betryggande sätt.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Näslund: Det är alldeles riktigt, som herr andre vice talmannen säger, att det finns en hel del vattenfall, som blivit bristfälligt utbyggda, eller kraftanläggningar, som inte varit på ett tillfredsställande sätt planlagda. Men här råder ingen meningsskiljaktighet om på vilket sätt en undersökning och en utredning bör ske. Vi ansluta oss allesammans till den åsikten, att man bör gå den väg, kommerskollegium här anvisat. Därför behöva vi inte alls diskutera det momentet, utan vad motionärerna åsyfta är att penningmedel skola finnas tillgängliga för byggande på ett tidigare stadium av sådana anläggningar än som annars måhända kan komma att ske.

Vad sedan beträffar påpekandet att även andra bygder än fjällbygderna äro förtjänta av uppmärksamhet i detta avseende, är jag den förste att livligt instämma med herr andre vice talmannen därutinnan. Men anledningen till att vi väckt denna motion är den, att det otvivelaktigt finns vissa smärre vattenfall uppe i fjällbygden, som med fördel kunna utbyggas och tagas i anspråk för de lokala kraftbehoven. I det avseendet visar väl tillkomsten av ett litet kraftverk i Marsliden, att vi inte bygga på gissningar, utan att vår framställning vilar på verklighetens grund. Det finns ett par tre andra smärre kraftstationer i Vilhelmina sockens övre del, mot vilkas planläggning, såvitt jag känner, inte gjorts någon erinran.

Herr talman! Jag har bara velat anföra detta för att inte kammaren skall få den föreställningen, att motionärerna avsett att påkalla statsbidrag för anläggande av kraftstationer, som inte vore på tillfredsställande sätt planlagda.

Herr Bergman: Herr talman! Jag har antecknat en blank reservation i denna fråga. Att reservationen inte utmynnar i ett direkt yrkande om bifall till motionen beror därpå, att jag icke tillhört den avdelning i utskottet, som behandlade denna sak, utan endast i en frånvarande ledamots ställe hade att närvara, då ärendet kom före i utskottets plenum. Av denna anledning ansåg jag mig inte vara tillräckligt inne i saken för att mot kommerskollegiets avstyrkan direkt bifalla motionen, utan avgav en blank reservation.

Emellertid ber jag med hänsyn till vad som här förekommit att få giva tillkänna, att jag har av de anföranden, som hållits här i kammaren, blivit övertygad om att det inte finns någon oöverkomlig motsättning mellan vad kommerskollegium menat och vad motionärerna velat. Bägge ståndpunkterna låta, som jag tror, förena sig, vilket särskilt av det sista anförandet här torde ha rätt tydligt framgått.

Med hänsyn till det ringa belopp det är fråga om i avseende på ett för dessa bygder mycket viktigt behov tvekar jag inte att nu, efter dessa upplysningar, instämma med herr Näslund, och jag yrkar alltså bifall till den av honom och herr Bäckström väckta motionen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjordes propositioner, först på bifall till vad ut-

Om främjande av fjällbygdens elektrifiering m. m. (Forts.)
skottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av väckt motion om anslag för övergång till högertrafik, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

*Om frivillig
sambällstjänst
för kvinnlig
ungdom.*

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner angående utredning och förslag rörande en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom.

I särskilda inom första kammaren väckta och till dess första tillfälliga utskott för behandling hänvisade motioner, nr 111 av herr *Tamm* m. fl. och 183 av herr *Ohlin* m. fl., hade hemställts, i motionen nr 111, att riksdagen i anslutning till i motionen framförda synpunkter ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag om lämpligaste formen för en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom, och i motionen nr 183, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande formerna och uppgifterna för en frivillig kvinnlig samhällstjänst och rörande dess finansiering under statens medverkan.

Utskottet hade i det nu ifrågakvarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna i första kammaren nr 111 och 183 ej måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Wistrand*, *Bodin*, *Aronsson* och *Näslund*, vilka på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning och förslag om formerna för en statsunderstödd frivillig arbetstjänst för kvinnlig ungdom.

Herr Wistrand: Herr talman! Föreliggande motioner ha väckt ett ganska stort intresse hos många av de institutioner, som haft desamma på remiss. De grunda sig egentligen på erfarenheter, som vunnits inom en intresserad krets, och dessa erfarenheter ha visat sig mycket goda beträffande den hjälp som kunnat lämnas lanthushållen på platser där vederbörande haft behov av sådan hjälp. För min del tycker jag, att det är ett mycket vackert initiativ, som har tagits från enskilt håll, när man försökt intressera kvinnlig ungdom att under någon del av året frivilligt ställa sin arbetskraft till förfogande på platser, där man behöver dylik hjälp. Uppslaget har också vunnit gillande hos lantbruksstyrelsen, medicinalstyrelsen, rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, socialstyrelsen, överstyrelsen för Röda korset och Sveriges husmodersföreningars riksförbund. Det är egentligen först när man kommer till Fredrika-Bremerförbundet och en del mera politiskt betonade kvinnoammanslutningar, som man möter avslagsyrkandena. Man kan inte undgå att ställa detta i samband med att den rörelse, som här har spirat fram, har en viss likhet med anordningar, som man funnit lämpliga i ett annat land, och en därpå grundad uppfattning, att likartade företeelser här skulle ha sin rot i en likartad åskådning. Jag tror för min del inte, att man behöver befara, att så är fallet. Man skall ej i vårt fall med någon rätt kunna spåra andra tendenser än den lojala viljan att ställa sig till förfogande och hjälp för allmänna eller sociala behov.

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

Vi se i vår tid att många befolkningsgrupper komma till det allmänna och kräva rättigheter. Här kommer en grupp, som endast begär att få ställa sin arbetskraft och sin hjälp till förfogande på de områden i samhället där gruppens hjälp kan behövas. Man ställer endast i fråga, att samhället skall vara med om att lämna sin medverkan till en undersökning av möjligheterna hur detta skall kunna ske på lämpligaste och bästa sätt. Det är ganska sällan man ser en så vacker och uppoffrande tanke från enskilt håll komma under riksdagens prövning, och jag tycker, att den är värd all uppmuntran.

Med hänsyn till det nu sagda skall jag be att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av den ena hälften av utskottets ledamöter.

I herr Wistrands yttrande instämde herr *Aronsson*.

Herr Johanson, Karl August: Herr talman! Den föregående ärade talarren fattade sig kort, och jag har tänkt att göra detsamma, om det finns möjlighet därtill.

Då herr Wistrand säger, att här kommer en samhällsgrupp och begär endast att få ställa sina krafter till förfogande för frivillig hjälp i samhället, så måste jag för min del i alla fall efterlysa just dem, som skulle ställa sig till förfogande. Jag bevistade under vinterns lopp ett möte på Årstaklubben, då denna fråga behandlades. Mötet var talrikt besökt, men jag såg där ingen eller åtminstone inte många av den kategori, som skulle ställa sig till förfogande, alltså ungdomen. Jag såg heller inga eller i varje fall inte många av dem, det är fråga om att i det här hänseendet hjälpa, nämligen lantbrukets husmödrar. Man blir ändå litet betänksam inför detta spörsmål. Här kommer man och begär samhällets stöd åt en alldeles ny rörelse eller företeelse. Jag skall inte alls fästa mig vid varifrån dess grundidé kommit, men det är dock en alldeles ny företeelse för vårt lands vidkommande.

Man vill alltså ha samhällets stöd redan från början. På ifrågavarande möte i Årstaklubben meddelades, att det gjorts ett par utbildningsförsök under föregående sommar. Vid Ribbingsberg hade försök gjorts med ett läger, där unga flickor under en kortare tid hade utbildats för att därefter ställa sina krafter till förfogande. Likaså hade det anordnats någon sorts liknande läger i Uppsalaatrakten. Jag fick för mitt vidkommande inte reda på att det förekommit mera än dessa två utbildningsförsök, men de hade, efter vad som upplystes, lämnat rätt goda resultat. Skall man nu bara efter dessa två försök komma och begära samhällets ingripande och samhällets stöd? Jag är inte alls övertygad om att denna nya rörelses arbete kommer att få de verkningar, som motionärerna och reservanterna tänkt sig skulle bli fallet.

Det är första kammarens första tillfälliga utskott liksom andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, som haft att ta ställning till två motioner i detta ärende. Andra kammarens tillfälliga utskott har infortrat yttranden från en rad organisationer och ideella sammanslutningar, bl. a. från rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Kommissionen yttrar sig emellertid i huvudsak inte om annat än vad som rör den rent militära försvarsberedskapen, och den frågan skall jag här lämna åsido. Herr Wistrand nämnde, att det var först när man kom till Fredrika-Bremer-förbundet och de politiska organisationerna, som en tveksam inställning kom till synes, och så är också förhållandet. Fredrika-Bremer-förbundet anser, att endast en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om samhälls- eller arbetstjänst är önskvärd, därvid jämväl förutsättningen för den manliga ungdomens samhällstjänst bör uppmärksammas, och förbundet motsätter sig en dylik anordning för närvarande. Sveriges husmodersföreningars riksförbund har tillstyrkt skrivelse till

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag om lämpligaste formen för en statsunderstödd frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. Högerns centrala kvinnoråd tillstyrker bifall till motionerna med understrykande av vissa i motionerna framförda synpunkter.

Svenska landsbygdens kvinnoförbund anser visserligen att det kunde vara till nytta om städernas ungdom finge lära känna sitt eget land och folk och att det vore önskvärt om ungdomen då samtidigt kunde göra nytta för sig men att detta bör kunna ordnas utan stora kostnader från statens sida åtminstone tills vidare. Förbundet avstyrker därför bifall till motionerna. Folkpartiets kvinnoförbund förordar en allsidig och förutsättningslös utredning om den frivilliga samhällstjänsten i hela dess omfattning och syfte men avstyrker de nu föreliggande motionerna. Även Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund avstyrker motionerna.

Studerar man motionerna närmare, måste man också ställa sig ganska tveksam till det spörsmål, som här lägges upp. Jag har fäst mig vid ett uttalande på sid. 13 i motionen nr 111, där det heter: »Många av dessa ungdomar skulle förvisso komma att räkna det till ett av sitt livs roligaste och rikaste minnen att en tid ha fått leva mitt uppe i gammal bondekultur eller att ha fått vara till hjälp och glädje åt någon behövande arbetar- eller småbrukarfamilj, kanske långt uppe i obygdén.» Jag kan vara med om att denna ungdom kanske skulle få ett av sitt livs rikaste minnen genom att förfara så, men när man talar om obygdén, undrar jag i alla fall, huruvida de stora vidderna i Norrland någonsin skulle komma i åtnjutande av dessa, jag vill säga s. k. förmåner. Utskottet har ganska noggrant undersökt förhållandena, och som jag nämnde i början av mitt anförande har man förgäves spanat efter dem, som skulle hjälpas, och dem, som skulle ställa sig bland de frivilliga; jag för min del har åtminstone icke kunnat finna några sådana. Man blir följaktligen litet betänksam, när det redan vid starten av denna organisation ropas på statens medverkan för problemets lösning. Man borde väl ändå, såsom utskottet också framhåller, se efter vad som kan göras i framtiden och vad som kan utträttas på frivillighetens väg, så att man sedermera kunde framvisa några resultat.

Jag kan meddela, att andra kammarens fjärde tillfälliga utskott enhälligt avstyrkt dessa motioner. Jag skall inte upptaga kammarens tid längre, men innan jag slutar skulle jag vilja hemställa, om det inte ändå vore förnuftigare, att vi, innan vi ge oss in på nya och för oss tämligen väsensfrämmande projekt, borde sträva efter att de svenska hemmen bli så rustade, att de med egna resurser kunna ge husmödrarna den trivsel de så väl behöva i sitt dagliga landsgagnande arbete. Jag är övertygad om att de medel, som skulle åtgå för denna utredning, kunna användas på betydligt bättre sätt till gagn för husmödrarna än som bleve fallet med denna nya organisations verksamhet. Det finnes ofantligt många andra områden, där statsmakterna skulle kunna bisträcka husmödrarna och lämna dem ett stöd, som i så fall bleve till större nytta och gagn än det nu föreliggande förslaget äsyftar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ohlin: Herr talman! I likhet med de båda föregående talarna skall även jag avstå från att ta kammarens tid i anspråk för en mera allmän debatt om den ur vissa synpunkter ganska omfattande fråga, som här föreligger. Tanken på en sådan här kvinnlig samhällstjänst är helt enkelt ett utslag av en önskan att hjälpa till en smula med att överbygga motsättningar mellan stad och land, att sätta särskilt de unga flickorna från städer och större samhällen i kontakt med de sociala förhållandena på Sveriges landsbygd och på så sätt

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

vidga deras synkrets och öka deras sociala förståelse. Sist men icke minst är avsikten att söka bereda de arbetstygda husmödrarna, särskilt på landsbygden, någon liten lindring, vilket ju alla erkänna, att de så innerligen väl förtjäna.

Jag tror inte, att de, som på ett eller annat sätt intresserat sig för denna rörelse, hysa någon illusion om att det skall bli något så stort, att det skall bidra till att omskapa förhållandena i vårt land. Men jag tror att de liksom jag anse, att detta i alla fall är en sak, som kan komma att verka i rätt riktning. Sedan får utvecklingen visa, hur pass stor effekten kan bli.

Nu säger ordföranden i det tillfälliga utskottet herr Johanson, att han inte har märkt, att det finnes något intresse för saken bland den ungdom, som ju närmast skulle medverka aktivt, och han hänvisar därvid till ett diskussionsmöte på Årstaklubben. Med anledning av detta uttalande vill jag understryka, att till ett sådant möte i en sal, som rymmer ett hundratal personer, kan naturligtvis inte inbjudas mer än ett begränsat antal människor. Detta möte avsåg endast att skapa kontakt mellan representanter för en hel del organisationer å ena sidan och å andra sidan några intresserade privatpersoner. Det ligger i sakens natur, att dessa inbjudningar till stor del måste riktas till personer, som ha en framträdande plats inom organisationerna, och därför inte kunnat till större del riktas till ungdomen. Men jag kan försäkra herr Johanson, att det på många sätt framkommit, att ungdomen intresserar sig för denna sak. Det har bland annat visat sig däri, att sedan det blivit en del skrivrier i pressen om saken — fastän dessa varit av delvis kritisk natur — ha anmälningar börjat komma in i rätt tillfredsställande antal till den organisation, som jag närmast tänker på. För övrigt visar sig intresset även på många andra sätt, nämligen i att vissa organisationer söka samarbete för ordnande av sådan kvinnlig samhällstjänst.

Men jag skall som sagt inte här ingå på en närmare diskussion av de många argument, som kunna anföras både för och delvis även mot organiserat arbete av denna typ. Jag hänvisar till att saken uppenbarligen har tilldragit sig ett mycket stort intresse bland allmänheten och att det under den tidningspolemik, som ägt rum, framkommit en hel del vittnesbörd om att fjolårets försök, som gjordes i begränsad skala, slog synnerligen väl ut. Intresset har ju även kommit fram i de remissutlåtanden, som utskottet har inkallat. Det är, som herr Wistrand nämnde, många, som ha tillstyrkt, medan andra äro intresserade men vilja ställa sig i någon mån avvaktande. Även utskottsutlåtandet — såväl majoritetshalvan som minoritetshalvan — vittnar ju om ett intresse för saken, som jag för min del är synnerligen tacksam för. Om tacksamheten riktar sig särskilt till den halva av utskottet, som förordat utredning, vilket är naturligt, vill jag inte underlåta att säga, att jag även är tacksam mot majoritetshalvan för att den ägnat denna fråga en så grundlig och saklig behandling, och för att man här lyckats att hålla sig alldeles fri från ett känslotänkande, som annars i den offentliga debatten utanför riksdagen nog har spelat de deltagande vissa spratt. Jag skall därför inte heller nu ta upp tiden med att polemisera med utskotsmajoritetens åsikter. Jag skall nöja mig med att på en enda punkt inlägga en liten gensaga.

Jag ber att få citera vad majoriteten här säger rörande den kvinnliga samhällstjänstens betydelse för jordbruket. Det står så här: »Vad därefter slutligen den kvinnliga samhällstjänstens betydelse för jordbruket angår anser ej utskottet för sin del, att jordbrukets brist på kvinnlig arbetskraft på denna väg skulle kunna avhjälpas. Denna brist får anses vara ett rent arbetsmarknadsproblem, som måste lösas i annat sammanhang.» Enligt min mening kan man beträffande det mindre jordbruket, varom här är fråga, inte skilja på

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)
jordbrukets behov av arbetskraft å ena sidan och behovet av arbetskraft i hemmen å andra sidan. Som vi alla veta, är det ju småbrukarhustrurna, som få göra både hemarbetet och en hel del arbete i själva jordbruket. Om det alltså under en period kan ges dessa husmödrar en lindring i själva hemarbetet, så är det klart, att det även kommer jordbruksarbetet till godo. Men jag tycker inte att man skall se det så mycket ur näringsens synpunkt, utan mera ur mänsklig synpunkt — att det är en del arbetstyngda mödrar, som möjligen skulle kunna få en låt vara begränsad hjälp, som de verkligen äro förtjänta av. Om man säger, att detta är ett arbetsmarknadsproblem, som kan lösas på andra vägar, skulle jag vilja efterlysa vad det är för arbetsmarknadsåtgärder, som skulle kunna klara av denna svårighet; att vi ha ett par hundratusentals småbruk, som av olika omständigheter äro så föga ekonomiskt bäriga, att människorna, som där leva, ha en mycket låg levnadsstandard, vilket i sin tur tvingar både män och inte minst kvinnor att taga på sig en oerhört stor arbetsbörda. Svaras det, att man skall göra småbruken större, är jag den förste att instämma, men det är en fråga som kan lösas kanske under loppet av femtio år och inte i en hastig vändning. Under mellantiden hinna de, som arbeta där, både leva och dö.

Det förefaller mig därför som om man, vilken ståndpunkt man än har på lång sikt, skulle vara tvungen erkänna, att här föreligger behov av hjälp från andra håll. Nu kan man säga: Ja, men man kan anställa hemsystrar och sådana som hjälpa dessa husmödrar mera effektivt. Jag vill betyga, att jag anser åtgärder av den typen vara synnerligen väl motiverade, men av ekonomiska skäl är det uppenbart, att det allmänna inte har råd att organisera sådana hemsysterorganisationer i så stor utsträckning, att det ens tillnärmelsevis kan täcka behovet. Jag kan därför inte se, att det finns minsta risk för kollision mellan å ena sidan en utredning rörande hemarbete, t. ex. ordnande av en hemsysterverksamhet, och å andra sidan utredning om frivillig samhällstjänst. Det finnes rikligt med arbetsuppgifter både för en av samhället organiserad verksamhet av den typen och en frivillig verksamhet av det slag, som nu är på tal. Det invändes visserligen, att denna hjälp endast kan ges under en del av året, men man kan därtill endast genmäla, att det väl är bättre att få någon hjälp än ingen alls.

Nu säger herr Johanson, att i Norrland, där det är så gles bebyggelse, kan man inte få hjälp på detta sätt. Även där är naturligtvis svaret det, att om man inte kan hjälpa alla människor, som behöva hjälp, så är det ingen anledning att inte försöka hjälpa dem, som man eventuellt kan nå. Man får anstränga sig så mycket man kan att därvidlag vara rättvis, vad de olika landsdelarna beträffar, men man skall inte låta det bästa vara det godas fiende.

Ja, herr talman, jag vill inte bestrida, att ett av utskottsmajoritetens argument onekligen har en del som talar för sig. Det är det, när utskottsmajoriteten säger: Låt oss först se, vad denna rörelse duger till! Sedan kunna vi ta upp och undersöka, om det allmänna bör medverka. — Men medan det alltså enligt min mening ligger något i detta, vill jag å andra sidan understryka, att det inte är fråga om att kammaren i dag skall besluta om ett understöd, ty i så fall skulle det givetvis vara alldeles för tidigt, utan det är endast fråga om att besluta en utredning rörande hela frågekomplexet, och då behöver man givetvis inte ställa sig så långt avvaktande. Som skäl för att nu omedelbart besluta en utredning vill jag anföra, att en sådan ju i hög grad kan bidra till att klargöra vad saken gäller. Ute bland svenska folket råder det rätt förvirrade meningar om vad det här nu är fråga om. En utredning skulle därför på ett mycket nyttigt sätt kunna klargöra hela saken. Jag tycker att även de, som äro mycket skeptiska mot rörelsen, skulle kunna vara med om

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

ett sådant klagörande. Man skulle kunna undanröja missförstånd och en del motstånd, som bottnar i okunnighet eller skuggrädsla av olika slag. Vi som tro att denna idé har något gott i sig hysa givetvis den förhoppningen, att en utredning skulle kunna främja just en sund utveckling av rörelsen. Vidare har man enligt min mening anledning antaga, att ett statligt stöd kommer att visa sig vara berättigat och behövt i framtiden. Då kan man inte, tycker jag, behöva vänta så länge med att igångsätta en utredning.

Det gäller här en rörelse, som kan väntas främja ett samhällsnyttigt ändamål och bidra till lösningen av vissa sociala problem. Att då mobilisera en del frivilliga krafter, som äro värdefulla för det sociala arbetet, förefaller mig vara en klok politik. En tendens har förmärkts i den moderna socialpolitiken att låta allt skötas av avlönade tjänstemän på mer eller mindre byråkratiskt sätt. Jag vågar förutspå, att man under de närmaste åren kommer att få se en tendens i motsatt riktning på olika områden. Man börjar inse, att den avlönade organiserade samhällshjälpen är mycket bra, men att det finnes vissa uppgifter, för vilka det frivilliga sociala arbetet passar mycket bättre. Jag tror man skall sträva efter att komplettera den förra, att låta det ena hjälpa det andra, och inte skjuta åt sidan och bagatellisera det frivilliga arbetet. Av den anledningen förefaller det mig som om det vore synnerligen berättigat att redan nu igångsätta en utredning rörande denna sida av det frivilliga sociala hjälparbetet.

Herr talman! Vilket beslut kammaren än kan komma att fatta i dag, torde det inte bli avgörande för denna rörelses utveckling. För min del ser jag såsom huvudsaken i den behandling, som frågan har ägnats både i utskottet och av remissinstanserna och även sedan i dag i kammaren, att man från alla sidor har visat intresse och förståelse, även på de håll, där man intar en mera skeptisk hållning. I motsats till på vissa håll i pressen har det inte försports någon tendens att misstänkliggöra de strävanden, som här framtråda, strävanden, som ju ytterst bottna i växande behov hos ungdomen att i handling få visa sin solidaritetskänsla med andra folkgrupper. Den känslan tror jag är värdefull. Skall det bli något verkligen allvarligt menat med dessa vackra ord, som vi alltid få höra, när det hålles stora tal — om »folkhem» och allt sådant — är det då inte nödvändigt, att just denna känsla av solidaritet folkgrupperna emellan, som jag tror ungdomen i våra dagar representerar mer än de något äldre, främjas och utvecklas? Jag menar, herr talman, att svaret på denna fråga inte kan vara annat än jakande. Jag ser i tanken på kvinnlig samhällstjänst ett utslag av denna känsla, och det är därför jag förmenar, att den förtjänar välvilligt stöd.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Andersson, Nils**: Herr talman! Inom första tillfälliga utskottet ha vi med mycket stort intresse behandlat de motioner, som gå ut på stöd från samhällets sida åt tanken, att man skulle få till stånd en frivillig kvinnlig samhällstjänst, och jag får för min del bekänna, att jag inte alls saknar sympatier för denna tanke, just därför att den har en ganska stark och som jag tror ärlig social betoning. De ideella krafter, som ha satt sig i spetsen för rörelsen, mena, att den borde kunna ge ett bidrag till lösandet av de svårigheter, som råda på landsbygden, men också att det skulle verka uppfostrande, framför allt ur social synpunkt, om unga flickor från städerna kunde komma ut i denna frivilliga hjälpverksamhet. Och när man ständigt erinras om den brist på kvinnlig arbetskraft, som råder på landsbygden, och hur svårt det är för husmödrarna i småbrukare- men även lantarbetarehemman att reda sig, är det ganska naturligt, att denna tanke blivit föremål för livlig uppmärksamhet.

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

Men ändå måste jag säga, att det verkar något yrvaket, när man efter de ofantligt blygsamma försök som gjorts och som man kan hänvisa till, genast springer fram och begär att statsmakterna skola sätta i gång med en utredning angående statsunderstödd frivillig kvinnlig samhällstjänst. När man talar så mycket om den solidaritet och de ideella bevekelsegrunder, som ligga bakom detta, stöter det mig något, att man omedelbart skall ifrågasätta en om jag så får säga statsunderstödd solidaritet. När nu en särskild riksorganisation har bildats — riksförbundet för kvinnlig samhällstjänst — som har ett slags dekorativ styrelse eller ett råd, vars ordförande, om de uppgifter jag fått äro riktiga, är ledamot av första kammaren, och vars vice ordförande, professor Ohlin, även finnes här, så tycker man ju, att det i spetsen för denna rörelse kommit krafter, som skulle kunna göra denna utredning med praktiskt arbete på området, utan att Kungl. Maj:t skulle behöva besväras med en skrivelse och man skulle få en stor statlig utredningskommitté.

Såsom utskottets ordförande nyss omnämnde, har en mycket livlig diskussion om denna rörelse ägt rum. Jag hade också nöjet bevista det omnämnda mötet i Årstaklubben och där förekom mycken entusiasm, men också åtskillig skepsis, och denna skepsis har senare vid debatter, som jag sett refererade, varit mycket starkt understruken. Jag fann i Dagens Nyheter för en tid sedan ett referat från ett folkpartimöte i Stockholm, där professor Ohlin tycks ha haft väldigt knogigt att klara de kvinnliga opponenterna, som inte alls hade sympatier för denna sak. Jag erinrar vidare om, att om det i Södermanland finnes en stor manlig godsägare, som är mycket ivrig anhängare av denna rörelse, så finnes det också en kanske lika stor kvinnlig godsägare i samma landskap, som på ett ganska fränt sätt utvecklat en kritisk mening om den.

De kritiska kvinnorna ha befarat, att en viss olämplig agitation skulle kunna bedrivas i samband med denna rörelse, de ha anat argan list framförallt därför, att idén om den kvinnliga samhällstjänsten är hemmahörande i ett grannland i söder, varifrån den kvinna, som i somras gjorde ett litet experiment med kvinnlig arbetstjänst, hade hämtat sitt uppslag. Jag vill inom parentes erinra om att det vackra initiativ, som herr Wistrand talade om, ändå inte hade någon större omfattning. Om jag inte är fel underrättad, var det summa tolv flickor som fröken Torulf hade samlat omkring sig på en västgötagård, där de först trimmades någon vecka, innan de skickades ut på missionsfältet så att säga och ett par veckors tid ställde sin arbetskraft till lantbrukarhemmens förfogande. Jag vill inte bestrida att det var ett vackert initiativ, men det var så pass blygsamt till omfattningen, att man gärna skulle vilja vänta på något som säger mera än vad detta gör. Vi behöva heller inte vänta förgäves, skulle jag tro, när nu en särskild organisation har kommit till och, som vi nyss hörde av herr Ohlin, den har tilldragit sig stor uppmärksamhet, många anmälningar ha redan inkommit från sådana som äro villiga att gå ut i frivillig samhällstjänst.

På det diskussionsmöte jag nyss omnämnde framhölls av de kritiska rösterna, att den hjälp lantbrukarhemmen genom den frivilliga samhällstjänsten skulle få icke kunde komma att bli av särskilt stor omfattning. Det ligger väl också i sakens natur att då rörelsen är tänkt såsom frivillig det blir ganska begränsade grupper av unga kvinnor, som överhuvud taget ha tillfälle att offra några sommarveckor på denna uppgift. Det blir väl förnämligast ferielediga skolflickor och i viss utsträckning på annat sätt lediga hemmadöttrar, under det man knappast kan vänta att de som ha anställningar i städerna skola lämna dessa i och för denna samhällsgagnande uppgift. Man får därför nog inte gör sig för stora illusioner om betydelsen av det hela.

Det var en av deltagarna i diskussionen på det förut omnämnda folkparti-

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

mötet, som en smula drastiskt formulerade sin kritik så här: »Här skulle alltså fruar i staden, vilka locka lantflickor från deras hjälpbehövande föräldrar, skicka sina okunniga döttrar för att under en kort tid bistå lanthustrurna. Bättre hjälpta bleve dessa om man gav dem vatten och avlopp och skänkte lantliga hembiträden sådana arbetsförhållanden och lönevillkor, att de inte övergäve landet för staden.» Det kan inte förnekas att det ligger något i denna kritik och — utan att på något sätt undervärdera vad som kan komma ut av idén med samhällstjänsten — får man väl ändå säga att vatten och avlopp och hyggliga förhållanden överhuvud på landsbygden äro de bästa medlen att lätta den tunga börda som lanthushållens husmödrar ha att bära.

Det har åberopats, att Sveriges husmodersföreningars riksförbund ställt sig välvilligt till tanken, och det är riktigt, men jag har i min hand ett uttalande av dess ordförande fru Lilliehöök, som visar en ganska stor skepsis, vilken hon även uttryckte under diskussionen på Årstaklubben. Fru Lilliehöök erinrar om en del andra initiativ i liknande riktning, jordbrukets ungdomsutbyte, lanthushållslärarynnornas förenings praktikantverksamhet i mindre jordbrukarhem, kvinnliga beredskapskommittén etc., och säger till sist att den kvinnliga samhällstjänsten alltså endast är en av många företeelser, och, fortsätter hon, »jag anser knappast att den hör till de bästa, men det är kanske därför att jag alltid är skeptisk mot importerade idéer, som inte äro födda ur inhemska förhållanden». Även här framskymtar alltså en kritisk inställning, som är föranledd av idéns ursprungsort.

Under alla förhållanden får det väl anses ganska välbetänkt att man ställer sig något avvaktande. När saken nu är omhändertagen av en livskraftig organisation, bör det väl vara tillräckligt för ögonblicket. Det finns ju tillfälle att komma tillbaka, om det initiativ, som man tagit visar sig vara av fruktbärande natur.

Utskottets ordförande erinrade om att motsvarande utskott i andra kammaren enhälligt avstyrkt motionen, och det är märkligt att konstatera att de flesta av detta utskotts ledamöter äro från landsbygden och alltså inte sakna känedom om var skon klämmer, men ändå tycka de att man bör ställa sig avvaktande. Med allt behjärtande av vad som kan komma utav det tagna initiativet, kan jag för min del inte finna annat än att första kammaren bör ställa sig lika avvaktande som andra kammaren säkerligen kommer att göra efter det enhälliga utskottsutlåtande, som där föreligger. Då den riksorganisation, som har bildats, har dugliga och framstående personer i sin ledning, är jag övertygad om, att den skall kunna uppnå mycket goda resultat, även om statsmakterna inte omedelbart ställa sig stödande bakom.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hagman: Herr talman! För min del kan jag inte komma ifrån att uppfatta den fråga som vi nu behandla som ett arbetsmarknadsproblem, och om man vill bestrida detta, får man i alla fall medgiva, att man i detta sammanhang tangerar vissa viktiga arbetsmarknadsproblem.

Sedan många år tillbaka existerar ju en betydande brist på arbetskraft för husligt arbete såväl på land som i stad, och jämväl i jordbruket, men jag bestrider att de åtgärder som föreslås i nu föreliggande motion och reservation i någon större utsträckning skulle avhjälpa denna brist. Om förmöget folks barn känna behov av att återknyta eventuella gamla förbindelser med landsbygden eller återuppliva minnen från en tid, då de sysslade med eller försökt lära sig utföra landsbygdens arbeten, finns det ju inte det ringaste hinder att genomföra detta önskemål när som helst utan utredning och utan några statsbidrag. Landsbygdens behov av arbetskraft är inte avhjälpt genom att stenograferna

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

på våra kontor, biträdena i våra ämbetsverk eller biträdena i våra butiker under några korta sommarveckor fara ut för att leka lantarbetare eller jordbruksbiträden. Här gäller det snarare ett konstant behov under femtiotvå veckor om året, som endast i ytterst obetydlig omfattning skulle beröras av detta uppslag. Det skulle enligt min mening vittna om en betänklig brist på kännedom om förhållandena på detta område, om första kammaren skulle biträda motionens yrkande om utredning av detta problem. De intresserade krafter som finns och som vilja medverka till att något göres på detta område, kunna göra detta utan utredning och utan statsbidrag, och kan man skaffa 50,000 unga kvinnor som ge sig ut och arbeta på landet på sommaren, så kan det ju bli till en smula nytta under den tid det varar. Men jag är rädd för att uppslaget snart slocknar av sig själv, och det är därför tydligt att man inte kan lämna sitt bifall till en motion av detta slag.

Jag ber att få yrka bifall till föreliggande utskottsbetänkande.

Herr Johanson, Karl August: Bara några ord till herr Ohlin. Jag är fullt på det klara med att till mötet på Årstaklubben varken de ungdomar det här gällde eller landsbygdens husmödrar kunde inbjudas. De långa avstånden och andra olägenheter, bland annat av lokal natur, hindrade givetvis detta. Då jag sade att man förgäves spanade efter både de unga frivilliga och de husmödrar som skulle hjälpas, tänkte jag kanske mera på pressdebatten, vilken jag förbigick i mitt första anförande. Även i pressdebatten har det varit andra personer som ställt sig i täten, de som varit berörda ha inte framträtt; åtminstone har det förefallit så för oss som inte tillhöra denna organisation.

Jag vill också säga till herr Ohlin, att de pengar som utredningen skulle kosta kunde användas på ett ofantligt mycket bättre sätt genom att nedläggas på andra och mera direkta åtgärder än de nu angivna. Ytterligare en sak vill jag påpeka, och det är svårigheten att ordna den utbildning som blir nödvändig. Menar man från organisationens sida att de unga kontors- och affärsanställda flickorna skulle lämna sina avlönade platser minst ett par månader under sommaren, ty kortare tid kan det ju inte vara tal om? De behöva ju då en viss utbildning för att i varje fall lära sig att mjölka och sköta djuren, såvida de skola bli till någon verkligt värdefull hjälp åt husmödrarna. Det står i motionen att det här gäller en åtgärd för lösande av husmödrarnas semesterfråga. Flickorna behöva åtminstone en eller ett par månaders ledighet, och då blir det ett ekonomiskt problem för dem. På Årstaklubbsmötet framskyntade även den tanken att de flickor som arbeta inom industrin skulle engageras i denna samhällshjälp. Även för dessa uppstår alltså det ekonomiska problemet hur de skulle kunna ta ledigt från sina platser. Det talas i motionen om flickor som före tjuvuårsåldern inte ha något att göra och kanske inte ta arbetsproblemet på fullt allvar eller rent av utmärkas av en viss lättja. Ja, men dessa komma ju aldrig att anmäla sig, utan det blir de bästa och mest arbetsvilliga krafterna som tagas i anspråk. Även ur denna synpunkt torde det finnas all anledning att ställa sig avvaktande.

På tal om utbildningen av dessa flickor kan jag nämna att jag under min vistelse hemma kring första maj träffade en ung kvinna, som just var från ett sådant hem som skulle kunna tänkas komma i åtnjutande av denna hjälp. Hon var för tillfället i mitt hem och hjälpte till, men klockan sex måste hon vara hemma och mjölka korna. Under ett samtal frågade jag henne hur lång tid hon ansåg att en flicka behövde för att lära sig att sköta djuren och kunna bli till någon verklig hjälp för en husmoder på landsbygden. »Ja, inte går det på fjorton dar», sade hon, »och förresten är hela historien inte ett dugg

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

värd och kommer inte att hjälpa oss det minsta.» Det var en ung kvinnas syn på saken, och jag tror inte att hon är ensam.

Det är klart, som motionärerna anför, att vistelsen i det fria för en hel del av städernas unga flickor kan vara till mycket stort gagn, men även nu ha dessa möjlighet att anmäla sig frivilligt; därtill behövs inte någon större organisation med understöd av statsmedel. De kunna ju själva anmäla sig och hjälpa till på landsbygden där det behövs. Det är efter vad jag kan förstå sådana saker man måste ta hänsyn till, då man går att behandla detta spörsmål. Den solidaritet som nämndes om skola vi nog se till att den vidmakthålles och förstärkes, men jag tror att den kan komma fram på ett annat och bättre sätt än genom en statsunderstödd »frivillig» samhällstjänst.

Herr Ohlin: Herr talman! Med anledning av de yttranden som här ha fällt skall jag be att få säga endast några få ord. Jag ber om ursäkt att jag inte kan ta upp alla argument. Den siste ärade talaren, utskottets ordförande herr Johanson — för att nu börja med honom — anser att denna rörelse klarar sig lika bra utan organisation. Jag erkänner att jag finner detta vara ett mycket förvånande argument. För att få någon kraft i ett arbete av denna art, lika väl som i många andra slag av arbeten, behöver man en organisation. Jag trodde verkligen att de flesta representanterna för de stora politiska partierna här i landet delade den meningen, att organisation är nödvändig för att ge en rörelse tillräcklig styrka och omfattning.

Utskottets ärade ordförande säger, att han talat med en ung kvinna som ansåg att landsbygden inte alls är hjälpt med detta. Ja, det hade varit mycket mer imponerande, om utskottets ordförande hade talat med de kvinnor, som haft sådan hjälp och som betyga att de blivit i hög grad hjälpta. Det är något egendomligt detta, att just de som inte ha sett rörelsen i praktiska livet förklara att den inte medför någon hjälp. Jag tycker inte att man kan tillmäta sådana yttranden något vitsord. Däremot betygas det direkt av husmödrar och indirekt av folkskolläraren och diakonisystemen i distriktet i fråga att flickorna ha varit en utmärkt hjälp.

Vidare säger utskottets ordförande, att de pengar en utredning skulle kunna användas på ett bättre sätt. Ja, vad skulle utredningen kosta? Några tusental kronor kanske. Vilken social uppgift här i landet är det, för vars utredning vi inte ha råd att lägga ner några tusen kronor? Jag vägrar att se detta som ett alternativ. Vi skola tillvarata alla goda uppslag och således även detta.

Det tar tid att lära sig mjölka, säger man, och det tar lång tid att lära sig sköta djur. Ja, det är många stadsflickor som inte snabbt kunna lära sig detta, men det hindrar inte att de kunna hjälpa till med annat. Det visade sig i somras, att husmödrarna voro mycket glada, om de kunde få hjälp med andra sysslor, så att de själva kunde mjölka och sköta djuren och ändå få tid över. — Så säges det att man måste vara kompetent för att sköta ett lant-hem. Men här är det inte fråga om att sköta ett hem ensam, utan det är fråga om att hjälpa till. Jag instämmer verkligen med den kvinnliga talare som sade, att det inte är så stor skillnad mellan att diska i staden och på landet. Om flickorna hjälpa till med disken och en del andra saker, äro husmödrarna mycket tacksamma även för detta.

Det är ett stort ekonomiskt problem för många unga kvinnor att bli lediga från sitt ordinarie arbete, säger ordföranden. Ja, det är alldeles klart att många unga kvinnor inte kunna ägna sig åt ifrågavarande samhällstjänst. Men det räcker med att ett mycket stort antal kvinnor under en period av sitt liv, antingen i sjuttonårsåldern eller något senare, t. ex. de som ägna sig

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

åt studier av något slag, kunna avsätta en månad eller sex veckor åt detta arbete, utan att det stör deras ordinarie verksamhet. Man bör inte helt och hållet avvisa uppslaget, bara för att det inte kan realiseras i den omfattning man anser önskvärd. Det räcker med att det gör nytta på ett begränsat område, tycker jag.

Nu ber jag att till undanröjande av missförstånd få förklara, att såväl ordföranden som vice ordföranden i styrelsen utgöras av kvinnor, så att ingen behöver vara i ovisshet om var ledningen ligger.

Herr Andersson yttrade att detta smakar av »statsunderstödd solidaritet». Jag förstår inte detta uttryckssätt. De unga kvinnorna skola dock offra sin fritid utan någon som helst betalning, enligt nuvarande planer utan att ens få resekostnaderna betalda. Om de få mat gratis under denna tid, tycker jag inte detta är något skäl att kasta efter dessa unga kvinnor som gå ut i god avsikt, att de visa en »statsunderstödd solidaritet».

Det är alldeles oriktigt att säga, att uppslaget har kommit från Tyskland. Det har tidigare prövats i åtskilliga andra länder, inte minst i Schweiz, som vi inte bruka vara så rädda att lära av. Herr Andersson citerade ett yttrande av fru Lilliehöök, att hon inte tyckte om importerade idéer. Jag vet inte något mera kulturfientligt än att säga att man inte tycker om importerade idéer. Jag vill citera vad vår störste skald en gång sade: »All bildning står på ofri grund till slutet, blott barbarit var en gång fosterländskt.» Skola vi icke kunna lära av utlandet? Vad är det för märkvärdiga tankegångar som plötsligt kommit fram? Det är riktigt att vi icke skola imitera vårt södra grannland eller något annat land, men vi skola anpassa goda idéer efter våra egna förhållanden. Det är detta, som det här är fråga om, ingenting annat.

Herr Andersson citerade också ett märkligt uttalande som gjordes av en kvinna i debatten för några veckor sedan, nämligen att stadskvinnorna skulda ifrån landsbygdens husmödrar deras döttrar och i gengäld skicka ut sina egna okunniga döttrar för att hjälpa till någon vecka. Vore det inte bättre om landsflickorna finge stanna kvar? — Ja, det låter bra, när man först hör det. Men skillnaden är att landsbygdens husmödrar, de hundratusentals småbrukarhustrurna, inte ha pengar att betala någon lejd arbetskraft. Att då säga att flickorna på landsbygden borde stanna kvar där, förefaller mig vara en ganska verklighetsfrämmande behandling av ett onekligen mycket svårt socialt problem.

Så säges det, att det är bättre med vatten och avlopp. Jag skall villigt erkänna, att det är mycket bra och mycket viktigare för Sveriges lanthem att få vatten och avlopp, än något som jag har talat om. Men det är inte något alternativ. Varför skulda man inte fortsätta och utvidga den nuvarande verksamheten för att förbättra landsbygdens bostadsförhållanden, även om man utnyttjar ett frivilligt socialt hjälparbete på ett annat område?

Till sist sade herr Andersson, att om det finns en livskraftig organisation, som visar att den duger någonting till, kan den komma tillbaka. Jag ber att få tacka för den som jag hoppas underförstådda, i alla fall till tio procent välvilliga attityd som ligger i detta yttrande.

Slutligen ett par ord till herr Hagman. Han säger att det här gäller ett arbetsmarknadsproblem. Det finns en brist på arbetskraft på landsbygden som inte i nämnvärd utsträckning avhjälpes på detta sätt. Det behövs hjälp femtiotvå veckor om året och inte bara någon månad. Ja, det är mycket lätt att säga till dessa hundratusental husmödrar, som arbeta sexton timmar om dagen, att de behöva hjälp i femtiotvå veckor. Men det är ingen som trott att denna organisation skulda kunna avhjälpa detta stora problem, utan man har, i avvaktan på de femtio år som dess lösning kommer att kräva, tänkt

Om frivillig samhällstjänst för kvinnlig ungdom. (Forts.)

att man skulle kunna göra en liten praktisk insats. Husmödrarna bli minst av allt hjälpta med att få veta, att då de inte f. n. kunna få hjälp i femtiotvå veckor om året, är det ingen idé att söka hjälpa dem alls. Under mellantiden skulle de nog, enligt vad erfarenheten visat, vara glada att få den lilla hjälp som är praktiskt möjlig. Att underlåta att stödja ett initiativ inom ett begränsat område därför att man inte kan klara vissa större problem förefaller mig yara att låta det bästa stå i vägen för det goda.

Jag ber, herr talman, att ännu en gång få yrka bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 279—281, 284—287 och 289—292 blevo desamma på begäran bordlagda.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande av viss del av kronan tillfallet danaarv efter Annika Hansson, född Christoffersdotter, från Blomskogs socken; och

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av allmänna arvsfondens rätt till arv.

Anmälades och godkändes sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 227, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder till stödjande av spannmålsmarknaden m. m.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 228, i anledning av väckta motioner om fortsatt tillämpning av lagen den 17 juni 1932 angående ytterligare utsträckning av lagen den 22 juni 1928 om ersättning till strandägare för mistad fiskerätt;

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av tomter från fastigheten Veterskoga 4¹ i Skinnskattebergs socken av Västmanlands län;

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den lägre lantbruksundervisningens ordnande;

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Norrbottens läns hushållningssällskap för inrättande av lantbruksskola;

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående iordningställande av vissa kolonat i Norrbottens län, att upplätas till lappar, m. m.;

nr 233, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag till vissa byggnadsarbeten vid statens växtskyddsanstalts filial i Alnarp; samt

nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till veterinärstaten.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 235, angående utredning rörande åtgärder i syfte att minska utbredningen av tandsjukdomar; och

nr 236, angående utredning om pension eller statsbidrag åt vissa kvinnor med två eller flera minderåriga barn.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till kapitalinvestering för anordnande av ny tvättanläggning vid centralfängelset i Norrköping;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering i statens allmänna fastighetsfond, avseende socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket, avseende finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt verkstadsskolor för viss arbetslös ungdom samt stipendier åt elever vid dylika skolor;

nr 159, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t gjorda framställningar om kapitalinvesteringsanslag å riksstaten för budgetåret 1939/40 till byggnadsarbeten, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner;

nr 160, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till universiteten i Uppsala och Lund m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till ortnamnskommissionen m. m.;

jordbruksutskottets utlåtande och memorial:

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för lagring av brännolja jämte i ämnet väckt motion; samt

nr 57, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 13, i anledning av väckt motion om utredning rörande nordiskt samarbete vid offentlig upphandling av varor.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.57 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Måndagen den 8 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Herr statsrådet *Möller* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 288, angående ytterligare anslag till statlig lagerhållning.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 293, angående provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa befattningshavare m. m.

Justerades protokollet för den 2 innevarande månad.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 279, med förslag till kungörelse om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8) m. m.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 280, med förslag till vissa ändringar i gällande tulltaxa.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 281, angående pensionering av vissa befattningshavare vid skyddshemmet åkerbrukskolonien Hall m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

- nr 284, med förslag till allmän förfogandelag m. m.;
 - nr 285, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot utrikes fraktfart med svenskt fartyg m. m.;
 - nr 286, med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.;
 - nr 287, med förslag till lag med vissa vid krig tillämpliga bestämmelser om utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, och lag med vissa bestämmelser om inländsk försäkringsrörelse vid krig; samt
 - nr 289, med förslag till maximiprislag.
-

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 290, med förslag till lag om förfogande över utländska betalningsmedel m. m. under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (valutalag).

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 291, med förslag till lag om förfogande i vissa fall över egendom för krigsmaktens beredskap (beredskapsförfogandelag).

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 292, angående pensionsrätt för vissa professorer vid konsthögskolan och vissa tjänstemän vid konjunkturinstitutet.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 155—161 och jordbruksutskottets utlåtande nr 56.

Vid föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 57, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 13.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts denna dag avlämnade propositioner nr 288 och 293 blevo desamma på begäran bordlagda.

Herr *Johanson, Karl August*, väckte en motion, nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning av statsmedel för vissa skador och kostnader till följd av Ume- och Vindelälvarnas översvämming år 1938.

Motionen blev på begäran bordlagd.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.08 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
